

MITEN MINUSTA TULI (NAIS)SOTILAS

Naispuolisten upseerien narratiiveja uravalinnasta ja oman paikan löytämisestä sotilasyhteisössä

Suvi Kouri

Pro gradu-tutkielma

Sosiologia

**Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos**

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2017

TIIVISTELMÄ

MITEN MINUSTA TULI (NAIS)SOTILAS

Naispuolisten upseerien narratiiveja uravalinnasta ja oman paikan löytämisestä sotilasyhteisössä

Suvi Kouri

Sosiologia

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Pertti Jokivuori

Kevät 2017

Sivumäärä: 111 sivua + 1 liite

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan naispuolisten upseerien uravalintaa, sopeutumista työyhteisöön sekä heidän tasapainotteluaan oman naiseutensa ja naisellisuutensa sekä sotilaan perinteisen maskuliinisuuden kanssa. Sotilasuran valitseminen on edelleen poikkeuksellista naisille. Vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaminen on ollut naisille mahdollista vuodesta 1995 alkaen, mutta edelleen upseeristosta vain noin 2 % on naisia.

Tutkimuksen aihe linkittyy laajemmin työelämään ja tasa-arvoon sekä yhteiskunnassa käytyyn keskusteluun asepalveluksen uudistamisesta nykyistä muotoa tasa-arvoisemmaksi. Monet sotilasyhteisön sukupuoleen liittyvät ilmiöt esiintyvät myös muilla miesvaltaisilla aloilla. Ainokaisasemassa oleva nainen joutuu usein häivyttämään sukupuoltaan ja hakemaan paikkaansa maskuliinisten positioiden kautta. Sotilaan ammatti on niin historiallisesti kuin globaalisti ollut miesten hallussa ja sotilaan kulttuurinen sukupuoli on edelleen mies.

Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista ja se on kerätty haastatteleamalla yhdeksää Suomen Puolustusvoimissa palvelevaa naispuolista upseeria. Haastatteluissa on käsitelty varusmiespalvelusaikaa, opiskelua kadettikoulussa sekä työyhteisöön sopeutumista valmistumisen jälkeen. Analyysimenetelmänä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Aiemmat tutkimukset naispuolisista sotilaista on lähestulkoon poikkeuksetta ulkomailla tehtyjä. Suomessa tutkimus on ollut vähäistä ja koskenut lähinnä naispuolisia varusmiehiä. Tutkimukset kuitenkin taustoittavat hyvin aiheen käsittelyä ja ovat jossain määrin sovellettavissa myös Suomen Puolustusvoimien kontekstiin. Analyysia syventämään olen hyödyntänyt lisäksi Judith Butlerin teoriaa sukupuolen performatiivisuudesta sekä Erving Goffmanin kehysanalyysia ja tutkielmaa totaalisista laitoksista.

Tutkimukseni johtopäätöksiä ovat, että naispuolisten upseerien uravalintaa ovat ohjanneet eniten lapsuudenkodin ja erityisesti isän myönteinen suhtautuminen maanpuolustukseen. Hyvät kokemukset varusmiespalveluksesta ja sopimussotilaana toimimisesta ovat vahvistaneet ajatusta sotilasurasta. Naisten kertomuksissa kadettikoulu aika näyttäytyy vaikeimpana aikana sotilaan uralla sukupuolesta johtuvan syrjinnän vuoksi. Kadettien keskinäinen kilpailuasetelma on lisännyt syrjintää. Naiset ovat joutuneet todistamaan ammattitaitoaan miehiä enemmän ansaitakseen paikkansa työyhteisössä. Sotilaina toimiessaan naiset häivyttävät sukupuoltaan ja naisellisiksi miellettyjä piirteitä. Iän ja tietyn aseman saavuttamisen ja aikuisen identiteetin rakentumisen myötä myös naiselliset piirteet on koettu sallitummiksi ja ne on otettu osaksi myös ammatillista identiteettiä.

Avainsanat: naissotilaat, puolustusvoimat, armeija, sotilasyhteisö, upseerit, sukupuoli

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	2
1.1	Tutkimustehtävä	2
1.2	Naisten vapaaehtoinen asepalvelus	4
1.3	Naiset Puolustusvoimien palkatussa henkilöstössä	7
2	SUKUPUOLIKYSYMYYS – TASA-ARVOA VAI TOISEUTTA?.....	10
2.1	Sotiluus tasa-arvokysymyksenä	10
2.2	Upseerin ammatillinen identiteetti	15
2.3	Hegemoninen maskuliinisuus ja sotilaan ideaali	18
2.4	Suomalainen nainen työelämässä	21
2.5	Judith Butlerin sukupuolen performatiivisuuden teoria	25
2.6	Erving Goffmanin totaaliset instituutiot	27
2.7	Tutkimukselle keskeiset käsitteet	30
3	SISÄPUOLISUUDELLA ONNELLISUUSMUURIN LÄPI?	33
3.1	Aineistona naispuolisten upseerien haastattelut	33
3.2	Teemahaastattelu	35
3.3	Tutkimuksen asemoiminen elämäkertatutkimukseen	38
3.4	Analyysimenetelmänä teoriaohjaava sisällönanalyysi	42
3.5	Tutkijan positio ja tutkimuseettiset kysymykset	45
4	TIE SOTILAAKSI	49
4.1	Naiset asepalveluksessa	49
4.2	Jo lapsena tiesin -kehys	54
4.3	Varusmiespalveluksen ja määräaikaisten tehtävien kautta sotilasuralle	58
4.4	Kadettihenki kateissa	62
5	NAISEN PAIKKA MASKULIINISESSA TYÖYHTEISÖSSÄ.....	74
5.1	Sopeutuminen työyhteisöön	74
5.2	Ammattitaidon todistaminen	80
5.3	Yksittäistapauksia	83
5.4	”Mä haluan olla mahdollisimman neutraali” – sukupuolen performatiivisuussotilaan arjessa	88
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	99
	LÄHTEET	105
	LIITTEET	112

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimustehtävä

Tutkin pro gradu -tutkielmassani naispuolisten upseerien kertomuksia siitä, kuinka he ovat tasapainoitelleet oman naiseutensa ja naisellisuutensa ja sotilaan perinteisen maskuliinisuuden kanssa. Olen kiinnostunut aiheesta taustani vuoksi – olen työskennellyt pitkään Puolustusvoimissa sotilaspapin tehtävässä Suomessa sekä ulkomailla kriisinhallintaoperaatioissa. Aloittaessani sotilaspastorin virassa huhtikuussa 2007 olin ensimmäinen nainen kyseisessä tehtävässä, mikä varmasti aiheutti omat haasteensa monessakin mielessä. Tuolloin vapaaehtoinen asepalvelus oli ollut mahdollista naisille jo yli kymmenen vuotta ja ensimmäiset naispuoliset opistoupseerit ja upseerit olivat palvelleet Puolustusvoimissa 1900–2000 -luvun taitteesta lähtien. Itse kuulin astuvani ”miehisyyden viimeiseen linnakkeeseen”. Taustani vuoksi tunnen sotilasorganisaatiota ja tutkimuskysymykseni nousevat pitkälti omista kokemuksistani ja havainnoistani työurani varrella.

Asepalveluksen avaaminen naisille toi väistämättä suuria muutoksia Puolustusvoimien käytäntöihin, koulutuskulttuuriin sekä sotilaalliseen diskurssiin. Suurimmat muutokset ovat tapahtuneet organisaation virallisissa linjauksissa, ohjekirjoissa ja puheissa, mutta luonnollisesti arjen käytänteet, tavat ja asenteet muuttuvat hitaammin. Tutkimukseni tarkoitus on antaa ääni nimenomaan naispuolisten ammattisotilaiden kertomuksille siitä, miten he ovat kokeneet työskentelyn ja elämisen perinteisen maskuliiniseksi miellettyssä ammatissa ja organisaatioissa.

Tutkimuksen aihe linkittyy laajemmin työelämään ja tasa-arvoon sekä yhteiskunnassa käytyyn keskusteluun asepalveluksen uudistamisesta. Viime aikoina keskusteluissa on nostettu esiin erityisesti nykyisen järjestelmän ongelmallisuus nimenomaan tasa-arvon toteutumisen kannalta asevelvollisuuden koskiessa vain miespuolisia Suomen kansalaisia. Ministeri Elisabeth Rehnin vaikutuksesta perustettu ajatushautomo, *Bank of Ideas*, järjesti syyskuussa 2016 seminaarin, jossa suuri joukko eri alojen asiantuntijoita pohti mahdollisuutta kansalaispalvelukseen, joka olisi yhteinen kaikille sukupuolesta riippumatta. Kansalaispalveluksen myötä toteutuisivat nykyistä paremmin tasa-arvon ja

yhdenmukaisuuden periaatteet ja se vahvistaisi myös kokonaisturvallisuutta – näihin päätelmiin seminaarissa koolla olleet asiantuntijat yhdessä päätyivät. Seminaarissa puheenvuoron pitänyt puolustusministeri Jussi Niinistö yhtyi Rehnin esittämään ajatukseen, että vähintään kutsunnat koskisivat sekä miehiä että naisia. Bank of Ideasin kansalaispalvelusta koskeva tutkimus julkistetaan vuonna 2017. (Suomen kuvalehti 40/2016, 20–23.) Kun eduskunnan sisäisen tietopalvelu esitti Pääesikunnalle kysymyksen, paljonko kutsuntojen laajentaminen naisiin maksaisi, Pääesikunnan vastaus sisälsi selkeän viestin siitä, että Puolustusvoimien näkökulmasta naisten määrää asepalveluksessa ei tulisi kasvattaa. Vastauksessa todettiin, että naisten pakollinen osallistuminen kutsuntoihin voisi johtaa ”hallitsemattomasti lisääntyvään haluun suorittaa vapaaehtoinen asepalvelus”. Pääesikunnan perustelut asian vastustamiselle olivat nykyisten tilojen ja henkilöstön riittämättömät resurssit, riittämättömät taloudelliset resurssit sekä se, ettei sodan ajan joukkoihin tarvita lisää henkilöstöä. (Aamulehti 6.2.2017.) Pääesikunnan vastauksessa unohdettiin täysin tasa-arvonäkökulma sekä asian vaikutukset yhteiskuntaan monella eri saralla.

Asevelvollisuus puhuttaa tällä hetkellä Suomen lisäksi myös muissa Pohjoismaissa. Norjassa valikoiva, tasa-arvoinen asevelvollisuus astui voimaan vuonna 2015. Aiemmin myös Norjassa asepalvelus on ollut naisille vapaaehtoinen. Ruotsissa puolestaan yleinen asevelvollisuus on lakkautettu vuonna 2010, mutta sielläkin ollaan siirtymässä vuonna 2018 valikoivaan asevelvollisuuteen, joka koskee myös naisia. Ruotsissa ja Norjassa asepalveluksen kautta koulutettavien määrät ovat huomattavasti Suomea pienempiä. Norjassa koulutetaan vuosittain noin 10 000, Ruotsissa jatkossa 6000–8000 ja Suomessa noin 20 000 varusmiestä. (Suomen kuvalehti 40/2016, 20.)

Tutkimukseni on sosiologinen, mutta se voidaan asemoida myös sotilassosiologian sekä feministisen tutkimuksen rajapinnoille. Sotilassosiologiassa tutkitaan muun muassa sotilasyhteisön ja -organisaation sisäisiä ilmiöitä ja kulttuuria, sotilasorganisaatiota sosiaalisena järjestelmänä sekä sotilaallisten roolien omaksumista. Kyseiset teemat sisältyvät myös tähän tutkimukseen. Feministiseksi tutkimusta ei tee ainostaan sukupuolen tarkastelu. Liityn feministiseen tutkimukseen pohtimalla sotilasympäristön normeja ja ihanteita sekä pyrin myös tekemään näkyväksi sen patriarkaalisia olettamuksia. Tutkimusaineistoni analysoinnissa hyödynnän muun muassa Judith Butlerin teoriaa sukupuolen performatiivisuudesta. Butlerin teoria osuu varsin kiinnostavalla tavalla

Puolustusvoimien korostetun maskuliiniseen kulttuuriin. Sen mukaan sukupuoli on olemukseltaan kontingentti ja sitä on mahdollista toistaa myös toisin – eli niin, etteivät niin kutsuttu biologinen ja kulttuurinen sukupuoli automaattisesti vastaakaan toisiaan. Butlerin ajattelu haastaa myös tutkijan osoittaessaan, kuinka feministisen tutkimuksen keskeinen ongelma on se, ettei tutkija ainoastaan analysoi vaan samalla rakentaa ja muotoilee sukupuolittuneita asemia nostaessaan sukupuolen tutkimuksen keskipisteeksi. Butler ohjaa tutkijaa pohtimaan myös omaa asemaansa ja omia sukupuolittuneita oletuksiaan. (Liljeström 2004a, 11; Ojajärvi 2004, 258– 259, 267.)

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut siitä, kuinka naiset ovat tulleet valinneeksi sotilasuran, joka on kuitenkin edelleen naisille poikkeuksellinen uravalinta. Tutkin heidän tietään sotilaiksi ja ammatillisen identiteetin rakentumista eri vaiheiden kautta. Sotilasyhteisössä puhutaan niin sanotusti ”putken läpi” menneistä eli varusmiespalveluksen ja kadettikoulun käyneistä upseereista. On mielenkiintoinen kysymys, mitä naiselle tapahtuu tuon putken läpi mentäessä ja millaista identiteettityötä hän joutuu tekemään voidakseen rakentaa sotilaan ammatti-identiteetin. Koulutuksen ja työuransa eri vaiheissa naispuolinen sotilas törmää väistämättä tiettyihin asenteisiin ja käsityksiin ja joutuu käymään sukupuolineuvotteluita.

1.2 Naisten vapaaehtoinen asepalvelus

Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta astui voimaan 1. huhtikuuta 1995 ja ensimmäiset naiset aloittivat asepalveluksensa lokakuussa 1995. Lakiesitys ja suunnitelma naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta valmisteltiin Elisabeth Rehnin ollessa Suomen puolustusministerinä vuosina 1990–1994. Rehn oli valittu puolustusministeriksi ensimmäisenä naisena maailmassa. (Kuusipalo 1999, 69.) Hän alkoi taistella lujasti sen puolesta, että asepalveluksen suorittaminen sekä rauhanturvaajana toimiminen olisi naisille mahdollista. Tavatessani eräässä tilaisuudessa Elisabeth Rehnin hän kertoi keskustelleensa puolustusministerinä toimiessaan myös mahdollisuudesta avata sotilaspapin tehtävät naisille. Rehnin mukaan kenraalit nauroivat tuolloin hänen ehdotukselleen.

Ennen kuin lakiesitys naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta jätettiin, asiasta käytiin pitkä keskustelu. Puolustusministeriö perusti asiaa valmistelemaan Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus -toimikunnan, jonka päätehtävänä oli miettiä, tulisiko naisille antaa

mahdollisuus vapaaehtoisen asepalveluksen suorittamiseen ja missä määrin sotilasammatit tulisi avata myös naisille. (Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus -toimikunnan mietintö 1993, kuvailulehti.)

”Toimikunta ehdottaa, että naisille avataan mahdollisuus hakeutua vapaaehtoiseen asepalvelukseen osallistuakseen maanpuolustukseen puolustusvoimien reserviin sijoitettuna tai sotilasammatissa. Naisten koulutus ehdotetaan toteutettavaksi kaikilla tasoilla nykyisen koulutusjärjestelmän puitteissa, integroidusti ja mahdollisimman vähin erityisjärjestelyin.” (emt.)

Toimikunnan esitys oli, että kaikki koulutus ja tehtävät olisivat avoinna sukupuolesta riippumatta niille, joilla on tehtävän vaatimat edellytykset ja koulutus (emt.). Toimikunnan mietinnössä näkyy selkeä toive siitä, että asia hoituisi mahdollisimman vähillä erityisjärjestelyillä. Naisille ei haluttu erikoiskohtelua, ainoastaan samanlaiset oikeudet ja mahdollisuudet miesten kanssa.

Kun toimikunta oli saanut ehdotuksensa valmiiksi, pidettiin kuulemiskierrokset, joihin kutsuttiin naisjärjestöt, Liberaalinen Kansanpuolue, Puolustusvoimien piirissä toimivat henkilöstöjärjestöt ja Suomen Varusmiesliitto. Naisten vapaaehtoista asepalvelusta sekä kannatettiin että vastustettiin tasa-arvoon liittyvillä argumenteilla. Vastustavan kannan perusteluissa epäiltiin, etteivät naiset voi saavuttaa tasa-arvoa armeijassa, joka on ”hierarkkinen patriarkaatin linnake”. Näin ollen naisten epäiltiin tulevan kytketyksi yhä enemmän miesten normittamaan valtarakenteeseen. Puoltavan kannan perusteluissa uskottiin ehdotuksen toteutumisen parantavan Puolustusvoimissa palvelevien naisten asemaa ja lisäävän heidän työnsä arvostusta sekä todettiin, ettei nyky-yhteiskunnassa saa olla tehtäviä, joihin valitaan sukupuolen perusteella. (emt. 73–75.)

Kun laki astui voimaan keväällä 1995, 793 naista haki suorittamaan vapaaehtoista asepalvelusta. Heistä palvelukseen valittiin 25. Vuosina 1995–1997 hakijamäärä pysyi 700 tuntumassa ja vakiintui sen jälkeen 400–500 hakijaan vuodessa. Ensimmäisten vuosien korkeampi hakijamäärä selittynee alkunnostuksen lisäksi sillä, että tuolloin hakijat olivat kaikista niistä ikäluokista, joille asepalveluksen suorittaminen oli mahdollista. Tilanteen vakiintuessa vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuneet naiset ovat enimmäkseen olleet varusmiespalvelustaan suorittavien miesten kanssa samaa ikäluokkaa. Asepalveluksen suorittaneiden naisten määrä on ollut hieman hakijamäärää alempi, noin 350–450

vuosittain, mikä on kaikista varusmiespalveluksen suorittaneista 1,9 %. Asepalvelukseen hakeneista hieman yli 70 % aloittaa vuosittain ja palveluksen suorittaa loppuun hieman yli 50 %. Naisilla on lain mukaan oikeus keskeyttää asepalvelus 45 vuorokauden kuluessa palvelukseen astumisesta ilman seuraamuksia. Kokonaisuudessaan naisia on siirtynyt reserviin vuoden 2016 loppuun mennessä lähes 7500. Heistä johtajakoulutuksen on suorittanut n. 69 %, kun miehillä vastaava luku on n. 29 %. (Kostian 2017.)

Vuonna 2014 hakijamäärä naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen ylitti ensimmäisen kerran 800 hakijan rajapyykin. Korkeaa hakijamäärää selitettiin osaltaan Pirkanmaalla toteutetulla kokeilulla, jonka avulla selvitettiin henkilökohtaisen rekrytointikirjeen vaikutusta naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutumiseen. Pirkanmaan aluetoimisto lähetti alueellaan asuville 1994–1995 syntyneille naisille vapaaehtoista asepalvelusta esittelevä kirjeen. Hakijamäärä on tosin ollut muutenkin hieman nousussa vuodesta 2011. Vuonna 2016 hakijoita oli jälleen ennätysmäärä: 842. (Maavoimien tiedotteet 2.3.2016.) Hakijamäärän nousua on usein selitetty julkisuudessa huonoilla taloudellisilla ajoilla. Asepalvelus antaa naisille mahdollisuuden hakeutua niihin koulutuksiin, joissa vaaditaan asepalveluksen suorittaminen. Toisaalta asepalveluksessa annetulla johtajakoulutuksella ja muulla koulutuksella voi olla myönteisiä vaikutuksia työnhaun kannalta.

Taulukossa 1 näkyy hakijamäärä naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen vuosina 1995–2016. Varusmiesten kokonaismäärästä (n. 25 000) naisia on noin kaksi prosenttia vuosittain. (Maavoimien tiedotteet 2.3.2016.)

TAULUKKO 1: Naisten hakeutuminen vapaaehtoiseen asepalvelukseen vuosina 1995–2016

Vuosi	Määrä
2016	842
2015	796
2014	818
2013	648
2012	716
2011	682
2010	555
2009	522
2008	469
2007	494
2006	430
2005	431
2004	543
2003	471
2002	508
2001	456
2000	517
1999	555
1998	444
1997	705
1996	679
1995	793

1.3 Naiset Puolustusvoimien palkatussa henkilöstössä

Puolustusvoimien vuoden 2015 henkilöstötilinpäätöksen mukaan tarkasteluvuonna puolustusvoimien palkatussa henkilöstöstä 81,9 % oli miehiä ja 18,1 % naisia. Eniten naisia oli siviilitehtävissä, joissa heitä oli 46,5 %. Naisten kokonaismäärän lasku johtuu pitkälti Puolustusvoimauudistuksen (2012–2015) yhteydessä vähennetyistä siviilitehtävistä. Ensimmäiset naispuoliset opistoupseerit valmistuivat 1999 ja heitä työskenteli puolustusvoimissa 10 henkilöä vuonna 2015. Ensimmäiset naispuoliset upseerit valmistuivat vuotta opistoupseereita myöhemmin eli vuonna 2000. Heitä oli puolustusvoimien palveluksessa tarkasteluvuonna 65 henkilöä sisältäen sotatieteiden maisterit ja kandidaatit sekä määräaikaiset reservinupseerit. Erikoisupseerin tehtävissä

palveli naisia 14 henkilöä. Aliupseereista naisia oli 6,9 %. Naisten vähäistä määrää aliupseeristosta selitetään sillä, että aliupseeriksi valittavalta vaaditaan varusmiespalveluksen tai naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaminen sekä vähintään 2600 metrin tulosta 12 minuutin juoksupötestissä. Alla olevissa taulukoissa (taulukot 2 ja 3) on nähtävissä naisten lukumäärä, prosenttiosuus koko henkilöstöstä sekä eriteltyä tehtävien mukaan. (Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätös 2015.)

TAULUKKO 2: Naisten lukumäärä ja prosenttiosuus Puolustusvoimien henkilöstöstä vuosina 2009–2015

Vuosi	Naisten lukumäärä	Naisten %-osuus henkilöstöstä
2015	2 175	18,1
2014	2 602	19,5
2013	2 682	19,5
2012	2 758	19,6
2011	3 506	23,1
2010	3 498	23,3
2009	3 575	23,6

TAULUKKO 3: Naisten lukumäärä ja prosenttiosuus Puolustusvoimien henkilöstöstä vuosina 2009–2015 tehtävien mukaan eriteltyä

Vuosi	Siviilit	Aliupseerit	Upseerit	Erikoisupseerit	Opistoupseerit
2015	1905 (46,5 %)	157 (6,9 %)	65 (2,2 %)	14 (1,9 %)	10 (0,5 %)
2014	2322 (44,6 %)	166 (7,2 %)	61 (2,1 %)	14 (1,7 %)	10 (0,5 %)
2013	2 393 (45,7 %)	171 (7,2 %)	63 (2,2 %)	12 (1,4 %)	11 (0,5 %)
2012	2 444 (45,4 %)	196 (8,1 %)	67 (2,4 %)	13 (1,5 %)	9 (0,4 %)
2011	3 178 (50,7 %)	212 (8,4 %)	79 (2,7 %)	10 (1,1 %)	11 (0,5 %)
2010	3 196 (50,9 %)	208 (8,7 %)	76 (2,6 %)	8 (0,9 %)	10 (0,4 %)
2009	3 255 (51 %)	223 (9,8 %)	77 (2,7 %)	9 (1 %)	11 (0,4 %)

Puolustusvoimien sisäisessä työnjaossa on nähtävissä monin tavoin siviili-sotilas-jaottelu. Siviilityöntekijöiden koulutustausta, toimenkuva ja ammattijärjestöjäsenyys vaihtelevat keskenään suuresti. Siviilityöntekijät ovat moninainen ja hajanainen ryhmä – erityisesti verrattuna sotilashenkilökunnan yhtenäisyyteen. Upseereista valtaosa (97,8 % vuonna 2015) on miehiä, kun taas siviilihenkilökunnassa sukupuolittunut työnjako erottelee siviilit naisten ja miesten yksiköihin. Puolustusvoimien organisaatiouudistusten ja niin sanotusti ydintoimintoihin keskittymisen myötä puolustusvoimien henkilöstörakenne on yhä enemmän sotilaallistunut. Naispuolisten upseerien osuus henkilöstöstä on jäänyt noin kahden prosentin tasolle, jolloin sotilaallistuminen tarkoittaa samalla miesvaltaistumista. Puolustusvoimissa tehdyt rakenteelliset toimenpiteet on esitetty sukupuolineutraaleina, mutta todellisuudessa niillä on sisäisen työnjaon vuoksi suuret sukupuolivaikutukset. (Tallberg 2010, 31–32.)

2 SUKUPUOLIKYSYMYS – TASA-ARVOA VAI TOISEUTTA?

2.1 Sotiluus tasa-arvokysymyksenä

Aseet on perinteisesti mielletty maskuliinisuuden symboleiksi. Sotilaat taas ovat ajasta ja kulttuurista riippumatta lähes aina olleet miehiä. Feministinen näkökulma on tulkinnut sotilaskoulutuksen roolin keskeiseksi miesten vallan ja väkivallan tuottamisessa ja oikeuttamisessa. Armeija on instituutiona varsin sukupuolittunut. (Jokinen 2000, 127, 132.) Israelin armeijassa, jolla on yhteiskunnallisesti ja poliittisesti erittäin keskeinen rooli Israelissa, naisten oikeus olla sotilas on linkittynyt vahvasti yleisempään taisteluun tasa-arvon puolesta (Jacoby 2010, 80). Israelissa myös naisilla on asevelvollisuus – tässä mielessä se eroaakin selvästi Suomen nykyisestä tilanteesta, jossa naisten osallistuminen sotilaalliseen maanpuolustukseen on vapaaehtoista. Toki myös Israelin poliittinen tilanne tekee näkökulmasta hyvin erilaisen. Israelissa todennäköisyys siihen, että koulutuksen saatuaan sotilas joutuu osallistumaan taistelutoimiin, on huomattavan suuri. Pidän kuitenkin tärkeänä asettaa tässä tutkimuksessa esille nousevat asiat myös laajempaan globaaliin kontekstiin. Kysymys naisista sotilaina on tasa-arvon kannalta monella tapaa problemaattinen ja monitasoinen valtiosta riippumatta.

Suomessa vapaaehtoista asepalvelusta suorittamaan lähtevät naiset joutuvat vastaamaan jatkuvasti kysymykseen siitä, miksi he ovat hakeutuneet armeijaan. Tämän kysymyksen esitän itsekkin haastattelemilleni naispuolisille upseereille. Jacoby (2010, 81.) toteaa Israelin armeijan naispuolisia taistelijoita käsittelevässä artikkelissaan, että syitä sille, miksi naisille on tärkeää oikeus taistella, on useita ja ne ovat myös joissain tapauksissa vastakkaisia. Osaa naisista motivoi heidän tahtonsa palvella maataan kriisitilanteessa, eikä heillä ole mitään tarvetta ottaa kantaa asiaan sukupuoli- tai tasa-arvokysymyksenä. Toisaalta osaa naisista motivoi nimenomaan sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvä pohdinta. Heille naisten osallisuus armeijassa saattaa näyttäytyä lupauksena, että samat tasa-arvoiset oikeudet on mahdollista saavuttaa myös muilla elämän osa-alueilla, jotka tarjoavat tällä hetkellä naisille varsin rajattuja rooleja – kuten kansalaisyhteiskunnassa ja kotona.

On myös esitetty kritiikkiä sitä kohtaan, edistääkö naisten osallistuminen sotilaalliseen toimintaan todellisuudessa sukupuolten välistä tasa-arvoa. Kriitikin mukaan naispuoliset taistelijat oikeastaan vain kopioivat miespuolisen sotilaan mallia ja tietyllä tapaa pyrkivät tulemaan maskuliinisiksi. Jacoby esittää Israelin armeijassa toimivan naisen ajatuksen siitä, kuinka naiselle olla ”hyvä sotilas” on oikeastaan sitä, että teeskentelee olevansa mies. Feminiinisyyttään on häivyttävä, jotta todellinen sukupuoli ei ”paljastu”. Naisen läsnäolon salliminen sinänsä ei ole todellista tasa-arvoa, jos se ei haasta patriarkaalisia normeja tai jos naisen ei sallita olevan oma itsensä. (Jacoby 2010, 81-82.) Myös Sandra Via (2010, 44.) liittyy tähän ajatukseen. Naispuolisten sotilaiden on todistettava maskuliinisuutensa, mitä tulee fyysiseen kyvykkyyteen ja sotilalle edullisina pidettyihin sosiaalisiin ominaisuuksiin. He eivät saa näyttää feminiiniseksi miellettyjä heikkouksia. Via kuvaa tätä kävelemiseksi sukupuoliroolien nuoralla, mikä ei edistä sukupuolidikotomian dekonstruoimista.

Jacoby (2010, 82.) toteaa, ettei naisten pääsy armeijaan myöskään poista sitä todellisuutta, että on olemassa epävirallisia esteitä ja vaikeuksia, joita nainen joutuu kohtaamaan näennäisestä tasa-arvosta huolimatta. Naiset joutuvat miesvaltaisessa organisaatiossa helpommin esimerkiksi seksuaalisen häirinnän kohteiksi. Tämä on haitallista naisten itsetunnolle ja itseluottamukselle sekä alentaa ammatillisten suoritusten merkityksellisyyttä ja arvoa. Jokisen (2000, 170.) mukaan naisten vapaaehtoisen asepalveluksen mahdollistuminen Suomessa vuonna 1995 ei ole muuttanut sotilaan sosiaalista sukupuolta. Naispuolinen sotilas joutuu yhä hakemaan paikkaansa maskuliinisten positioiden kautta.

Liberaalifeministisen suuntauksen sisällä on näkemyksiä, joiden mukaan sodan sukupuolittaminen heijastelee miesten yleisempää syrjintää naisia kohtaan. Naisilla tulisi olla oikeus osallistua kaikkiin sosiaalisiin ja poliittisiin rooleihin – mukaan lukien sotaan liittyvät roolit – kohtaamatta syrjintää. Naisten sulkeminen pois kansainvälisiin suhteisiin liittyvistä valta-asemista on paitsi epäreilua, myös estää naisia antamasta parasta panostaan yhteiskunnan hyväksi. Liberaalifeminismin näkökulmasta sota ei juuri eroa muista sosiaalisen elämän aspekteista – sotilastehtävien sulkeminen naisilta on osa samaa ilmiötä kuin muidenkin tehtävien, kuten lääkärin, lakimiehen, poliitikon, tai muiden valta-asemien evääminen naisilta. Liberaalifeministisiä näkemyksiä kohtaan on kuitenkin esitetty kritiikkiä. Kriitikin mukaan sotilaana toimivat naiset joutuvat tasa-arvon nimissä luopumaan osaksi sukupuoli-identiteetistään, jolloin he vain vahvistavat olemassa olevia

sotaan ja asevoimiin liittyviä valtarakenteita sen sijaan, että muuttaisivat niitä. (Goldstein 2001, 39–41.)

Erofeministisen koulukunnan mukaan naisten kokemukset eroavat perustavanlaatuisesti miesten kokemuksista. Ongelman ydin tässä näkökulmassa on, ettei naisellisiksi miellettyjä ominaisuuksia lähtökohtaisesti arvosteta. Erofeministisen suuntauksen sisällä vallitseva kanta sotaan liittyen on, että naisten taipumus hoivaan ja ihmissuhteisiin tekee naisista miehiä tehokkaampia rauhanrakennustyössä – ja toisaalta miehet samasta syystä menestyvät paremmin taistelutehtävissä. Naiset nähdään suhteellisesti rauhallisempina ja miehet väkivaltaisempina. Naisten potentia äitiyteen ja hoivaan aiheuttaa sen, että heille sopii paremmin elämän antaminen sen poisottamisen sijaan. Siksi naiset miehiä todennäköisemmin etsivät rauhanomaisia ratkaisuja konflikteihin ja vastustavat sotaa. Sukupuolten välisiä eroja ei erofeminismissä kuitenkaan perustella biologialla vaan ne nähdään kulttuurin tuottamina. Erofeminismiä kohtaan esitetty kritiikki toteaa, että teoria naisen rauhanomaisesta luonteesta ja siinä omaksuttu nais-mies-dualismi vahvistaa patriarkaattia ja stereotyyppejä. (Goldstein 2001, 41–42, 48.)

Erofeminismi on saanut kritiikkiä erityisesti postmodernia suuntausta edustavilta feministeiltä. Naisen, naissubjektin ja sukupuolen käsitteitä on näissä suuntauksissa alettu purkaa. Sen sijaan mielenkiinto on kohdistunut sukupuolen representaatioihin ja sukupuolen tuottamiseen erilaisissa paikoissa, ajoissa ja diskursseissa. Naisten keskinäinen erilaisuus sekä naisten vallankäyttö suhteessa toisiin naisiin on myös huomioitu. (Lehto 1999, 103.)

Huolimatta siitä, että asepalvelus on Israelissa naisille pakollinen – poislukien naiset, jotka ovat raskaana, naimisissa tai joiden uskonnollinen elämäntapa antaa perusteet kieltäytyä – naiset on Israelin vuonna 1948 käydystä itsenäisyysodasta lähtien aina 2000-luvun alkuun asti suljettu pois varsinaisesta taistelutoiminnasta. Kamppailu sen puolesta, että naisilla olisi oikeus taistella, on liittynyt Israelissa oleellisesti laajempaan kampanjointiin tasa-arvon puolesta. Kamppailu aktivoitui erityisesti 1970-luvulla. Vähitellen se alkoi myös tuottaa tulosta ja esimerkiksi vuonna 1978 naiset saivat oikeuden kouluttaa miespuolisia sotilaita panssarivaunu- ja tykistökursseilla tehtävissä, jotka olivat perinteisesti olleet miesten hallussa. Vuonna 2000 Israelin parlamentti hyväksyi lain, jonka myötä virallisesti avattiin kaikki armeijan tehtävät myös naisille – taistelutehtävät mukaanluettuna. Samaan

lakiin lisättiin myös naisten oikeus palvella poliisivoimissa. Aiemmin naisilla oli oikeus vain kouluttamiseen, mutta uuden lain myötä heille tuli mahdolliseksi osallistua lisäksi varsinaiseen taisteluun. (Jacoby 2010, 82–83.)

Marianne Liljeström (2004a) on tutkinut neuvostonaisten 1960-luvulla kirjoittamia omaelämäkerrallisia tekstejä, jotka käsittelevät heidän kokemuksiaan Leningradin piirityksestä toisen maailmansodan aikana vuosina 1941–45. Niiden rinnalla hän on lisäksi lukenut 1980-luvulla tehtyjä haastatteluja, joissa rintamalla sotineet naiset ovat kertoneet sodanajan kokemuksiaan. Neuvostonaisten rooli maansa sotilaallisessa puolustamisessa toisen maailmansodan aikana oli ennennäkemätön. He olivat merkittävän suuri vähemmistö rintamalle lähtevien joukossa. Sodan alussa he suorittivat perinteisiä tukitoimia, kuten pyykinpesua ja muonittamista. Vuonna 1943 naiset kuitenkin saivat oikeuden liittyä taistelujoukkoihin ja saman vuoden lopulla heitä palveli asevoimissa ja partisaanivoimissa yli 800 000 eli kahdeksan prosenttia koko sotilashenkilökunnasta. Tavallisten sotilaiden, tarkka-ampujien, kuljettajien ym. lisäksi yksittäisiä naisia toimi myös pataljoonanjohtajina. (Liljeström 2004, 151–152.)

Liljeströmin mukaan teksteissä rakennettiin jatkuvasti myös naiseutta vastapainoksi miehelle sankarillisuudelle. Naiseuden rakentaminen tapahtuu äitiyden, hoivan ja ulkonäöstä huolehtimisen kautta. Näistä puhutaan kirjoituksissa ”sisäisenä” tarpeena, mikä uusintaa luonnollistettua sukupuolieroja ja perinteistä kaksinapaisuutta myös sodan olosuhteissa. Sodan äärimmäisiä olosuhteita pidettiin uhkana sukupuolitetulle kaksinapaisuuden järjestykselle. Tätä järjestystä ei Liljeströmin tutkimissa teksteissä problematisoida, eikä se tai ylipäätään naisena oleminen ole tekstien henkilöille pohdinnan aihe tai ongelma. Miehisyyden ja naisellisuuden normit olivat toissijaiset patriotismiin nähden – ne unohtuivat hetkeksi, kun taisteltiin suuremmaksi koetun asian puolesta. Sodan päätyttyä taisteluihin osallistuneet neuvostonaiset kuitenkin jäivät vaille arvostusta, kun taas miesten sankaruutta juhlittiin ja kunnioitettiin. Perinteiset sukupuolijärjestykset pystytettiin uudelleen ja elämän toivottiin palautuvan ennalleen. (Liljeström 2004a, 156–158, 160, 163.)

Suomen Puolustusvoimien tilanteeseen vertailukohdaksi sopivat yhteiskunnallisten yhteneväisyyksien vuoksi parhaiten muiden Pohjoismaiden armeijat. Ruotsissa ja Norjassa on olemassa huomattavasti Suomea enemmän tutkimusta asevoimiin sekä sen sisäisiin

sukupuolikysymyksiin liittyen. Ruotsissa tehtiin vuonna 1981 päätös, että naisilla tulee olla pääsy aseisiin asevoimissa. Tästä huolimatta myös Ruotsissa naispuolisten upseerien määrä on pysynyt matalana ollen 4,6 % upseeristosta vuonna 2008. Useat raportit Ruotsin armeijasta ovat osoittaneet, että varsin monet siellä niin henkilökuntaan kuuluvista kuin varusmiehistä on kokenut seksuaalista ahdistelua ja syrjintää. Näiden tapausten määrä on laskussa, mutta vuonna 2005 seksuaalisesta häirinnästä ilmoittaneita naispuolisia upseereja ja varusmiehiä oli näiden kokonaismäärästä niinkin paljon kuin 36 %. (Eduards 2012, 51.)

Alma Persson (2011) on tutkinut väitöskirjassaan Ruotsin asevoimien muuttuvaa organisaatiota ja sitä myötä mahdollisia muutoksia sukupuolten välisissä suhteissa. Perssonin haastattelemat naispuoliset upseerit ovat kertoneet sotilasuransa alussa kohtaamistaan haasteista sukupuoleensa liittyen. He ovat aluksi vastanneet sukupuoliseen ahdisteluun ja häirintään tekemällä yhä kovemmin töitä todistaakseen oman arvonsa ja ansaitakseen paikkansa sotilasyhteisössä. Myöhemmässä vaiheessa virkauraansa, noin 20 vuotta sotilasuransa aloittamisen jälkeen, he ovat todenneet, etteivät enää suostu nielemään sukupuolisyryntää. Heistä on tullut kriittisempiä sitä kohtaan ja he ovat myös nostaneet asiaa enemmän esille omassa organisaatiossaan. (Persson 2011, 72.)

Perssonin mukaan hänen haastattelemansa nuorten naispuolisten upseerien kertomukset muistuttavat hyvin paljon vanhempien kertomia kokemuksia uransa alkuvaiheista. Persson suhtautuu tätä myötä kriittisesti muutokseen organisaation sisällä. Nuoret naispuoliset upseerit eivät hänen mukaansa esitä kritiikkiä sukupuoliseen syrjintään viittaavaa käytöstä kohtaan, vaan kokevat paremmaksi niellä vastalauseensa ja kehittää itselleen niin kutsutusti paksumpi nahka. Persson epäilee, ettei organisaation sisällä vallitsevat asenteet, tavat ja käytänteet välttämättä muutu ajan myötä tai sukupolven vaihtuessa. (Persson 2011, 73.)

Myös Norjassa, jossa naisten osallisuus julkisessa elämässä on korkea, armeija on säilynyt yhä varsin miesvaltaisena. Vuonna 2010 Norjan armeijan sotilashenkilöstöstä 8,5 % oli naisia. Prosenttiosuus on hieman noussut pariin aiempaan vuoteen verrattuna, mutta pysynyt kuitenkin melko vakaana viimeisen 20 vuoden ajan. Torunn Laugen Haaland (2012) on omassa tutkimuksessaan Norjan armeijan sukupuolikysymyksiin liittyen tullut siihen johtopäätökseen, että armeijan kulttuuri on täysin miesten dominoima siinä mielessä, että naiset ovat näkymättömiä ja heidän täytyy mukautua miehisiin normeihin

tullakseen hyväksytyiksi. Olla ”yksi jätkistä” on Haalandin mukaan suurin ylistys, jonka naispuolinen sotilas voi saada osakseen. On itsestään selvää, että naiset, jotka eivät tunne oloaan kotoisaksi tämän kaltaisessa ympäristössä, hakeutuvat armeijan sijaan muihin työpaikkoihin. (Haaland 2012, 65, 73.)

2.2 Upseerin ammatillinen identiteetti

Suomen Puolustusvoimien upseeriston keskuudessa on tehty vuosina 1992, 1998, 2003 ja 2007 kyselytutkimus, jossa on kartoitettu upseeriston eettisiä käsityksiä ja arvoja. Näiden neljän tutkimuksen kyselyt ovat sisällöltään lähes identtiset, joten ne paitsi antavat melko kattavan käsityksen upseerien arvoista, mahdollistavat myös ajallisen vertailun. Vuoden 2007 tutkimukseen oli saatu tilastollisesti tulkittava vastaus 1106 upseerilta ja kadetilta. Naispuolisten vastaajien määrän jäätyä hyvin vähäiseksi heitä ei ole eritelty tutkimustuloksissa. (Heinänen 2012, 9–10, 12.)

Tutkimuksessa käytettiin kuutta faktoria: *upseeriominaisuudet, edun tavoittelu ja inhimilliset heikkoudet, aatteellisuus, ammatillisuus, perinteet* sekä *sota ja tappaminen* (Heinänen 2012, 13). Vuonna 2007 tehdyn kyselyn perusteella kaikista vastaajista 80 % on kokenut upseerin ammatin kutsumusammattiksi. Heinänen tosin toteaa kutsumuksellisuuden olevan lievässä laskussa upseeriston keskuudessa. Kuitenkin kutsumus vaikuttaisi olevan yhä merkittävin yksittäinen peruste hakeutua upseerin uralle. Tutkimuksessa on tulkittu 90 % upseeristosta olevan ylpeitä koulutuksestaan ja kokevan omaavansa vahvan ammatti-identiteetin. Tutkimuksen mukaan myös solidaarisuus ja lojaalius muita upseereita kohtaan arvoitettiin upseeriston keskuudessa varsin korkealle: sotilasarvosta riippumatta 91 % vastaajista tuki tähän liittyviä väittämiä. (Heinänen 2012, 14–15, 28.)

Perinteet-faktorista saa kuvan upseerien vahvasta sitoutumisesta armeijan ja sotilaiden traditioihin. Kadettilupaus valottaa omalta osaltaan traditioiden merkitystä ja jopa pyhyyttä. Sotilasvalassa aiemmin ollut kohta ”lupaan käyttäytyä kunnollisesti ja *miehekkäästi*” korvattiin naisten vapaaehtoisen asepalveluksen myötä ilmauksella ”lupaan käyttäytyä kunnollisesti ja *ryhdikkäästi*”, mutta kadettilupauksessa ei ole tehty muutosta vaan siinä puhutaan edelleen *miehuudesta* sotilaan korkeimpana hyveenä.

Kadettilupun, sotilaan korkeimpien hyveiden uskollisuuden ja miehuuden, kunnian ja toveruuden vertauskuvan edessä minä lupaan uhrata työni ja elämäni Isänmaalle. Kadettiaikanani ja sen jälkeen olkoon tunnukseni Suomen vapaus ja kansamme onni. Isien sankarimuisto säilyköön minulle pyhänä, ja sotilaan kunnia olkoon toimintani johtotähti. Ajatuksien ja tekojeni kannustimet ja tavoitteet olkoot aina ylevät ja jalot. En karta työtä, en taistelua, en kärsimyksiä, en kuolemaa tämän lupauksen lunastamiseksi. Auttakoon Jumala minua olemaan kestävä kunnian tiellä. (Sirén 2012, kansilehti.)

Kadettilupauksen merkitys jokapäiväisessä elämässä koettiin kyselyyn vastanneiden keskuudessa ristiriitaiseksi ja vastaukset jakautuivat selkeästi kahtia. Vastaajista 43 % koki noudattavansa kadettilupauksen sisältöä 40 % ollessa sitä mieltä, ettei seuraa sen ohjeita jokapäiväisessä elämässään. Heinäsen mukaan upseeriperinteiden merkitys on murroksessa. Kadettilupausta on pidetty upseerin tärkeimpänä ja velvoittavimpana lupauksena – myös valmistumisen yhteydessä annettavaan virkavalaan nähden. (Heinänen 2012, 19–20.)

Heinäsen tutkimuksessa ammatillisuutta ja institutionaalisuutta eroteltiin tarkastelemalla upseeriston suhdetta työ- ja palvelusaikaan. Siinä oli havaittavissa institutionaalisuuden heikentymistä ja toisaalta ammatillisuuden lisääntymistä – sotiluus mielletään yhä enemmän työnä sen sijaan, että se määrittäisi ja ohjaisi koko elämää. (Heinänen 2012, 21–23.) Sekä traditioiden murtuminen että institutionaalisuuden heikentyminen liittyvät suoraan muuhun yhteiskunnalliseen murrokseen, josta esimerkiksi Anthony Giddens puhuu *jälkitraditionaalisenä yhteiskuntana* (Giddens 1994).

Giddens määrittelee tradition seuraavasti: ”Traditio koskee rituaalia ja sillä on yhteytensä sosiaaliseen solidaarisuuteen, mutta se ei ole kyselemättä hyväksytyjen sääntöjen mekaanista noudattamista.” Hänen mukaansa traditio on sellaista suuntautumista menneisyyteen, joka saa tai jopa pakottaa menneisyyden vaikuttamaan voimakkaasti nykyisyyteen. Traditiot eivät kuitenkaan ole paikalleen jähmettyneitä – ne muuttuvat ja kehittyvät, tai sitten heikentyvät ja kuolevat. (Giddens 1994, 90–91.) Sotilas hyvin vanhana ammattina ja Puolustusvoimat vahvasti perinteikkäänä instituutiona ovat yhteiskunnan muutosten ja yksilöllistymisen trendin myötä murroksessa. Puolustusvoimissa pyritään kuitenkin yhä pitämään kiinni useista perinteistä ja sotilaita koulutetaan ja kasvatetaan niiden omaksumiseen.

Giddensin mukaan traditiot eroavat tavoista siten, että niillä on ihmisen suhteen moraalista, normatiivista sekä emotionaalista sitovuutta. Tradition moraaliluonne tarjoaa siihen sitoutuneille ihmisille *ontologista turvallisuutta*. Rituaalien kautta traditioiden säilyminen varmistetaan ja ne kietovat tradition osaksi käytäntöä. Rituaalinen kieli on luonteeltaan performatiivista ja saattaa sisältää sanoja, joita puhujat tai kuulijat eivät välttämättä ymmärrä. Sitä ei kuitenkaan ole järkeä vastustaa ja siksi se onkin tehokas väline, kun halutaan ehkäistä erimielisyyttä yhteisön keskuudessa. Tradition takaajana toimii rituaalin ja kaavallisen totuuden yhdistelmä ja siitä johtuu myös traditioiden poissulkevuus. Se erottaa sisäpiirin ja ulkopuoliset ja tekee ulkopuolisesta ”toisen”. Traditio on identiteetin väline. Henkilökohtaisen identiteetin ja laajempiin sosiaalisiin identiteetteihin liittyvien kytkentöjen ylläpitäminen on ontologisen turvallisuuden edellytys. Traditioon kohdistuvan uhan voi koeta uhkaavan minän eheyttä. (Giddens 1994, 94–93, 113–114.) Sotilaan koulutusputki varusmiehestä kadetiksi ja sen myötä upseeriksi rakentaa tietynlaista identiteettiä ja käyttää osaksi traditioita sen rakennusaineena. Rituaaleista voidaan puhua paitsi kadettiperinteihin viitaten, myös Puolustusvoimien vahvaa paraatiperinteeseen liittyen. Niillä on oma merkityksensä yhteisön ja yhteisöllisyyden säilyttäjinä.

Ammatillinen identiteetti voidaan ymmärtää käsitykseksi itsestä ammatillisena toimijana. Se sisältää yhtäältä käsityksen siitä, millaiseksi ihminen näkee itsensä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen ja toisaalta siitä, millaiseksi hän haluaa tulla ammatissaan. Samoin siihen sisältyy myös käsitys kuulumisesta ja samastumisesta sekä arvostuksesta ja sitoutumisesta. Modernismin myötä myös ammatillisen identiteetin käsite on muuttunut ja sen ajatellaan olevan pirstaloitunut ja muuttuva. Identiteetti on dynaaminen ja rakentuu suhteessa kokemuksiin, tilanteisiin ja ihmisiin. Ammatillinen identiteetti sisältää sekä persoonallisen että sosiaalisen aspektin. Sosiaaliseen puoleen kuuluu ihmisen halu saada tunnustusta ja arvostusta omalta työyhteisöltään. Työuran alussa sosiaalinen aspekti on korostunut ja ammatillinen identiteetti rakentuu siksi ensisijaisesti omaksumalla työyhteisön toimintatavat, arvot ja normit sellaisenaan niitä sen enempää kyseenalaistamatta. Kokemuksen, vallan ja yhteisöön kuulumisen vahvistuttua yksilöllinen ja persoonallinen puoli ammatti-identiteetin rakentumisessa saa lisää painoa. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26, 32–33, 44 .)

Kuten jo totesin, sotilaan ammatti-identiteetin voi sanoa rakentuvan osittain omaksumalla ja noudattamalla vakiintuneita traditioita. Sotilasorganisaatio vahvana ja perinteikkäänä

insituutiona eroaa jossain määrin jälkimodernien ajan useimmista työpaikoista ja sotilaan ammattia voi kutsua traditionaaliseksi. Sotilasorganisaatiossa on yhä olemassa poikkeuksellisen vahva hierarkia sekä vaatimus sitoutumisesta organisaation kulttuuriin, normeihin ja arvoihin – jossain määrin myös oman identiteetin kustannuksella. Näiden myötä ammatillisen identiteetin rakentumisen sosiaalinen ulottuvuus on korostunut. Myös sotilasorganisaatio on kuitenkin murroksessa ja muuttuu pikkuhiljaa, kuten upseerien arvotutkimus osaltaan osoittaa. (Eteläpelto & Vähänsantanen 2006, 44.)

2.3 Hegemoninen maskuliinisuus ja sotilaan ideaali

Suomessa armeija on kautta historiansa muokannut oleellisesti suomalaisen miehen suhtautumista väkivaltaan. Myös armeijaan liittyvät myytit ovat vaikuttaneet osaltaan miesten identiteetteihin. Yksi näistä on myytti suomalaisesta miehestä sotilaana, jossa rakennetaan eroa suomalaisen ja muiden maiden sotilaiden välillä. Arto Jokinen on tutkinut sotilaallista diskurssia kirjassaan, *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Hän valitsi aineistokseen paitsi virallisia ohjesääntöjä ja oppikirjoja, myös epävirallisia marssilauluja sekä sotilasslangisanakirjoja. Ohjesäännöissä ja muissa virallisissa teksteissä kielenkäyttö on tarkkaa ja huolella mietittyä, mutta sotilasslangia voidaan pitää humoristisuuden ohella monesti seksistisenä, naista halventavana ja rasistisena. (Jokinen 2000, 127, 143.)

Todellisen maskuliinisuuden ajatellaan usein liittyvän läheisesti nimenomaan miehen ruumiiseen. Jokisen (2000, 175–176.) mukaan sotilaallisessa diskurssissa luodaan miestä, joka kasvattaa ympärilleen panssarin. Tätä tukevat fyysisen voiman ja tunteiden hallinnan korostaminen, sotilaan alistaminen hierarkiseen järjestelmään sekä ihmisen rinnastaminen koneeseen. Jokinen näkee tässä yhteydessä voiman suhteessa itseen ja toiseen – sen äärimuotona on tappaminen ja toisaalta itsensä piiskaaminen yhä kovempiin suorituksiin niin, että itseksi lähentelee jopa masokismia. Sotilaallinen diskurssi tuottaa Jokisen tulkinnan mukaan militaristisen miesihanteen, joka on myös patriarkaalisuuden yhteiskunnan miesihanne. (Jokinen 2000, 186.)

Sukupuoli ei sijaitse ainoastaan biologisessa ruumissa, vaan kirjoittautuu myös ruumiin pinnalle vaatteissa, eleissä, ilmeissä ja tyyliin. Miehkestä tai naisellista voi olla esimerkiksi hiusten pituus tai kävelytyyli ja niihin liitetään kulttuurisissa stereotyyppioissa

myös tunteet ja järki – naisia pidetään tunneihmisinä ja miehiä järki-ihmisinä. (Jokinen 2000, 205–207.) Sotilaan ideaaliin liittyvät ominaisuudet ja luonteenpiirteet ovat yksiselitteisen maskuliiniseksi miellettyjä: tunteiden hallinta, fyysinen voima, kurinalaisuus, järkevyys ja päättäväisyys. Myös sotilaan vaatetus eli univormu sekä vaatimus miehillä hiusten pitämistä lyhyenä ja naisilla kiinnisidottuina kuvaavat sotilaan maskuliinisuutta.

Naisten seksualisoiminen ja ruumiillisuuden korostuminen ovat osa *hegemonista maskuliinisuutta*. Tämä näyttäytyy naispuolisille sotilaille eri tavoin ja luonnollisesti jokainen suhtautuu siihen yksilöllisesti. Seksistinen puhe sisältää seksuaalissävytteistä juoruilua, härskejä vitsejä ja kommentteja ulkonäköön liittyen. ”Miesten maailmassa” ei anneta juuri vaihtoehtoja – monia asioita on vain opittava sietämään. Lisäksi monet naiset ovat kokeneet vaikeaksi häirinnästä tai ahdistelusta ilmoittamisen, sillä se saattaisi lisätä naisten ulkopuolisuutta ja leimata hankalaksi tai huumorintajuttomaksi. Ilmoittaminen asiasta vaikeutuu erityisesti silloin, kun oma esimies on se, joka puhuu tai toimii asiattomasti. (Leinonen, Nikkanen & Otonkorpi-Lehtoranta 2012, 26.)

Hegemoninen maskuliinisuus on sosiologien, Tim Carriganin, R.W. Connellin ja John Leen, käyttöön ottama termi, joka selittää mieheen kohdistuvia patriarkaalisia paineita sekä monien maskuliinisuuksien esiintymistä ja patriarkaatin säilymistä. Hegemonian käsite puolestaan viittaa tietyn luokan johtoasemaan ja vallankäyttöön ja on peräisin Antonio Gramscilta. Hegemoninen maskuliinisuus ei ole pakkovaltaa tai väkivaltaa, se on yleisesti hyväksyttyä ja tuettua valtaa, jota tietyllä miesluokalla on suhteessa miesten enemmistöön ja kaikkiin naisiin. Hegemonia takaa sitä tukeville miehille sukupuoleen perustuvaa valtaa, vaikka nämä eivät täyttäsikään hegemonisen maskuliinisuuden ideaaleja. Länsimaisessa miesideaalissa on viisi odotusta: valta, voima, menestys, tunteiden hallinta ja heteroseksuaalisuus. (Connell & Messerschmidt 2005, 832; Jokinen 2000, 213-217.)

Myös suuri osa naisista tukee maskuliinisuuden hegemoniaa. Nainen voi omaksua tehostetun feminiinisuuden ja hankkia suosiota sekä valtaa erityisen naisellisen ulkonäkönsä ja käyttäytymisensä avulla ja tällä tavalla mukautua patriarkalisiin odotuksiin. Nainen voi myös valita jonkin muun roolin, joka tukee hegemonista maskuliinisuutta, esimerkiksi perinteisen äidin roolin. Naisen halutessa taloudellista tai poliittista valtaa, joka perinteisesti mielletään miehille kuuluvaksi, hänen tulee omaksua

hegemonisen maskuliinisuuden arvot, asenteet ja käytöstavat. Naisen tulee tällöin todistaa kovuutensa ja maskuliinisuutensa, mutta menestymistä usein auttaa, jos hän yhdistää näihin myös feminiinisyttä. Naisilla on myös mahdollisuus olla tukematta maskuliinisuuden hegemoniaa ja olla sopeutumatta patriarkaattiin. Feminismi horjuttaa patriarkaattia ja usein yhdistyy myös muutoin yhteiskuntaa kyseenalaistaviin liikkeisiin. (Connell & Messerschmidt 2005, 848; Jokinen 2000, 218–219.)

Hegemonisen maskuliinisuuden käsite on ollut runsaasti käytössä useilla eri tieteenaloilla. Sitä kohtaa on myös esitetty kritiikkiä, mutta perusidea on kestänyt aikaa ja käyttöä erilaisiin tutkimuksiin ja konteksteihin sovellettuna. Kritiikki on kohdistunut esimerkiksi siihen, että sosiaaliset suhteet hegemonisen maskuliinisuuden ympärillä on kuvattu liian yksinkertaisiksi. Hegemonisen maskuliinisuuden teorian käsitys sukupuolihierarkiasta vaati myös päivittämistä. R.W. Connell on jatkanut hegemonisen maskuliinisuuden päivittämistä kritiikin sekä yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten myötä, mutta kokenut termin yhä ajankohtaiseksi ja tarpeelliseksi. (Connell & Messerschmidt 2005, 830, 846–847.)

Anne Korhonen on tutkimuksessaan, *Kieli armeijan arjessa – diskurssien analyysi sotilaskoulutuksesta*, tulkinnut sotilaskouluttajien puheessa viisi eri diskurssia: *realistinen, empaattinen, humanistinen, sotilaallinen ja maskuliininen*. Maskuliininen diskurssi aktivoitui kouluttajan kielessä aina naispuolisista sotilaista puhuttaessa. Tässä tulee esille jo aiemmin toteamani oletus sotilaasta miehenä, jolloin nainen on aina poikkeus ja ”toinen”. Korhosen tutkimuksessa kouluttajien kielenkäytössä näkyi runsaasti diskursiivista vallankäyttöä, mutta erityisesti tämä näkyi puhuttaessa naispuolisista varusmiehistä tai naispuolisille varusmiehille. Vallankäyttö oli kuitenkin hienostunutta ja piilevää ja tarkoituksena oli usein olla vain ystävällinen. Naisen alistaminen voi kuitenkin tapahtua myös ylistämällä naista ja sallimalla tälle normeista poikkeava käytös esimerkiksi jättämällä huomauttamatta tai rankaisematta epäsoitilaallisesta käyttäytymisestä. (Korhonen 2001, 39.)

Anni Ojajärvi (2015) kirjoittaa etnografisessa varusmiesten terveystarkastuksia koskevassa tutkimuksessaan naisvarusmiehen ideaalista. Hänen haastattelemansa naispuoliset varusmiehet kertoivat joutuneensa taistelemaan paikastaan sotilasyhteisössä. Vaikka naisille tarjottu paikka merkitsi jossain määrin miespuolisen sotilaan ideaaliin

mukautumista, heiltä odotettiin myös vain naisille varattujen roolien mukaista käytöstä. Naisen onnistuminen varusmiespalveluksessa katsottiin yksilöstä johtuvaksi, kun taas naisen epäonnistuminen laitettiin sukupuolen piikkiin. Miesten suoriutuminen naisia heikommin nähtiin erityisen nolona. Ojajärven tutkimuksessa naispuolisilla varusmiehillä ei ollut oikeutta valittaa ja heiltä odotettiin kovaa motivaatiota, sillä he olivat astuneet asepalvelukseen vapaaehtoisesti. Toisaalta heikkous ja valittaminen liitettiin feminiinisiin ominaisuuksiin, joita ei sotilasyhteisössä juurikaan arvosteta. Naiset kertoivat asepalveluksen myötä kasvaneesta itsevarmuudesta ja itseluottamuksesta. Osalla se liittyi esimerkiksi siihen, ettei ottanut itseensä miesten juttuja, vaikka ne olisi voinut kokea myös loukkaavina. (Ojajärvi 2015, 116, 118–119.)

Ojajärven mukaan naispuolista varusmiestä arvioitiin yhtäaikaaisesti kahdella hyvin erilaisella ideaalilla: yhtäältä piti olla kestävä ja vahva sekä omaksua tiettyjä maskuliiniseksi miellettyjä ominaisuuksia ja tapoja, toisaalta oli kuitenkin ylläpidettävä tiettyä naisellisuutta ja huolehdittava ulkonäöstään – mutta ei siitäkään liiallisesti. Jokaisen armeijassa olevan naisen katsottiin edustavan koko sukupuolta ja siksi heitä vastuutettiin käyttäytymään kunnollisesti esimerkiksi seksuaalisuuteen ja parisuhteisiin liittyen. Naisten odotettiin ottavan vastuuta myös miesten käytöksestä. Naisiin liitettiin myös yksilöstä riippumatta naisellisiksi mielletyt hoivaajan ominaisuudet: pehmeys, lempeys ja muista huolehtiminen. (Ojajärvi 2015, 120–121.)

Tiia Laukkanen ja Anni Ojajärvi (2016, 247–248.) ovat naispuolisten varusmiesten inttiblogeja käsittelevässä artikkelissaan tarkastelleet myös naisvarusmiehen ideaalia. Blogitekstit kertovat ristiriitaisten odotusten kanssa tasapainottelevasta, fyysisesti ja henkisesti kestävästä naisesta, joka ei valita mistään sekä suoriutuu palveluksesta hieman keskivertomiestä paremmin. Blogitesteissä ei korostettu sukupuolta vaan se pyrittiin häivyttämään: naisten blogeja oli vaikea erottaa miesten samantyyppisistä teksteistä niiden tietynlaisen ”sukupuolettomuuden” takia.

2.4 Suomalainen nainen työelämässä

Suomalaisen naisen stereotypia on ajan myötä rakentunut myytti vahvasta naisesta. Suomalaiset naiset mieltävät suhteensa mieheen usein arjen jakamiseksi ja kumppanuudeksi. Talonpoikainen kulttuuri on rakentanut kuvaa naisesta, joka on

rationaalinen ja mutkaton ja tekee työtä siinä missä miehetkin. Esimerkiksi korostetun naisellinen pukeutuminen, kampaukset ja meikit eivät ole kuuluneet arkeen, jonka täyttävät työ, perhe ja harrastukset. Talvi- ja jatkosodan aikana (1939–1940 ja 1941–1944) suomalaisten naisten oli korvattava etulinjaan käsketyt miehet monissa aiemmin miehille kuuluneissa tehtävissä, esimerkiksi maa- ja metsätaloustöissä. Naiset työskentelivät myös sotateollisuuteen liittyvissä tehtaissa sekä muissa armeijaa tukevissa tehtävissä, kuten elintarvike-, säilyke-, jalkine- ja kutomotehtaissa. Sotien jälkeen tilanne kuitenkin muuttui. Miesten palatessa rintamalta suuren osan naisista oli palattava kotiin ansiotyöstä. Sodanaikaiset vaikutukset työelämän tasa-arvoistamiseen eivät olleet pitkäaikaisia, mutta ne loivat kuitenkin pohjaa myöhemmälle keskustelulle aiheesta. (Apo 1999, 23; Lähteenmäki 1999, 50–53.)

Sotilaiden arkityössä käytettävä univormu osallistuu sukupuolen häivyttämiseen ja neutralisoimiseen. Tästä poikkeuksena naispuolisilla sotilailla on virkapukuohjesäännön mukaisesti oltava juhlapuvussa hame ja korkokengät. Muu vaatetus häivyttää osaltaan sukupuolta, mutta juhla-asu nimenomaan korostaa naispuolisen sotilaan feminiinisyyttä – halusi tämä tai ei. Moni naispuolisista sotilaista onkin hameenkäyttöpakkoa vastaan. Naispuolisen sotilaan juhlapuvun feminiinisyyttä tuntuu itseasiassa sopivan hyvin myyttiin suomalaisesta naisesta – arjessa ollaan ”sukupuolettomia” ja juhlatilanteessa koristaudutaan ja ”paljastetaan” naiseus. Samoin rationaalisuus ja kova työmoraali sopivat hyvin myös kuvaan sotilaan ideaalista. Stereotypian vahvasta suomalaisesta naisesta voi oikeastaan ajatella saavan jatkumonsa naispuolisessa sotilaassa: hän ei valita turhasta, ansaitsee paikkansa tekemällä lujasti töitä, hän on fyysisesti kykenevä moneen samaan kuin miehetkin, eikä hän erityisesti korosta feminiinisyyttään arjen työssä ja elämässä. Suomalaisen naisen – ja naispuolisen sotilaan – elämä on jatkuvaa tasapainottelua naiseuden ja feminiinisyyden sekä toisaalta maskuliiniseksi miellettyjen ihanteiden kanssa.

Kuva suomalaisesta maalaisnaisesta on sisältänyt oletuksen vahvuudesta ja hyvin tasa-arvoisesta asemasta suhteessa mieheen. Tämä on kuitenkin vain osatotuus. Naisen valta on riippunut pitkälti hänen asemastaan perheessä ja perheetön nainen on ollut anomalia ja sosiaalisesti hankala tapaus. Maalaisnainen on kuitenkin jättänyt aineettoman perintönsä nykysuomalaiselle naiselle monessa toiminnan ja ajattelun mallissa, jotka näkyvät naisen asenteissa työhön, mieheen, äitiyteen ja luontoon. (Apo 1999, 17.)

Suomalaisessa työkeskeisessä kulttuurissa naisten keskeisenä tavoitteena on ollut oma ammatti ja taloudellinen itsenäisyys, jotka tuovat mukanaan myös muun itsenäisyyden. Naisten ruumiillisuus ja seksuaaliset oikeudet eivät ole saaneet suurtakaan painoarvoa naispoliittisessa keskustelussa. Näihin liittyviä kysymyksiä nousee kuitenkin koko ajan lisää: raiskaus, parisuhdeväkivalta, seksuaalinen häirintä jne. Keskustelut kyseisistä teemoista olivat Suomessa pitkään tabuja. Vähäinen kiinnostus naisten ruumiinoikeuksista ja siihen liittyvän lainsäädännön hitaus ovat osoituksia siitä, että heteropatriarkaatilla on yhä voimaa Suomessa. Vuonna 1995 voimaan tullessa tasa-arvolaisissa mainitaan Suomessa lakitekstissä ensimmäistä kertaa sukupuolinen häirintä ja ahdistelu. Myös naispappeuteen ja naisten oikeuteen suorittaa asepalvelus liittyvä keskustelu ja näihin liittyvien lakien säätäminen vasta 1980–1990-luvulla liittyvät samaan ilmiöön. (Julkunen 1999, 95–97; Varsa 1996, 140.)

Julkusen mukaan (1999, 99.) suomalaista sukupuolisopua kuvaa se, ettei sukupuolta konfliktoida. Naiset eivät haasta näkyvästi sukupuolten hierarkiaa tai kyseenalaista miesten valtaa esimerkiksi talouselämän ja politiikan huipulla. Feminismi leimataan helposti vouhotuksesta ja se yleisesti ottaen aiheuttaa ihmisissä ärtymystä tai naureskelua. Päälimmäisenä Julkunen näkee suomalaisessa mentaliteetissa sukupuolineutraaliuden, joka asettaa pärjäämisen yksilön vastuulle, eikä tunnusta, että jokin asia voisi olla sukupuolesta kiinni. Päivi Korvajärvi (1996, 89.) on huomannut omissa tutkimuksissaan, että sukupuolinäkökulman esille ottaminen työelämään liittyen on tutkijalle jopa epämiellyttävää. Sukupuoli otetaan usein esille vasta, kun siitä erikseen kysytään ja silloinkin siitä puhutaan varsin yleisellä tasolla. Esimerkiksi naisten miehiä huonommasta asemasta puhuminen on Korvajärjen mukaan vaikeaa, vaikka asia näyttäytyisi ilmiselvänä.

Sukupuolineutraalius jäsentää myös suomalaista työelämää. Sukupuolineutraaliutta voi pitää ilmauksena tasa-arvosta, mutta sen voi myös nähdä ylläpitävän sukupuoleen perustuvia hierarkioita ja eroja sekä estävän niiden purkamista. (Korvajärvi & Kinnunen 1996, 236.) Ajatus sukupuolineutraaliudesta tasa-arvon ilmauksena näkyy myös Puolustusvoimissa. Sotilaan väitetään olevan sukupuoleton, vaikka todellisuudessa sotilaan sosiaalinen sukupuoli on edelleen mies. Naispuolisten sotilaiden puheissa toistuu usein ajatus siitä, että kunhan on todistanut osaamisensa, ansaitsee paikkansa ja sukupuoli menettää merkityksensä. Oma ajatukseni oli työurani alussa täysin samanlainen. Vuosien

varrella aloin kuitenkin huomata, että paikka oli ansaittava yhä uudestaan ja uudestaan – koska sukupuoli ei koskaan täysin häipynyt tai lakannut olemasta merkityksellinen.

Armeijaympäristössä esiintyvät ilmiöt eivät ole vieraita muillakaan yhteiskunnan aloilla ja alueilla. Esimerkiksi politiikassa naispuoliset ministerit ovat olleet rankan arvostelun kohteena – ja heidän epäonnistumisensa on säilytetty koko naissukupuolen taakaksi ja luettu todisteeksi siitä, etteivät naiset kykenene kyseisiin tehtäviin. Toisaalta onnistuessaan he ovat poikkeustapauksia sukupuolensa edustajina. Niin politiikassa kuin armeijassa ja muilla miesvaltaisilla aloilla edellämainittu ammattitaidon todistamisen vaatimus on ilmiönä tuttu. Etenkin silloin, kun naiset ovat ainokaisina miesvaltaisissa ryhmissä, saatetaan edellyttää naisellisiksi miellettyjen piirteiden häivyttämistä. Naista verrataan mieheen, joka on normi ja tällöin naiselle varmin keino hyväksynnän saamiseen on pyrkiä saada miehet unohtamaan hänen naiseutensa, jolloin hän voi saavuttaa niin kutsutun ”hyvän jatkán” aseman. (Kuusipalo 1999, 69.)

Rosabeth Moss Kanterin (1993) teoriaa *ainokaisuudesta* (engl. token) työpaikoilla on hyödynnetty monissa armeijaympäristöön liittyvissä tutkimuksissa (ks. esim. Carreiras 2006.) Työpaikallaan pääasiassa vastakkaisen sukupuolen kanssa päivittäin vuorovaikutuksessa olevaa henkilöä voidaan nimittää ainokaiseksi. Kanterin mukaan ainokaisasemassa ovat sellaiset, joiden sukupuolen edustajia on työpaikalla alle 15 %. Tällöin saa usein sukupuolensa vuoksi suhteettoman paljon huomiota. Naisten ollessa ainokaisasemassa sukupuoli usein vähentää auktoriteettia, sillä yhteiskunnan sukupuolihierarkiassa maskuliinisuus on feminiinisyttä arvostetumpaa. Naiset, jotka ovat sukupuolivähemmistönä työyhteisössään joutuvat usein kohtaamaan vähättelyä sukupuolensa vuoksi. Sen sijaan työpaikallaan vähemmistönä olevat miehet otetaan enimmäkseen vastaan ilolla, sillä heidän oletetaan parantavan kyseisen alan arvostusta. Ainokainen on usein jatkuvan huomion alaisena, hänet huomataan ja muistetaan helposti. Ainokaisasemassa olevat kokevat tämän vuoksi monesti suuria paineita suoriutumisestaan. Yhtäältä ainokaisen ei tarvitse tehdä erityisesti töitä tullakseen huomatuksi, mutta toisaalta hänen täytyy ponnistella kovasti, jotta hänen saavutuksensa huomioitaisiin. Ainokaisasemassa olevat pelkäävät kuitenkin liian hyvää suoriutumista, jotta eivät saisi osakseen kateutta ja kostotoimenpiteitä – he haluavat pikemminkin olla sosiaalisesti näkymättömiä. (Kanter 1993, 208, 216; Lammi-Taskula 1994, 124.)

Naispuolisiin johtajiin liittyvissä tutkimuksissa on löytynyt näyttöä, että niin kutsutusta naistapaisuudesta voi olla hyötyä esimies- ja johtoasemissa. Suurimmat erot mies- ja naisjohtajien välillä ovat liittyneet esimiehen innostavuuteen, tukeen ja rohkaisuun. Johtamisen voi yleisesti ottaen katsoa hyötyvän ylipäättään feminiinisistä piirteistä, oli niitä sitten esittämässä nainen tai mies. Kuitenkin ne naisjohtajat, jotka ensimmäisenä ovat murtaneet lasikaton, ovat toimineet maskuliinisten käyttäytymissäntöjen mukaan. Muutos on hidasta, mutta välttämättä heitä seuraavat naisjohtajat eivät enää omaksu miesten tapoja. (Julkunen 2010, 139.)

2.5 Judith Butlerin sukupuolen performatiivisuuden teoria

Judith Butler on sukupuolen performatiivisuuden teoriassaan kiinnostunut siitä, miten sukupuoli tuotetaan diskurssien ja ruumiillisten tekojen kautta. Nämä sukupuolen rakentumisen tavat ovat usein tiedostamattomia ja kulttuurin ohjaamia. Butlerin suuri kysymys on, voiko sukupuoli tai ajatus sukupuolesta muuttua, jos näitä ruumiillisia tekoja aletaan toistaa toisella tapaa; siten, että teot poikkeavat totutuista ja normien mukaisista tavoista. Butlerin mukaan sekä sosiaalinen sukupuoli (gender) että biologinen sukupuoli (sex) ovat kulttuurisesti rakennettuja. (Butler 2006, 54–55; Ojajarvi 2004, 256.)

Butlerin performatiivisen sukupuoliteorian mukaan sukupuoli kaikissa muodoissaan tehdään. Butlerin viittaaman Austinin klassisen puheaktiteorian mukaan puheella on tuottava voima, eikä se ainoastaan kuvaa todellisuutta vaan samalla tuottaa sitä. Tietynlaiset ilmaisut eivät vain kuvaile asiantilaa vaan saavat sen aikaan. Tästä esimerkkinä voisi olla papin lausuma mieheksi ja vaimoksi julistamisesta, joka saa aikaan avioliiton tilan. Samaan tapaan Michel Foucault muotoilee käsityksensä diskursiivisesta vallasta. Butler käyttää paljon myös Foucault'n teoriaa – suhtautuen siihen kuitenkin myös kriittisesti. Butler sisällyttää puhetekoihin perustuvaan performatiivisuuteen eli tuottavaan suorittamiseen puheen lisäksi myös eleet, asemat ja muut sukupuolittamisen käytännöt. Butlerin performatiivinen sukupuoliteoria esittää, että sukupuolta ei ole itsestään selvästi olemassa, vaan kaikki minkä ymmärrämme sukupuoleksi, on performatiivisesti tuotettu. Sukupuoli jäsenyy *heteroseksuaalisen hegemonian* mukaisesti, mikä tarkoittaa oletusta, että biologinen ja kulttuurinen sukupuoli vastaavat toisiaan. Samalla se olettaa myös heteroseksuaalisuuden. Butler käyttää käsitteitä *heteroseksuaalinen matriisi* ja

heteroseksuaalinen hegemonia kuvaamaan tieto- ja valtarakenteita, joiden kautta hahmotetaan ruumiin muoto, seksuaalinen halu ja sosiaalinen rooli kahdeksi tyypiksi eli mieheksi ja naiseksi. (Butler 1993, 224–225; Ojajärvi 2004, 259; Pulkkinen 2000, 51–52.)

Butlerin mukaan kulttuuri ei varsinaisesti kirjoita sukupuolta ruumiin pinnalle, vaan sukupuoli rakentuu rituaalisilla käytännöillä ja näiden käytäntöjen toistamisen kautta ruumiin pinta näyttäytyy luonnollisena. Sukupuoli-identiteetti muotoutuu ja sukupuoliseksi merkitseminen tapahtuu siis ruumiin pinnalla. Merkitseminen voi olla esimerkiksi tietynlaisten eleiden, pukeutumisen ja äänenvärien toistamista. Butlerin ehdotus on, että ihmisen identiteetti ymmärrettäisiin käytäntöjen kautta rakentuneena, eikä muuttumattomana olemuksena. Butlerin mukaan kulttuuriset subjektit tulisi ymmärtää diskurssien tuottamina ja lähestyä identiteettiä merkityksellistämisen käytäntöjen näkökulmasta. Butlerin mukaan on olemassa kulttuurisesti vakiintuneita eleitä, joita voidaan matkia ja toistaa ja siten suorittaa tiettyä sukupuolta. Butler korostaa teoriassaan jämähtäneiden toimintatapojen merkitystä sukupuolen rakentumisessa. Puhujan vastuu puheestaan tai sukupuolen tekijän vastuu teostaan liittyy siten toistavuuteen, eikä yksittäisen toimijan tekoihin. Toisto peittää vakiintuneet sopimukset perustavanlaatuisiksi oletetuilla tavoilla ja näin saa itselleen auktoriteetin ja voiman. Butlerin mukaan on kuitenkin olemassa muutoksen mahdollisuus. Sukupuolta voidaan toistaa toisenlaisilla tavoilla, eikä sukupuolen kulttuurisen rakentumisen tarvitse olla sidoksissa biologiseen sukupuoleen – tällöin sukupuolen voi ajatella vapaasti virtaavaksi ja kontigentiksi. Butlerin mukaan sukupuoli on siis teko, joka – kuten seksuaalisuuskin – rakentuu riittävän toistamisen kautta. Teko ei kuitenkaan tarkoita tässä yhteydessä yksittäisiä tai yksittäisen subjektin tekoja vaan nimenomaan normien ja sukupuoleen liitettävien konventioiden toistamista. (Butler 1993, 12; Butler 2006, 235; Ojajärvi 2004, 260–261, 267; Palin 2004, 237; Pulkkinen 2000, 52.)

Kun sukupuolta niin sanotusti toistetaan väärin eli esimerkiksi nainen on ”liian maskuliininen”, kyse on Butlerin mukaan heteronormin rikkomisesta. Sukupuoltaan väärin toistavat saavat säännönmukaisesti rangaistuksen. Joissain kulttuureissa esimerkiksi voidaan konkreettisestikin rangaista naista, joka pukeutuu housuihin. Jos biologinen sukupuoli ei yksiselitteisesti vastaa kulttuurista normia sukupuolen esittämisestä, syntyy ristiriita, joka usein ratkaistaan naisellisuuden erityisellä korostamisella, josta käytetään myös käsitettä *korostettu feminiinisyys*. Esimerkkinä tästä voisi olla tapa, jolla naispuolisia

varusmiehiä ja ammattisotilaita sekä rauhanturvaajia on esitetty mediassa – samoin on esitetty myös naispuolisia huippu-urheilijoita. Lehtihaastattelussa voidaan korostaa naisellista ulkonäköä, meikkaamista ja pukeutumista tai äitiyttä vastapainona työroolin ”liialliselle maskuliinisuudelle”. (Butler, 2006, 234; Ojajärvi 2004, 266.)

Butlerin ajatus sukupuolen toistamisesta toisin ei kuitenkaan johda siihen, että sukupuoli olisi täysin subjektin valittavissa. Hän korostaa myös käytäntöjä säänteleviä diskursseja ja tiukkaa säännöstöä, joka rajoittaa mahdollisuuksia esittää ja tehdä sukupuolta. Sukupuoli on Butlerin mukaan yhteiskunnallisten käytäntöjen sekä tiedon ja vallan tulos, ei yksilön valinta. Tämä tarkoittaa sitä, ettei sukupuoli tai perinteinen kulttuurinen sukupuoli jaottelu ole helposti muutettavissa tai katoamassa minnekään. Kulttuurinen muutos on kuitenkin mahdollinen ja toimijuus korostuu nimenomaan mahdollisuudessa toistaa sukupuolta totutuista poikkeavilla tavoilla. Butler liittyy sukupuolen toistamiseen eri tavoin lähinnä parodioinnin ja esimerkiksi drag-esitykset. Hänen mukaansa ne tuovat esiin heteroseksuaaliset sukupuolinormit ja voivat osoittaa niiden ei-luonnollisuuden. Drag on ambivalenssin sijaintipaikka, joka heijastaa yleisiä vallanregiimejä. (Butler 1993, 125; Butler 2006, 241; Ojajärvi 2004, 267–269.)

2.6 Erving Goffmanin totaaliset instituutiot

Armeijasta voidaan puhua totaalisena instituutiona. Goffman (1997) luettelee teoksessaan, *Minuuden riistäjät: tutkielma totaalisista laitoksista*, muutamia piirteitä, jotka ovat totaalisien laitosten tunnusmerkkejä. Goffmanin teos on alunperin ilmestynyt vuonna 1969 ja sekä yhteiskunta että erilaiset kasvatustilat ovat tuki kokeneet tässä ajassa suuren muutoksen. Kuitenkin tietyt piirteet löytyvät yhä niin armeijasta kuin muistakin totaalisien instituutioiden tunnuspiirteet täyttävistä laitoksista. Armeijaympäristö saa erilaiset totaalisuuden asteet, kun sitä tarkastellaan varusmiehen ja toisaalta palkatun henkilöstön näkökulmasta. Varusmiehelle armeija täyttää totaalisien instituutioiden tunnusmerkit niiltä osin, että heidän elämänsä tapahtuu asepalveluksen aikana samassa paikassa: he nukkuvat, viettävät vapaa-aikansa ja hoitavat annetut tehtävät samassa laitoksessa. He noudattavat tiukkaa aikataulua ja suorittavat päivittäiset rutiininsa suuressa ryhmässä sekä ovat tietyn auktoriteetin alaisina. Kaikki tämä tähtää Puolustusvoimien päämäärään eli kriisiajan tehtäviin valmistautumiseen ja kouluttautumiseen. Palkatulle henkilöstölle kyse on

enemmänkin vain byrokraattisesta organisaatiosta, joka ei ulotu kaikille elämän osaluueille. (Goffman 1997, 7; Ojajärvi 2009, 78.)

Goffman kirjoittaa totaalisten laitosten yhteydessä myös identiteettityöstä, joka on jossain määrin läsnä paitsi varusmiesten, myös henkilökunnan elämässä – jälkimmäisillä vähintäänkin työssäoloaikana. Totaalinen laitos määrittää asukkinsa (tai työntekijänsä) fyysistä olemusta ja poistaa näin tietyt identiteetin rakennusvälineet. Niiden tilalle se tarjoaa sotilaan identiteettiin liittyvät rakennusaineet. Käyttäytymiskoodit ja identiteettikaluston riisuminen eivät toki koske vain totaalisia instituutioita, vaan näitä elementtejä voi löytyä myös muista yhteiskunnan laitoksista. Sotilailla ne ovat kuitenkin yleisesti ottaen tarkemmin määriteltyjä ja ohjattuja. Sekä naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien että palkatun sotilashenkilöstön ollessa kyseessä näihin suostuminen on kuitenkin vapaaehtoista ja väliaikaista. Varusmiespalvelusta suorittavilla miehillä ei juuri ole vaihtoehtoja, mutta toki heidänkin osaltaan palvelus päättyy aikanaan. Henkilökunnalla väliaikaisuus merkitsee sitä, että työpäivä päättyy jossain kohtaa, mutta toisaalta kyse on usein pitkästä sitoutumisesta, usein jopa koko virkauran tekemisestä sotilaana. Armeija on sosiologisesti erittäin kiinnostava juuri siinä mielessä, että varuskunta tai sotilasyhteisö ylipäätään toimii eräänlaisena pienen yhteiskuntana tai Goffmanin ilmausta käyttäen jopa koeviljelytilana, jossa kokeillaan, mitä minuudelle voidaan tehdä. Goffmanin ilmaus on etenkin nykypäivän Puolustusvoimia ajateltaessa vähän turhan voimakas, mutta jossain määrin kuitenkin osuu oikeaan. Ammattisotilas suostuu tietyiltä osin riisumaan identiteettiänsä voidakseen rakentaa sotilaan ammatillisen identiteetin ja toimia siihen liittyvien sääntöjen ja normien mukaisesti. (Goffman 1997, 12; Ojajärvi 2009, 80.)

Goffman käyttää ilmaisua *läpäisevyys* ilmaistessaan totaalisten laitosten voimakkuuseroja suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Puolustusvoimien osalta voitane todeta, että nykypäivänä sen suhteet yhteiskuntaan ovat yhä tiiviimpiä ja toiminta laitoksessa ulospäin yhä läpinäkyvämpää. Näin ollen myös yhteiskunnan muutokset vaikuttavat entistä vahvemmin Puolustusvoimien toimintaan ja käytäntöihin. (Ojajärvi 2009, 80.)

Goffman on ottanut kantaa myös kysymykseen sukupuolten tasa-arvosta. Hänen kannanotoistaan löytyy kohtia, jotka soveltuvat myös armeijaympäristöön. Goffmanin mukaan ei esimerkiksi vaatisi kovin suurta järjestelemistä, että naisten ja miesten fyysisillä

eroilla ei olisi suuria yhteiskunnallisia ja sosiaalisia seurauksia. Se, että naiset ovat keskimäärin pienempiä, kevytrakenteisempia ja lihasvoimaltaan heikompia kuin miehet, ei pitäisi olla tasa-arvon toteutumisen kannalta merkittävä seikka. Myös sotilaan työ on nykyään yhä vähemmän suuria fyysisiä voimia vaativaa ja sotilaillekin on tarjolla hyvin erityyppisiä tehtäviä, joiden hoitamiseen ei välttämättä vaadita merkittävän paljon tiettyjä fyysisiä ominaisuuksia. Sotilaan fyysiset ominaisuudet kuitenkin edelleen painottuvat varsin vahvasti sotilaallisessa diskurssissa. Goffman näkee, että naisasialiikkeen merkittävimpänä saavutuksena voitaisiin pitää naisten aseman suoran parantamisen sijaan arvohierarkioita ja työn sukupuolittuneisuutta ylläpitäneen doktriiniin heikentämistä. Goffman puhuu myös naisten ja miesten tiloista erillistämisenä ja eriarvoisuuden tuottamisena. Esimerkiksi naisille ja miehille erilliset wc-tilat ovat usein perusteluna sille, että kun naisille ei ole mahdollista rakentaa tai järjestää omia wc-tiloja, heitä ei voida myöskään palkata kyseiseen paikkaan töihin. (Goffman 2012, 66–67, 90.) Naisten vapaaehtoisen asepalveluksen tultua mahdolliseksi monissa joukko-osastoissa ja perusyksiköissä erillisten saniteettitilojen puuttumista käytettiin perusteena sille, etteivät naiset voineet palvella kyseisessä paikassa.

Goffman määrittää kehysanalyysissään (1974) tilanteiden erilaisia kehyksiä. Armeijamaailmassa tätä voidaan soveltaa naisten vapaaehtoisen asepalveluksen sekä naispuolisten ammattisotilaiden tuloon siten, että tilanne aiheutti sotilasyhteisön vallitsevan kehyksen määrittelemiseen liittyvää taistelua. Sotilaan ammatillisen identiteetin rakentumisen tiettyjä piirteitä vastaan soti se, että naisetkin olisivat kykeneviä sotilaana toimimiseen. Pitkä historiallinen kehys, joka on puoltanut sotiluutta ja sodankäyntiä miesten alueena murtuu naisten astuessa kuvaan. Sotilasyhteisössä tilanne on ajanut kehysten sisäisiin ja niiden välisiin ristiriitoihin. Vastaavanlainen tilanne oli joitakin vuosia aiemmin naispappeuskysymyksessä, kuten Paula Närhi (2012) on todennut tutkimuksessaan, *Nainen, pappuus ja ristiriita?* Naispappeudesta käydyssä keskustelussa korostui uskonnollinen aspekti. Keskusteltaessa sotiluudesta ja naisten sopimattomuudesta sotilaaksi on korostunut erityisesti fyysinen ulottuvuus. Toisaalta siihen ovat liittyneet myös muut naisiin liitetyt ja sotilaan ammattiin huonosti sopiviksi luokitellut feminiiniset ominaisuudet, kuten emotionaalisuus, elämän synnyttäminen ja säilyttäminen, hoiva sekä paljon muita piirteitä, joita on noussut esiin jo luvussa, jossa käsittelen sotiluutta tasa-arvokysymyksenä.

2.7 Tutkimukselle keskeiset käsitteet

Sukupuoli on tutkimukseni keskiössä. Sukupuolten väliseen hierarkiaan liittyvät käsitteet ja teoriat avaavat myös niitä rakenteita ja järjestelmiä, joiden sisällä naispuoliset sotilaat toimivat varsin maskuliinisessa työympäristössään. Siksi näitä käsitteitä on tarpeen hieman avata. Feministisessä liikkeessä sukupuoli on 1960–1970-luvulla käsitteellistetty uudestaan. Sitä kautta on pyritty purkamaan esimerkiksi miesvallan järjestelmän eli patriarkaatin tarjoaman kodin ja perheen piiriin rajoittuvan naisen roolin ”luonnollisuus”. Analyysivälineeksi feministisessä teoriassa on tuolloin otettu käyttöön *sex/gender* -jaottelu. Tälle jaottelulle ei ole varsinaista suomenkielistä vastinetta, joten suomeksi on erotettu toisistaan niin kutsuttu biologinen (anatomis-fysiologinen) ja sosiaalinen (historiallisesti ja kulttuurisesti tuotettu) sukupuoli. Kyseinen käsitteellinen jaottelu on kuitenkin ongelmallinen siinä mielessä, että usein biologinen sukupuoli saatetaan käsittää luonnollisena ja muuttumattomana. Sosiaalinen sukupuoli sisältää normien mukaiset miehisyys- ja naisellisuusnormit, mutta biologinen sukupuoli voidaan tulkita valtarakenteiden ulkopuoliseksi. Biologista sukupuolta on kuitenkin feministisessä tutkimuksessa alettu tarkastella kriittisesti ja myös sitä voidaan pitää tiedon ja vallan järjestelmien tuottamana. Tähän kriittiseen tarkasteluun liittyy myös Judith Butlerin teoria sukupuolen performatiivisuudesta. Myös materiaallinen ruumis tuotetaan representaatioiden ja diskurssien kautta ja se voidaan ymmärtää sosiaalisesti konstruktiksi. Butlerin mukaan biologisella ja sosiaalisella sukupuolella ei ole selvää ja hierarkkista eroa. (Koivunen & Liljeström 2004, 15, 22; Liljeström 2004b, 119–120; Pulkkinen 2000, 49–50.)

Tutkielmani johdannossa olen käyttänyt *patriarkaatin* käsitettä. Eräs kriittistä miestutkimusta tehnyt tuttavani tokaisi sotilaspastoritaustani kuultuaan minun olevan ”kahden patriarkaatin puristuksissa” viitaten tällä kirkkoon ja Puolustusvoimiin. Patriarkaatti merkitsee miesten julkista ja yksityistä valtaa naisiin ja sitä voidaan pitää yhtenä maailman vahvimista instituutioista. Raija Julkusen (2010, 9.) mukaan patriarkaatti on 1900-luvulla alkanut murentua ja suuressa osassa maailmaa on siirrytty jälkipatriarkaaliseen aikaan. Modernisaation ja sitä seuranneen yksilöllistymisen myötä myös naisille ovat avautuneet erilaiset julkiset elämäalueet, kuten valtio, politiikka, talous, ansiotyö, taide ja media. Modernisaatio on muuttanut sukupuolijakoja ja synnyttänyt ajatuksen siitä, ettei sukupuoli enää määrittele yksilöä. Tämä muutos ei

kuitenkaan etene tasaisesti vaan on jatkuvaa aaltoliikettä niin eteen- kuin taaksepäin. Julkunen avaa myös käsitteitä *sukupuolisopimuksesta* ja -järjestelmästä tai -järjestyksestä. Jälkimmäinen sisältää heteronormatiivisen ajatuksen kahdesta sukupuolesta, jotka haluavat ja täydentävät toisiaan. Sen hierarkisessa rakenteessa maskuliinisuudella on suurempi arvostus ja mies on ihmisen normi. Hegemonisen maskuliinisuuden teorian kehittäjän, R.W. Connellin, mukaan sukupuolijärjestyksessä on neljä ulottuvuutta: poliittinen ja taloudellinen valta, tuotanto ja työnjako, symbolit ja ideologiat sekä tunteet ja seksuaalisen käyttäytyminen. Sukupuolijärjestelmää käsitteenä on kritisoitu siitä, että se vaikuttaa staattiselta, eikä anna tilaa toimijoille ja toimijuudelle. (Julkunen 2010, 16, 18–20.)

Julkunen (2010, 19–20.) mukaan sukupuolisopimuksessa on kyse kulttuurisista koodeista ja käsityksistä siitä, minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia sukupuolille kuuluu, miten sukupuolta representoidaan ja miten rakkaussuhteissa kuuluu toimia. Yksilöt käyvät jatkuvaa neuvottelua elämässään siitä, mitä sukupuoli merkitsee ja noudattavatko he siihen liitettyjä oletuksia ja odotuksia. Nämä pohdinnat voivat liittyä esimerkiksi kysymyksiin, meikkaako ja leipooko nainen tai avaako mies naiselle oven ja maksaa hänen laskunsa. Vaikka en erityisesti käytä tutkielmassani edellä mainittuja käsitteitä, ne ovat taustoittamassa aineistossa esiintyviä ilmiöitä ja avaavat informanttien kertomuksia ja ajatuksia siitä, mitä naiseen ja sitä myötä myös naispuoliseen sotilaaseen liitetään. Toisaalta ne osoittavat myös jonkinlaisia toimijuuden rajoja erilaisten instituutioiden puristuksessa.

Naispuolisiin sotilaisiin liittyvässä tutkimuksessa ei voi myöskään välttyä *feminiinisyden* ja *maskuliinisuuden* käsitteiltä. Ne ovat naiseen ja mieheen liitettyjä, omalle sukupuolelle tyypillisiä tapoja esimerkiksi kävellä, istua, puhua, kommunikoida, pukeutua, kammata, meikata tai heittää palloa. (Julkunen 2010, 187.) Käytän tutkimuksessani runsaasti naisellisuuden/feminiinisyden sekä maskuliinisuuden käsitteitä. Viittaan niillä juuri edellä mainittuihin tapoihin ja eleisiin sekä sellaisiin piirteisiin ja ominaisuuksiin, jotka yleisesti liitetään tiettyyn sukupuoleen.

Virallisissa sotilasteksteissä ei käytetä yleensä ilmaisua *naissotilas*. Epävirallisemmissa teksteissä ja puhekielessä sitä kuitenkin käytetään jatkuvasti. Naispuoliset sotilaat toivoisivat usein itse, että tuo etuliite voitaisiin jättää pois. He eivät halua erottautua ja nais-etuliite koetaan vähättelevänä. Siksi olen itse tässä tutkimuksessa päättänyt käyttää

ilmaisua *naispuoliset sotilaat/upseerit*. Koska sukupuoli on oleellinen osa tutkimusta, sen ilmaiseminen tässä yhteydessä on tarpeen. En kuitenkaan halua liittää sitä suoraan sanaan sotilas, jotta se ei määritä samalla naisten sotiluutta, ammatillisuutta tai ammattimaisuutta. Myös oma ajatukseni virkaurani aikana on ollut se, että en halua minusta käytettävän nais-etuliitettä puhuttaessa pappeudestani tai sotilaspappeudestani. Nais-etuliitteellä tulee se vaikutelma, että sotilaan tai papin normi on mies ja nainen toiseutetaan sitä kautta.

Sukupuolen lisäksi tälle tutkimukselle keskeistä on armeija *totaalisena instituutiona*, kuten Goffman sen määrittelee. Sotilaan ammatillisen identiteetin rakentamisessa käydään kauppaa minuuteen ja sotilasidentiteettiin kuuluvilla rakennusaineilla. Ammatti-identiteetin rakentuminen alkaa jo varusmiespalveluksesta, jolloin ensimmäisenä palveluspäivänä luovutaan omista vaatteista ja totutellaan noudattamaan tiettyjä sotilasyhteisön normeja ja käyttäytymissääntöjä.

Myös Goffmanin kehystematiikka on käyttökelpoinen tässä tutkimuksessa. Tutkimuksen informantit kehystävät narratiiveissaan esiintyvät tilanteet ja tapahtumat retrospektiivisesti haastattelutilanteessa. Menneitä tapahtumia tarkastellaan, käsitellään ja arvioidaan tietynlaisten *kehysten* kautta, joiden avulla pyritään tekemään niitä merkityksellisiksi, ymmärrettäviksi tai hyväksyttäviksi. Myös naispuolisten sotilaiden oikeutusta olla sotilas on perusteltu ja kyseenalaistettu erilaisten kehysten kautta. Aiemman kehysten puuttuessa on syntynyt ristiriitaisia tilanteita ja hämmennystä siitä, kuinka tähän uuteen asiaan tai ilmiöön tulisi suhtautua. Hämmennys voidaan kokea uhkana ja sen poistamiseksi tilanteessa olevat pyrkivät toimimaan yhdessä – tässä yhteydessä voi ajatella sen johtavan naispuolisilla sotilailta maskuliinisten piirteiden omaksumiseen tilanteen kehysten säilyttämiseksi.

3 SISÄPUOLISUUDELLA ONNELLISUUSMUURIN LÄPI?

3.1 Aineistona naispuolisten upseerien haastattelut

Olen kerännyt tutkielmassa käyttämäni aineiston haastattelemalla yhdeksää naispuolista upseeria, jotka työskentelevät Suomen Puolustusvoimien Maa- ja Merivoimissa. Upseerit olivat haastatteluhetkellä iältään 24–41-vuotiaita ja sotilaan tehtävissä he olivat toimineet reilusta puolesta vuodesta 15:een vuotta. Työssäolovuosiin on laskettu myös määräaikaiset sopimussotilaan tehtävät, jotka sijoittuvat aikaan ennen opiskelun aloittamista kadettikoulussa sekä upseerin tehtävät kadettikoulusta valmistumisen jälkeen. Haastateltavista lähes kaikki olivat työskennelleet Puolustusvoimissa määräaikaisissa tehtävissä ennen opiskeluaikaa. Kaikki haastateltavista työskentelivät upseerin tehtävissä Puolustusvoimissa tehdessään haastatteluita. Pyysin haastateltavia varaamaan aikaa kaksi tuntia, jotta välttyisimme kiireen tunnulta. Haastatteluista lyhyin kesti 45 minuuttia ja pisin tunnin ja 15 minuuttia.

Koska naiset ovat upseereina puolustusvoimissa merkittävän pieni vähemmistö (n. 2 %), en ole tutkielmassani eritellyt tai yksilöinyt tarkemmin informanttien ikää tai virkaikää. Henkilöiden tunnistaminen lainauksista olisi liian helppoa jo pelkän iänkin perusteella. Koska niin biologisella kuin virkaiällä on vaikutusta informanttien kokemuksiin, iän yksilöiminen olisi ollut analyysin kannalta suotava asia. Olen kuitenkin päätenyt siihen ratkaisuun, että tässä kohtaa tärkeämpää on tutkittavien henkilöllisyyden pysyminen salassa, sillä haastatteluissa on käsitelty myös henkilökohtaisia ja arkaluontoisia asioita. Olen poistanut käyttämästäni lainauksista myös maininnat joukko-osastoista tai varuskunnista sekä henkilöiden nimet. Informanteista olen käyttänyt tekaistua etunimeä. Joissain kohtaa olen poistanut myös vuosiluvut, jotta informantti ei olisi tunnistettavissa sen perusteella, koska hän on aloittanut opintonsa tai työuransa.

Aineiston vahvuutena pidän sitä, että haastateltavina on ollut eri ikäisiä upseereita. Jos aineisto olisi ollut laajempi, iän osalta olisi saatu vielä suurempaa hajontaa. Päädyin kuitenkin siihen, että laajempaa aineistoa ei tutkimuskysymyksen kannalta ollut oleellista kerätä. Koin myös, että haastatteluiden osalta jonkinlainen saturaatiopiste tuli saavutettua.

Elämäntarinatutkijat puhuvat saturaation prosessista (Bertaux 1981) eli tietystä kylläntymisestä aineiston osalta. Pystyin havaitsemaan tiettyjä toistuvia teemoja sekä yhteisiä kokemuksia haastateltavien kertomuksissa, mitään suurempaa uutta ei tuntunut enää nousevan esiin. Näin ollen yhdeksän haastattelua tuntui lopulta sopivalta määrältä tutkimuskysymykseen vastaamisen kannalta. Toki laadullisen tutkimuksen yhteydessä saturaatiosta puhuminen on myös jossain määrin ongelmallista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitukseen kerätä edustavaa otosta kuten kvantitatiivisin menetelmien tehdyssä tutkimuksessa. Toki myös laadullisen tutkimuksen on mahdollista saavuttaa jonkinasteinen yleistettävyys. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 89.) Tässä tutkimuksessa, kun tarkoitukseni oli pysyä tietyissä teemoissa, kuvata niitä ja hakea aineistosta samuutta, saturaatiosta puhuminen on perusteltua. Aineiston heikkoudeksi huomasin haastattelujen loppusuoralla sen, että haastateltavissa painottui virkaurallaan jo pidemmälle ehtineet. Toisaalta koin, että aineistossa oli kuitenkin riittävä tasapaino nuorempien ja vanhempien upseerien osuudessa ja se riitti osoittamaan muutosta niin yksilön kuin yhteisön tasolla.

Päätin tässä tutkimuksessa keskittyä pelkästään naispuolisten upseerien kertomuksiin ja kokemuksiin. Miespuolisten upseerien haastattelut samoista aihepiireistä olisi toki mahdollistanut hedelmällisen vertailuasetelman, mutta halusin tämän tutkielman osalta antaa äänen nimenomaan vähemmän kuullulle taholle – tässä tapauksessa naisille. Sotilaiden ja armeijan historia on ollut hyvin pitkälti miehistä, miesten kertomaa ja kirjoittamaa ja halusin rikkoa tätä valta-asetelmaa. Vaarana valitsemassani aiheessa ja aineistossa on se, mikä feministisessä tutkimuksessa yleensäkin – sukupuolidikotomian vahvistaminen. Olen ollut tästä haasteesta tietoinen ja pyrkinyt siihen, etten käsittele naisia yhdenmukaisena ryhmänä, vaikka heidän kertomuksissaan ja kokemuksissaan joitain yhtäläisyyksiä toki on. Olen halunnut nimenomaan vahvistaa heidän toimijuuttaan heidän omien kertomustensa kautta ja tässä mielestäni onnistunutkin. Informantit näyttäytyvät narratiiveissaan aktiivisina toimijoina, jotka ohjaavat itse elämänsä suuntaa.

Haastattelut toteutin teemahaastatteluina. Haastattelurunko on liitteenä 1. Teemahaastatteluun menetelmänä pureudun lisää seuraavassa alaluvussa. Haastateltavat olin löytänyt niin kutsutulla lumipallomenetelmällä. Luonnollisesti oman taustani vuoksi minulla on paljon kontaktiverkostoja Puolustusvoimissa ja tätä kautta minun oli helppo löytää mahdollisia henkilöitä haastateltavaksi. Osan informanteista tunsin etukäteen, osaa

en ollut aiemmin tavannut. Mielestäni tämä oli aineiston kannalta hyvä asia ja toi siihen tietynlaista rikkautta. Oli mielenkiintoista pohtia minkälainen merkitys tutkijan ja haastateltavan tuttuudella on tuotettuihin kertomuksiin. Tätä pohdin lisää aluvussa, jossa käsittelen omaa tutkijapositioniani.

Koin yllättäväksi, kuinka innostuneesti ja myönteisesti haastateltavat suhtautuivat tutkielmani aiheeseen. Lähes kaikki totesivat sen olevan mielenkiintoinen ja tarpeellinen ja toivoivat saavansa tutkielman luettavaksi sen valmistuttua. Kiinnostavaa oli, että kaikki, joita kysyin haastateltavaksi, suostuivat. Yhden alunperin haastateltavaksi suostuneen kanssa kävi kuitenkin niin, että yhteistä aikaa ei saatu millään sovittua. Haastateltuani yhdeksän informanttia totesin kuitenkin saavuttaneeni tyydyttävän saturaatiopisteen, enkä enää etsinyt kymmenennen tilalle uutta haastateltavaa. Eskola ja Vastamäki (2007) ovat pohtineet haastatteluun suostumiseen vaikuttavia motivaatiotekijöitä. Ajattelen, että oman tutkielmani osalta haastateltavia motivoivat mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan ja sanoa oma mielipiteensä aihepiiristä. Monet informanteista totesivatkin ääneen, että näistä asioista on tärkeä puhua ja ne on hyvä nostaa esiin.

3.2 Teemahaastattelu

Tutkielman teon alkuvaiheessa pohdin, millainen aineisto antaisi parhaiten vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin. Kartoitin mahdollisia olemassa olevia valmiita aineistoja, mutta tulin nopeasti siihen tulokseen, että kysymyksessä oli varsin vähän kartoitettu aihealue. Paras vaihtoehto tiedon keräämiseen oli haastattelujen tekeminen. Haastattelujen avulla minulla oli myös mahdollisuus nähdä informantit nimenomaan subjekteina, joille halusin antaa mahdollisuuden tuoda esiin itseään koskevat asiat. Teemahaastattelu voi siirtää haastattelua tutkijan näkökulmasta kohti tutkittavia ja tuoda heidän oman äänensä paremmin kuuluviin. Teemahaastattelussa keskeisessä osassa ovat ihmisten omat tulkinnat ja ne merkitykset, jotka he itse haluavat kokemuksilleen antaa. Merkitykset syntyvät haastattelijan ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 192–193.) Minulle jäi myös mahdollisuus tehdä tarkentavia lisäkysymyksiä ja syventää kiinnostavia aihealueita ja kertomuksia haastattelutilanteessa. Toisaalta myös yhteys haastateltaviin on olemassa,

jos joihinkin kysymyksiin haluaa myöhemmin palata tai vaikka täydentää aineistoa myöhempää tutkimusta varten.

Valitsin aineistokeruumenetelmäksi teemahaastattelun, koska en halunnut rajata liian tarkkaan sitä, mitä haastateltavat kertovat. Halusin kuulla heidän oman tarinansa niin kuin he itse halusivat sen kertoa. Toisaalta halusin kuitenkin kerronnan rakentuvan tiettyjen teemojen ympärille, jotka liittyivät omiin tutkimuskysymyksiini. Teemahaastattelun avulla pyritään löytämään tutkimustehtävän ja -ongelman kannalta merkityksellisiä vastauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Teemahaastattelun väljyys ja joustavuus tarjosivat mahdollisuuden vapaampaan ja epävirallisempaan kerrontaan kuin esimerkiksi strukturoitu haastattelu olisi tarjonnut. Olin kertonut haastateltavilleni etukäteen tutkimusongelman ja kerroin haastattelun aluksi väljästi teemat, joita tulemme sen aikana käsittelemään. Pertti Alasuutari (2001, 149.) on todennut, että vastatessaan kysymyksiin haastateltava pohtii jokaisen kysymyksen kohdalla, mihin kysymyksellä pyritään, mitä tutkimus käsittelee ja mitkä asiat ovat sen kannalta oleellisia. Tämä luonnollisesti ohjaa informantin vastauksia ja sitä, mitä hän kertoo ja mitä jättää kertomatta. Myös oman tutkimukseni informantit kysyivät joissain kohtaa ääneenkin, mihin pyrin tietyllä kysymyksellä ja selkeästi olivat orientoituneet vastaamaan tavoilla, joiden kokivat olevan oleellisia tutkimusongelman kannalta.

Elina Oinas (2004, 220.) käyttää onnistunutta ilmaisua *pätevän toimijan normalisoiva onnistumistarina*, jonka taustalla olevan ajatuksen tavoitan helposti oman aineistoni valossa. Haastateltavat saattavat tyypillisesti vähätellä kokemiansa vaikeuksia ja esittää ne normaaleina ilmiöinä, joiden kanssa on vain elettävä. Tyypillistä on myös kertoa selviytymisestä haasteista huolimatta ja näitä haasteita tai vaikeuksia erityisesti korostamatta. Haastateltavien selviytymistarinat sopivat samalla mielestäni hyvin sukupuolisuutta korostamattomaan suomalaisnaiseen ja samalla myös sotilaalliseen diskurssiin. Molemmissa korostetaan vahvuutta ja pärjäämistä vaikeuksienkin keskellä. Toisaalta haastatteluaineistooni kertyi vain näitä onnistumistarinoita sen vuoksi, että jokainen haastattelemani oli yhä Puolustusvoimien palveluksessa. Olisi mielenkiintoista tutkia, millaisia ovat niiden naisten kertomukset, joiden sotilasura ei ole syystä tai toisesta jatkunut samaan pisteeseen kuin tämän tutkimuksen informanteilla. Tämä olisi tuonut yhden ulottuvuuden lisää tutkimukseeni ja lisännyt omalta osaltaan aineiston ja analyysin kiinnostavuutta.

Haastattelukysymykset koskivat varusmiespalvelusta, kadettiaikaa sekä työelämää ja työn ja arjen yhdistämisestä. Haastattelurunko oli ohjeellinen, enkä pitäytynyt siinä tiukasti. Käyttämäni teemahaastattelun menetelmä oli lähempänä avointa tai syvähaastattelua kuin strukturoidusti etenevää haastattelua. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Kysyin myös tarkentavia lisäkysymyksiä, kun koin sellaisille tarvetta ja toisaalta annoin haastateltavien kertoa asioita myös varsinaisten kysymysten ulkopuolelta. Jokaisen haastattelun lopuksi kysyin vielä, oliko informanteilla tullut muuta mieleen johonkin teemaan liittyen. Suurin osa haastateltavista halusi vielä tässä kohtaa palata aiempiin teemoihin tai kertoa jotain muuta, minkä koki tärkeäksi. Varsinaisen haastattelun päätyttyä ja nauhoituksen loputtua kävin monen kanssa vielä vapaamuotoista keskustelua. Osan kanssa keskustelussa tuli vielä ilmi asioita, joita he toivoivat minun nostavan tutkielmassani esille.

Haastattelut toteutettiin jokainen eri paikassa. Kolme informanttia haastattelin heidän omassa työhuoneessaan. Tämä aiheutti pientä haastetta, sillä jokaisen kohdalla haastatteluun tuli vähintään yksi keskeytys, kun oveen koputettiin. Myös työroolista irtoamista ja vapaampaa keskustelua teemoista olisi edesauttanut se, että paikka olisi ollut jokin toinen. Työhuoneesta haastatelluista kahdella ja muissa paikoissa haastatelluista yhdellä oli päällään sotilaan virkapuku, joka saattaa joidenkin kohdalla myös osaltaan tehdä tilannetta virallisemmaksi kuin olisi tutkimuksen kannalta tarpeen tai hyväksi. Työpaikalla tehtyjen haastatteluiden hyvä puoli oli se, että se madalsi haastateltavien kynnystä osallistua tutkimukseen, koska oli ajankäytöllisesti heidän kannaltaan taloudellisin vaihtoehto.

Kahden informantin osalta haastattelu tehtiin sotilaskodin tiloissa paikassa, jossa ei ollut muita henkilöitä kuulemassa keskustelua. Kolme informanteista haastattelin heidän omassa kodissaan ja yhden kanssa istuin puistossa piknikillä. Jälkimmäiset neljä haastattelua koin olevan paikanvalinnan puolesta onnistuneimpia, koska ilmapiiri oli niissä mahdollista luoda vapautuneemmaksi, eikä häiriötekijöistä ja keskeytyksistä ollut pelkoa. Myös esimerkiksi kahvin juomisen haastattelun lomassa koin luovan vapautuneisuutta tilanteeseen sekä antavan tunteen epävirallisuudesta ja siitä, että keskustelu oli sallittua myös varsinaisten haastattelukysymysten ulkopuolella.

Haastateltavat kertoivat hyvin avoimesti omista kokemuksistaan ja jakoivat elämäntarinoitaan. Haastattelutilanteissa vallitsi oman tulkintani mukaan luottamuksen

ilmapiiri. Yhden informantin kohdalla kuitenkin koin, että hän tuotti niin sanottua virallista puhetta ja piiloutui työroolinsa taakse. Organisaation virallinen puhe sekä sotilaallinen puhetapa ovat minulle tuttuja oman virkauran ajalta ja kyseisen informantin kohdalla tunnistin nämä hänen kertomuksestaan. En saanut tilannetta käännettyä koko haastattelun aikana. Mielestäni tämä oli kuitenkin ilmiönä mielenkiintoinen havainto ja sen jäädessä vain yhteen haastatteluun liittyväksi, en jäänyt asiaa sen suuremmin harmittelemaan.

3.3 Tutkimuksen asemoiminen elämäkertatutkimukseen

Suomalaisen elämäkerta- ja elämäntapatutkimuksen uranuurtaja, sosiologi J.P. Roos (1988, 140.), määrittelee elämänhistorian tai elämäkerran ”*tarinaksi, joka perustuu henkilön omaan elämään, jossa tarinan kertova henkilö esitetään tarinan subjektina ja jossa hän itse määrittelee, mitä tarinaan sisällytetään ja mitä ei*”. Olen pohtinut pitkään, voiko tutkielmani asemoida elämäkertatutkimuksen alle. Olen kuitenkin tullut siihen tulokseen, että se täyttää riittävän monelta osalta – ja juuri oleellisilta osin – elämäkertatutkimukseksi luokiteltavan tutkimuksen kriteerit, joita seuraavaksi käsittelem.

Haastatteluissani en kysynyt laajamittaisena informanttien koko elämäntarinaa eli siinä mielessä voisi ajatella, että kyseessä ei ole elämäkertatutkimus sen puhtaaksi viljellyssä muodossa. Kuitenkin yksittäisen elämäkertatutkimusten tavoite voi olla esimerkiksi niiden elämänpolkujen ja reittien tutkiminen, joiden kautta ihminen päätyy tai kehittyy tiettyyn ammattiin. Tutkiessani naispuolisten upseerien kertomuksia siitä, kuinka heistä tuli sotilaita eli nimenomaan elämänpolkuja ja reittejä kyseistä ammattia kohti, tutkimus osuu hyvinkin kyseiseen menetelmän määritelmään. Varpu Löyttyniemi on tutkinut lääkäri-identiteetin moniäänisyyttä ja hänellä painopiste on lääkärin elämän kokonaisuudessa. Ammatillisuus ei rakennu vain tietyn alan opiskelun ja työn kautta vaan tärkeiltä osin myös niissä polkujen risteyksissä, joissa kohtaavat ammatillisuus ja henkilökohtainen elämä. (Löyttyniemi 2004, 23.) Haastatteluissa kysyin paitsi varusmiespalveluksesta, opiskelusta ja työelämästä, myös työn, vapaa-ajan sekä perheen yhdistämisestä ja työ- ja arkirooleista. Tärkeä osa tutkimuskysymykseni kannalta oli kohta, jossa käsittelemme informanttien kanssa nimenomaan sitä, miten he kokevat tuovansa esiin naiseuttaan ja naisellisuuttaan vapaa-ajalla, irti työroolista. Hyvärinen, Peltonen ja Vilkkonen (1998, 23.) käyttävät ilmausta *temaattinen omaelämäkerta* ja ajattelen, että oman tutkimukseni aineistoa voisi kutsua

hyvin temaattisiksi elämäkerroiksi informanttien kertomusten edetessä lapsuuden uravalintaan liittyvistä muistoista ja omasta perhetaustasta varusmiespalveluksen ja kadettiajan kautta työelämään ja lopulta tämän hetken tilanteeseen.

Tarina tai tarinoiden kokoelma toimii tutkimuksessa aineistona laajassa mielessä, eikä sitä yleensä käytetä sellaisenaan. Sosiologille elämäntarinoiden ydin on siinä, mikä on tarinan substanssi, sisältö ja paikka laajemmassa sosiaalisessa kontekstissa – pelkkä muoto tai teksti sellaisenaan ei ole merkityksellinen. Kyse on aina tietyssä sosiaalisessa ja historiallisessa tilanteessa elävän henkilön elämästä. Elämäkertatutkimuksen alkuperäinen tarkoitus on tarkastella yhteiskuntaa ihmisten elämän avulla. Elämäkertatutkimuksen tausta-ajatuksena on käsitys elämän ja identiteettien rakentumisesta tarinoina eli narratiiveina. Lähestymistavoissa on eroja tieteenalasta riippuen, mutta niitä kaikkia yhdistää mielenkiinto yksittäisen ihmisen ainutkertaiseen tapaan kokea, ajatella ja toimia. Ihmisten kokemukset muodostavat tarinoita ja ihmisen elämän ja identiteetin voidaan katsoa rakentuvan tarinoiden kertomisen kautta. Kertoessaan elämästään ihminen samalla reflektoi sitä ja rakentaa omaa minuuttaan. Oman elämäntarinan kertominen voi avata siihen uusia näkökulmia – mutta myös kätkeä entisiä. Sosiologiassa elämäkertatutkimuksessa tarinat nähdään yksilöllisen merkityksen ilmaisijoina ja niiden kertominen tapahtumana, jossa yksilölliset kokemukset tuotetaan sosiaalisesti ymmärrettäviksi. Elämänkaarien moninaisuus syntyy vasta siitä, kun ulkoiset tapahtumaketjut saavat henkilökohtaisen merkityssisällön. (Roos 1988, 140, 149–150, 206; Syrjälä 2007, 230–231.)

Koska aineistoni koostuu naispuolisten upseerien elämäntarinoista, kertomuksista eli narratiiveista, sen voi asemoida myös narratiivisen tutkimuksen alle. Narratiivisen tutkimuksen voima ja uskottavuus piilee siinä, että lukija vakuuttuu ja eläytyy tarinaan sekä kokee sen todentunnun. Todentunnussa oleellista on kokemuksen avautuminen lukijalle tarinan kautta holistisena tunnekokemuksena. Silloin tarinan todentunnusta vakuuttuminen on kokonaisvaltaisempaa kuin yksittäisen väitelauseen totuudesta vakuuttuminen. Usein tarina puhuttelee lukijaa tai kuulijaa sen kautta, mitä tämä itse on elämässään kokenut. Parhaimmillaan narratiivinen tutkimus on, jos sekä lukijan että tutkijan maailmassa on jotain toisin sen jälkeen. (Heikkinen 2001, 127; Syrjälä 2007, 240.) Oli oletettavissa, että tämän tutkimuksen myötä myös omassa elämässäni jokin muuttuisi. Koska informanttien kertomuksissa oli niin paljon yhtymäkohtia oman elämäntarinani

kanssa, niihin eläytyminen oli niin helppoa, että oli tiedostettava erityisen tarkkaan samalla oma rooli kriittisenä tutkijana ja pyrkiä kuitenkin säilyttämään aineistoon sopiva etäisyys.

J.P. Roos, on luonut elämäkertatutkimukseen *onnellisuusmuurin* käsitteen. Käsitteen takana on ajatus yksityisen ja julkisen erottelusta: mitä tutkijalle tai lukijalle näytetään, on julkisivua. Elämäkerta ei siis välttämättä niin sanotusti kerro asioiden todellista laitaa, vaan jättää onnellisuusmuurin taakse elämän, josta ei saada tietoa – tai tieto annetaan korkeintaan kevyinä huomautuksina ja sivulauseina. Roos on kehittänyt elämäkertojen lukutavan, jolla pyritään pääsemään onnellisuusmuurin läpi siihen, millaista elämä on todellisuudessa. Tämä tarkoittaa lukemista rivien välistä ja ”todellisen elämän” konstruoimista sitä kautta. Roos kuvailee onnellisuusmuurin takan olevan todellista elämää, mutta toisaalta onnellisuusmuurikaan ei ole pelkästään maski. Onnellisuusmuuri on sosiaalisten prosessien synnyttämä konstruktio, joka sellaisenaan myös kuvaa yhtä todellisuutta. Se on kuva elämästä ja sen tarkoituksena on suojata sekä yksilöä että hänen ympärillään olevia ihmisiä ja yhteiskuntaa. (Rahkonen 1995, 147.) Omassa aineistossani virallista puhetta tuottaneen informantin kokemukset vaikuttivat jäävän pitkälti onnellisuusmuurin taakse. Hän esiintyi hyvin lojaalina työnantajaansa kohtaan ja korosti monessa yhteydessä, ettei oikeastaan halua edes puhua sukupuoliasioista. Hän ei myöskään tulkinnut kokemuksiaan sukupuolesta johtuvina. Ajattelen, että kyseessä oli nimenomaan paitsi hänen oman persoonansa ja elämänsä suojaaminen, myös lähellä olevien ihmisten ja hänen edustamansa organisaation suojaaminen.

Kertomus ei ole koskaan samanlainen autenttinen kuvaus elämästä, vaan vaihtelee kertomuskontekstin mukaan. Kontekstista riippuen annamme elämän tapahtumille ja käännekohdille erilaisia merkityksiä ja erilaista painoarvoa. Elämäkerta vaatii usein myös muistelemista, joka ei ole mekaanista, vaan sosialisointia kautta opittu tekniikka. Näin ollen muisteleminen on menneisyyden tulkintaa nykyisen kerronnan kontekstista käsin. Elämäkerralla on tietty syntykontekstinsa sekä tuotantoehtonsa, jotka määrittävät sen syntyä. Samoin se on elämäntapahtumista konstruoitu tarina, jonka kertojasubjekti muokkaa tiettyyn tilanteeseen sopivaksi. Omaelämäkerta on myös voimakkaasti kulttuurisidonnainen ja elämänkulkua jäsentävät kertomisen tavat ja teemat ovat osa kulttuuria. Elämää kerrotaan kulttuurille sopivilla tavoilla ja elämän kuvat ovat myös kuvia tietystä yhteiskunnasta. Anni Vilkon (1990) mukaan elämäkerran voi olettaa heijastavan vallitsevia teorioita ”mahdollisista elämisistä”. Kertoessaan tarinaansa ihminen paitsi

kuvailee elämäänsä, myös arvioi sitä. Vilkon mukaan tämä piirre tekee siitä vahvasti subjektiivisen ja tekee siitä haasteellisen aineiston sosiologiselle tutkimukselle. Subjektiiviseen elämänkuvaukseen liittyvät toisaalta aina myös kulttuuriset elämänjäsennykset ja kerronnalliset konventiot, jotka yksilöllisten tärkeyskriteerien ohella ohjaavat mitä aineksia kertoja valikoi elämäkertansa. (Rahkonen 1995, 143; Roos 1988, 139; Saastamoinen 2001, 137; Vilko 1990, 82–84.)

Pierre Bourdieu on kritisoinut käsitystä elämästä koherenttina kokonaisuutena ja kutsuu tätä käsitystä *biografiseksi illuusioksi*. Ihmisen elämä ei ole koherenttia eli yhtenäistä tai kronologisesti etenevää elämänkulkua, eikä sitä tulisi sosiologisessa haastattelu- tai elämäkertatutkimuksessa myöskään sellaiseksi redusoida. Elämä on satunnaista ja erillisistä osista koostuvaa, ei juonellinen ja loogisesti etenevä käsikirjoitettu kertomus. Ihminen muuttuu itse, eivätkä elämän tapahtumat ole välttämättä syy-seuraus-suhteessa toisiinsa. Bourdieu vertaa elämää metrolinjaan, jossa pysäkeillä sinänsä ei ole sellaisenaan merkitystä – ainoastaan osana suurempaa rakenteellista kokonaisuutta. Hänen mukaansa elämän koherenssi on ainoastaan laajemman kulttuurin, tutkijan tai kertojasubjektin tuotosta, joka liittyy kertojan uskomukseen siitä, että elämän pitäisi olla koherentti juonellinen tarina. Bourdieulle elämän jatkuvuus ja yhtenäisyys on illuusio ja todellisuudessa ainoa elämän eri tapahtumia yhdistävä tekijä on se, että ne tapahtuvat samannimiselle ihmiselle. (Rahkonen 1995, 149; Roos 1988, 150.) Tutkimukseni aineistossa biografinen illuusio näkyy selvimmän, kun informantit kertovat uravalintaansa johtaneista tapahtumista ja tilanteista. Useat nostavat lapsuudestaan esiin jonkin kohdan, jonka retrospektiivisesti tulkitsevat olleen merkityksellinen uravalinnan kannalta. Heidän tiensä sotilaana näyttäytyy eri vaiheiden kautta juonellisena selvitytymistarina, jossa haasteet vain lisäävät kertojasubjektin määrätietoisuutta ja saavat hänet ponnistelemaan kovemmin omien tavoitteidensa eteen.

Liljeströmin (2004a, 161.) neuvostonaisten sota-aikaa käsitteleviin omaelämäkerrallisiin teksteihin perustuvassa tutkimuksessa naiset esittävät itsensä subjekteina, jotka osallistuvat aktiivisesti sodan voittamiseen ja toisaalta julkisten merkitysten tuottamiseen. Teksteissään he rakentavat naiseuttaan hallitsevien normien, diskurssien ja sisäistettyjen koodien mukaisesti. Kyseinen ilmiö löytyy myös omasta tutkimusaineistostani. Aineiston pohjalta ei kuitenkaan voi rakentaa keskivertonaista tai nähdä informanttien elämäkertoja samanlaisina ja yhdenmukaisina, ei Liljeströmin tutkimuksessa, eikä omassani. Myös

sukupuolitetun identiteetin rakentuminen on kertomuksissa moninaista, vaikka pohjautuukin tiettyihin konventioihin ja normeihin. Elämäkerroissa on mahdollista tematisoida niin naisten välisiä kuin yksittäisen naisen sisäisiä eroja. Tällöin sukupuolieroja ei essentialisoida ja huomioidaan sukupuolen dynaamisuus sekä sen tuottaminen niin elämässä kuin teksteissä tai haastatteluissakin. (Hyvärinen, Peltonen & Vilkkö 1998, 13.)

Varpu Löyttyniemi (2004) on omassa narratiivisessa tutkimuksessaan lääkäreihin ja sukupuoleen liittyen todennut, että sukupuolen ottaminen näkökulmaksi on tehnyt lääkäri-identiteettiä moniäänisemmäksi. Hänen mukaansa lääkäri on tottunut ajattelemaan itseensä ammatillisessa mielessä ilman sukupuolta. Tämä ajatus on hyvin sovellettavissa myös omaan tutkimukseeni. Löyttyniemi perustelee sukupuolinäkökulmaansa sillä, että myyttiseen sankarilääkäriin liitetyt piirteet ja arvot ovat varsin maskuliinisia. Myytin kyseenalaistaminen ei poista lääkäreiden ammattikulttuuriin liittyviä uskomuksia, käyttäytymismalleja ja työn järjestelyjä. Löyttyniemi toteaa myytin kohtelevan eri tavoin miehiä ja naisia ja näiden erilaisten kokemusten jäävän käsittelemistä vaille, jos sukupuolinäkökulmaa ei huomioida. Esimerkkinä hän mainitsee miehisyteen liitetyn arvo- ja vaikutusvallan ja toisaalta naisisen lämmön ja läheisyyden. Naiseuden ja miehisyden rajoja voi rikkoa, mutta vain tiettyyn rajaan asti. Miehisyys on hierarkiassa naiseutta ylempänä ja nuoruus, naiseus sekä Löyttyniemen tutkimuksessa apulaislääkäriin status ovat kolminkertaistaneet naisen joutumisen hierarkian alimmalle portaalle. Iän, sukupuolen ja ammatillisen statuksen näkökulma ovat sellaisenaan sovellettavissa myös omassa tutkimuksessani. (Löyttyniemi 2004, 32–33.)

3.4 Analyysimenetelmänä teoriaohjaava sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen kaikissa perinteissä käytetty analyysimenetelmä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Toteutin tutkimukseni pitkälti laadullisen tutkimuksen tyypillisin keinoin ja vaihein. Aluksi pohdin tutkimuksen aihealuetta sekä mahdollista tutkimusongelmaa ja aloin siltä pohjalta rakentaa teoreettista viitekehystä ja perehtyä aihealueeseen liittyviin aiempiin tutkimuksiin. Kuten olen aiemmin todennut, aineiston keruu tapahtui lopulta haastattelemalla, kun olin punninnut minkälaisen aineiston avulla olisi mahdollista löytää vastaukset tutkimuskysymyksiini.

Taltioin haastattelut nauhurille ja purin kirjalliseen muotoon eli litteroin ne sanatarkasti. Litteroinnin jälkeen tulostin tekstit paperille ja luin ne ensimmäisen kerran läpi. Analyysin tekeminen alkoi varsinaisesti jo haastattelujen tekovaiheessa ja jatkui haastattelujen litteroinnin yhteydessä. Kun tutkimustehtävä on koko ajan selkeänä päässä, ei voi olla pohtimatta ja analysoimatta jatkuvasti kuulemaansa. Aineisto olisi tarjonnut mahdollisuuksia lähteä moniinkin eri suuntiin, jotka kaikki olisivat olleet kiinnostavia ja myös yhteiskunnallisesti merkityksellisiä. Pysin kuitenkin pitäytymään asettamissani tutkimuskysymyksissä ja pohtimaan, mitkä kohdat aineistosta ovat juuri niiden kannalta oleellisia. Siirsin paljon mielenkiintoisia kokonaisuuksia ja teemoja odottamaan mahdollista myöhempää tutkimusta.

Olen käyttänyt tässä tutkimuksessa nimenomaan teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Teoriaohjaavassa analyysissa tutkittavan ilmiön määrittäminen ja siihen liittyen aineiston kerääminen on suhteellisen vapaata. Se ei ole niin sidottu aiempien tutkimuksen pohjalta luotuun teoreettiseen viitekehykseen kuin esimerkiksi teorialähtöisessä analyysissa. Teorialähtöisessä analyysissa aineistoa käsitellään pelkästään ennalta valitun teorian ja siitä operationalisoidun koodiston näkökulmasta. Tällöin tutkijan tulkinnallinen vapaus on rajoitettua. Teoriaohjaava sisällönanalyysi on yhdistelmä aineisto- ja teorialähtöisistä koodaustavoista. Sisällönanalyysilla pyritään löytämään aineistossa esiintyvät ilmiöt, tuottamaan niistä tiivistetty kuvaus ja järjestettyä aineisto johtopäätösten tekemistä varten. Sisällönanalyysissä etsitään tekstin merkityksiä ja nimenomaan niitä merkityksiä, joita informantit itse tuottavat vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa. (Silvasti 2014, 37, 40, 43; Tuomi & Sarajärvi 2009, 98, 103–104.)

Aiemmat tutkimukset ja tietyt teoriat ovat olleet apuvälineinäni aineiston tulkitsemisessa ja syventäneet analyysia liittäen sen suurempiin kokonaisuuksiin ja ilmiöihin. Teoriaohjaavassa analyysissa voidaan puhua abduktiivisesta päättelystä, jolloin koko tutkimusprosessi on aineiston ja teorioiden jatkuvaa vuoropuhelua. Näiden yhdistelyn tuloksena on mahdollista myös synnyttää jotain uutta. Abduktiivisen päättelyn käyttäminen analyysiprosessissa voi ajatella olevan myös uskottavuuskysymys. Oman analyysin liittäminen teoriaan ja oman tulkinnan vahvistaminen sekä arviointi sitä kautta lisäävät tutkimuksen luotettavuutta. Toisaalta teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa aiemmat tutkimukset ja niiden pohjalta syntyneet ennako-oletukset eivät ohjaa liikaa vaan tämä

analyysimenetelmä antaa mahdollisuuden aineiston moniäänisyyden kuuntelemiselle. (Silvasti 2014, 43; Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97, 100.)

Derek Layderin (1998) kehittämä adaptiivisen teorianmuodostuksen johtoajatuksena on, että teoretisoinnin tulisi olla jatkuva prosessi ja lävistää tutkimuksen kaikki vaiheet. Usein teoria saattaa olla tutkimuksessa mukana vain aluksi ja lopuksi. Adaptiivisessa teorianmuodostuksessa tarkastellaan paitsi käyttäytymistä, myös rakenteita. Toimijuus, eletty kokemus ja kokemusten merkityksellistäminen linkitetään laajempaan sosiaaliseen ympäristön ja sen ilmiöihin. Olen seurannut omassa tutkimuksessani Layderin teoriaa ja keskittynyt analyysissäni toimijan ja rakenteen, makro- ja mikrotason yhteyksiin. Myös Layderin, kuten abduktiivisen päättelynkin ajatus on, etteivät teoriat tarjoa valmista selitystä vaan antavat äänen aineistolle. (Layder 1998, 3, 20, 23, 27.)

Aineiston litteroinnin ja ensimmäisen lukukerran jälkeen etenin analyysissä koodaamisvaiheeseen. Koodaaminen on Silvastin (2014, 38–39.) määritelmän mukaan aineiston tarkkaa lukemista, tutkimista ja erittelyä. Koodiksi valitsin tiettyjä avainsanoja, joiden avulla paikansin aineistosta tutkimusongelman kannalta oleellisia kohtia. Tein merkintöjä ja alleviivauksia litteroituun tekstiin. Koodaminen eteni pikkuhiljaa aineiston teemoitteluun ja tätä myötä analyysin seuraavalle tasolle.

Keräsin mielestäni oleellisen aineiston alustavien teemojen mukaisten otsikoiden alle. Teemoittelussa painopiste on siinä, mitä eri teemoista on aineistossa sanottu. Teema voi olla esimerkiksi puhekehys tai yhtenäinen aihepiiri. Kun koodaamisella puretaan aineistoa osiin, teemoittelulla kootaan aineistoa asiakokonaisuuksiksi eli teemoiksi, jotka sisältävät tutkimuskysymysten kannalta uutta tietoa. Teemahaastattelulla kerätty aineisto on jo valmiiksi jäsenetty haastattelun teemojen mukaan, joten aineiston pilkkominen eri aihepiirien mukaan on melko helppoa. Toisaalta temaattinen aineistonkeruu ei merkitse aineiston suoraa jäsentämistä haastattelukysymysten teemojen mukaisesti. Samaa teemaa voidaan käsitellä myös muualla aineistossa ja informantit voivat liittää asioita toisiinsa tutkijan ennakko-oletuksesta poikkeavalla tavalla tai nostaa esille täysin odottamattomia aihepiirejä. (Silvasti 2014, 44–45; Tuomi & Sarajärvi 2009, 92–93.)

Analyysivaiheen edetessä alkoi tarkentua myös se, mitä kohtia on hyvä syventää teoreettisessa viitekehyksessä ja millaisiin kysymyksiin siinä on vielä syytä vastata. Lisäksi palasin analyysin edetessä myös tutkimuskysymyksiin ja ne tarkentuivat ja terävöityivät

selkeästi rajatuiksi kysymyksiksi. Palaaminen teoreettiseen viitekehykseen tutkimuksen eri vaiheissa antoi tukea omalle analyysille ja liitti aineistosta nostamani ilmiöt laajempaan kontekstiin. Oman tutkimukseni aihepiiriä ei ole Suomessa aiemmin tutkittu. Se on kuitenkin varsin helppo sitoa – väljästi – ulkomaiseen tutkimukseen, jossa naisia armeijassa käsitteleviä tutkimuksia on verraten paljon. Suomen asevelvollisuusjärjestelmä sekä suomalainen kulttuurinen ja yhteiskunnallinen konteksti omine erityispiirteineen luo ainutlaatuisen tulkintakehyksen aineistolle. Silvastin (2014, 37.) mukaan tutkimuksen tavoite voi olla löytää tai nimetä uusia ilmiöitä tai tutkia tuttuja ilmiöitä uudessa ympäristössä tai merkityksessä. Omassa tutkimuksessani kyse on nimenomaan tutuista ilmiöistä, jotka löytyvät esimerkiksi tutkittaessa naispuolisia johtajia tai urheilijoita perinteisesti miesvaltaisilla aloilla ja lajeissa. Uutta tietoa tutkimus tuottaa sitä kautta, että näille ilmiöille konteksina on Suomen asevoimat ja naispuoliset upseerit, joihin liittyvä tutkimus on ollut hyvin vähäistä. Suomessa aihealueen tutkimus on keskittynyt lähinnä historiallisiin näkökulmiin ja toisaalta uudempi tutkimus varusmiehiin sekä jossain määrin myös miespuolisiin sotilaisiin ja sotilaan maskuliinisuuden teemoihin. Naispuoliset ammattisotilaat ovat olleet tutkimuksessa paitsiossa.

Teoreettisen viitekehyksen ja aineiston vuoropuhelun myötä uravalintaan, työyhteisöön sopeutumiseen ja sotilaan sukupuoleen liittyvät teemat muotoutuivat lopullisiksi tutkimuskysymyksiksi:

1. Mikä on saanut naispuoliset upseerit valitsemaan sotilaan uran?
2. Miten naiset ovat löytäneet paikkansa maskuliinisessa työyhteisössä?
3. Miten naispuoliset upseerit ovat tasapainotelleet oman naiseutensa/naisellisuutensa ja sotilaan perinteisen maskuliinisuuden kanssa?

3.5 Tutkijan positio ja tutkimuseettiset kysymykset

Pohdin omaa tutkijan positiotani ja taustani vaikutusta aina tutkimusaiheen valinnasta koko tutkimusprosessin loppuun asti. Tutkimusaiheeni henkilökohtainen kiinnostavuus oli selvä, mutta löysin sekä tiedeyhteisöstä että aiemmista tutkimuksista tukea myös sen yhteiskunnalliselle merkittävyydelle. Erityisen paljon omaa taustaani sotilaspappina jouduin pohtimaan suhteessa informantteihin. Jokainen haastateltava tiesi taustani ja

ammattini. Nimenomaan pappeuteni pohtiminen oli minulle tärkeää, sillä en halunnut haastateltavien ajattelevan haastattelutilannetta sielunhoidollisena keskusteluna. Kohtuullisen vapaa teemahaastattelu voi toki tilanteena muistuttaa sellaista paljonkin, mutta tärkeää oli erottaa yhtäältä sielunhoidollisiin keskusteluihin liittyvä ehdoton vaitiolovelvollisuus ja toisaalta tutkijan velvollisuus nimenomaan raportoida siitä, mitä informantit ovat haastattelutilanteissa kertoneet. Haastattelutilanteisiin voi toki sisältyä sielunhoidollinenkin elementti siinä mielessä, että informantit saavat niissä purkaa elämänsä vaikeitakin asioita sekä tarkastella ja analysoida niitä retrospektiivisesti vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa. Koin kuitenkin tärkeänä muistuttaa haastateltavia siitä, että olin haastattelutilanteessa nimenomaan tutkijana, vaikka pappeuteni varmasti toikin siihen jossain määrin oman ulottuvuutensa. Uskon sen vaikutuksen olleen kuitenkin pääasiassa myönteinen etenkin luottamuksen rakentumisen kannalta. Tässä asiassa kiinnitin erityishuomiota siihen, etten käytä tuota luottamusasetelmaa hyväkseni tutkimuseettisesti arveluttavalla tavalla.

Uskon, että omalla kokemuksellani sotilasorganisaatiossa työskentelystä ja sotilasvirassa toimimisesta oli suuri merkitys siinä, miten ja mistä informantit halusivat minulle kertoa. Monessa kohtaa he selkeästi olettivat, että minulla on syvempi ymmärrys siitä, mistä he puhuvat ja mahdollisesti samantyyppisiä kokemuksia. Heidän ei erikseen tarvinnut selittää asioiden taustoja tai armeijan termejä ja puhetapaa, vaan pystyimme menemään niin sanotusti suoraan asiaan. Tutkimusta kirjoittaessani on ollut tärkeää muistaa kuitenkin avata sotilasorganisaatiota ja sen kulttuuria lukijoille, joille tuo maailma ei ole samalla tavalla tuttu. Tämä on myös osaltaan pakottanut tarkastelemaan sitä sopivalta etäisyydeltä.

Myös analyysivaiheessa jouduin jälleen palaamaan pohtimaan tarkemmin oman taustani vaikutusta tutkimukseen. Vaikka tietämykseni ja omat kokemukseni ohjasivat ja edesauttoivat analyysin tekoa, muistutin itseäni jatkuvasti siitä, että tehtäväni oli tuoda esiin nimenomaan informanttien oma ääni ja kokemukset. Tahdoin kuitenkin myös kirjoitusprosessissa tuoda esille omia kokemuksiani ja nostaa avoimesti esiin oman taustani. Uskon sen tuovan lisää arvoa tutkimukselle ja toisaalta helpottavan sekä itseäni että lukijaa sen tiedostamisessa. Vaikka oma taustani loi varmasti myös haasteita tutkimusprosessin eri vaiheisiin, uskon sillä olleen enimmäkseen myönteisiä vaikutuksia. Toisaalta tutkimukseni ajoittui pääasiassa sellaiseen aikaan, että olin ollut opintovapaalla virastani noin kaksi vuotta ja sitä kautta saanut etäisyyttä niin organisaatioon kuin omiin

kokemuksiini sen sisällä. Mielestäni olen onnistunut saavuttamaan tutkijalle tarpeellisen kriittisyyden etäisyyden ja näkökulman tutkimusaiheeseen.

Vaikka aineiston keräämis- ja analyysivaiheissa eteeni ei tullut sen suurempia yllätyksiä, oman taustani vaikutus näkyy, kun tarkastelen informanttien kertomuksia omasta opiskeluajastaan kadettikoulussa. Vaikka olen toiminut sotilasvirassa, en ole itse käynyt kadettikoulua. Sen osalta käsitykseni muuttui oleellisesti tutkimuksen aikana. Ennakkoletukseni opiskeluajasta oli ollut huomattavasti myönteisempi kuin mitä informanttien kertomukset toivat esiin. Näin ollen sain hyvällä tavalla haastettua ja muutenkin tarkasteltua omia ennakkoletuksiani ja niiden paikkansapitävyyttä.

David Walker (2016) on pohtinut *sisäpuolisuutta* (insider-ness) liittyen omaan tutkimukseensa armeijauransa jättävien brittisotilaiden identiteettikertomuksista. Walker on itse tehnyt pitkän uran Britannian armeijassa. Tieteen paradigmassa on laadullisen tutkimuksen osalta siirrytty tavoittelemaan tutkijan objektiivisuuden ja arvoneutraaliuden sijaan läpinäkyvyyttä, rehellisyyttä ja avoimuutta. Näihin olen itsekin pyrkinyt tuomalla selkeästi näkyviin oman sisäpuolisuuteni ja sen vaikutuksen tutkimukseeni ja tutkijan positioon. Tiedostan vahvasti sen, että vaikka pyrin nostamaan tutkimuksessani esiin tutkittavien äänen, sitä väistämättä värittää myös oma ääneni ja tutkittavien ääni kuuluu oman tulkintani kautta, vaikka toivon mukaan myös sen läpi. Toisaalta en ole sisäpuolisuuttani edes tahtonut häivyttää, vaan halunnut hyödyntää sitä tutkimuksessa ja erityisesti analyysiosiossa. Walker kirjoittaa tähän liittyen oman sisäpuolisuuden sekä hyväksymisestä että vastustamisesta. Tutkielmani analyysiosion voi katsoa sisältävän informanttien, tutkijan sekä teorioiden ja aiempien tutkimusten välistä vuoropuhelua.

Walkerin (2016, 262.) mukaan armeijan kontekstissa tulee ottaa huomioon myös hierarkiset suhteet, jotka ovatkin kyseiselle organisaatiolle hyvin leimaa-antavia. Hän mainitsee tässä yhteydessä muun muassa sukupuolen ja sotilasarvon vaikutukset ja niiden vahvistaman valta-asetelman. Uskon, että sukupuoleni ollessa sama kuin haastateltavieni, tämän voi katsoa helpottavan joidenkin sukupuoleen liittyvien herkkienkin asioiden esille tuomista haastattelussa. Toisaalta sotilaspastorien tehtävän erityisluonteesta johtuen olemme tietyllä tapaa erillään armeijan hierarkiasta. Vaikka sotilasarvo onkin määritelty kapteenia vastaavaksi, sillä tuskin oli suurta merkitystä valtasuhteiden osalta. Toki tutkijan päättäessä haastattelun teemat, johtaessa keskustelua ja kirjoittaessa lopullisen tutkimuksen

tuloksineen, valta kallistuu tässä mielessä pitkälti tutkijan puolelle. (Oinas 2004, 222.) Sisäpuolisuuteni sekä kokemukseni kahden vahvan patriarkaatin sisällä työskentelystä ovat varmasti vaikuttaneet merkittävästi tutkimuksen eri vaiheisiin ja syventäneet informanttien elämismaailman ymmärtämistä. Tutkimus voisi näyttää hyvinkin erilaista, jos sen olisi tehnyt ulkopuolinen tutkija vailla tuota ymmärrystä.

4 TIE SOTILAAKSI

4.1 Naiset asepalveluksessa

Naisten vapaaehtoisen asepalveluksen tultua mahdolliseksi Puolustusvoimissa valmistauduttiin asiaan ja pyrittiin ratkaisemaan mahdollisesti eteen tulevat ongelmat jo etukäteen. Informanttien kokemuksista asepalvelukseen liittyen oli nähtävissä se, että sillä, missä vaiheessa palvelus oli suoritettu, oli merkitystä. Moneen otteeseen informantit toivat esiin, että mahdolliset haasteet tai ongelmat johtuivat siitä, ettei naisiin armeijassa ollut totuttu. Osa kuitenkin oli tulkinnut silloiset tilanteet tai kohtaamiset vasta jälkikäteen selittyvän tottumattomuudella ja toimintakulttuurin kehittymättömyydellä.

Varmasti hyvin moni asepalvelusta suorittamassa ollut nainen on kokenut, että tiedonkulku miesten ja naisten tupien välillä on ollut yllättävän ongelmallista. Palveluksen eri vaiheissa ja eri joukko-osastoissakin palvellessa eteen tuli aina sama ongelma: tieto siitä, missä pitää olla, mihin aikaan ja missä varustuksessa eksyi monesti matkalla naisten tupaan, joka saattoi sijaita usein eri kerroksessa kuin miesten tuvat. Tämä tuskin on ollut tahallista, mutta aiheuttanut kuitenkin ikäviä tilanteita ja ennen kaikkea turhautumista.

- - se oli toinen erä, missä oli naisia. - - et ehkä semmosii oli ne haasteet siin alkuun, et just tää tiedonkulku, ku miehet ja naiset on eri tuvissa, et se tieto kulkee myöskin sinne naisten tupaan saakka. (Riikka)

Et mut oli sil taval niinku erotettu niist muista kokelaista, niin siin tuli ehkä sellanen luontanen, en mä muista, et oliks eriarvonen, tai sainko mä niinkun omast mielest paskempii hommii ku ne, henkilökunnalta, et semmost mä en muista. Mut et eri majotuspisteet eri puolilla rakennusta, et kylhän se vähän niinku luo sitä etäisyyttä, et jätät niist jutuist pikkasen paitsi sillon ku siel punkil rötvätään ja höpötellään. (Mirja)

Tiedonkulun ongelmien lisäksi majoitusjärjestelyt aiheuttivat naisille myös tuntemusta siitä, että jäi joistain jutuista hieman ulkopuolelle. Tuvissa vietetty aika oli kuitenkin usein vapaa-aikaa ja tarjosi hyvän mahdollisuuden tutustua toisiin ja rakentaa yhteishenkeä. Erityisesti, jos nainen oli yksin omassa tuvassaan tai tuvan ainoa johtajakoulutettu, majoitusjärjestelyt saattoivat aiheuttaa yksinäisyyden ja eristämisen kokemuksen.

Emmä tiedä oikein, että varsinaisesti haasteista. Että ne oli enemmän tällaisia tuntemuksia ja yks niistä varmaan oli päällimmäisenä jonkinlainen yksinäisyyden tunne. Se ei sinänsä ikäänkuin maata mullistanut. Tai se ei ollu sillä tavalla säätelevä tai elämää rajoittava, mut kuitenkin sellanen tuntemus, minkä tiedosti. Mä olin kuitenkin omalla aukin linjallani ainokaisasemassa. Ja vaikka sitten jossain välissä tupakavereina olikin muita naisia, niin se ei muuttanu sitä tosiasiaa, että oma linja oli majoittuneena toisella puolella rakennusta ja tieto tuli myöhässä. (Liisa)

Kysyttäessä, miten naisiin suhtauduttiin heidän ollessaan asepalveluksessa, informanttien vastauksista kävi hyvin ilmi aiemmin mainitsemani ongelmallisuus siinä, ettei naisiin sotilaina ollut vielä totuttu. Goffmanilaisittain voisi todeta, että kehystäminen naisten sotilaluudelle oli vielä pahasti kesken. Sekä miespuoliset sotilaat että naiset itse vaikuttivat olleen hämmennyksissä uudesta asetelmasta. Naisia oli toki työskennellyt puolustusvoimissa aiemminkin, mutta vain siviilitehtävissä. He astuivat alueelle, joka kautta historian oli ollut lähestulkoon yksinomaan miesten hallussa. Yksi informanteista kertoo esimerkkinä, että miesten oli vaikeaa suhtautua naispuoliseen varusmieheen, joka avasi heille oven. Oli totuttu, että miehen on kohteliasta avata naiselle ovi, mutta yleisen palvelusohjesäännön mukainen toiminta edellytti, että nuorempi sotilashenkilö avaa oven vanhemmalle. Tämän tyyppiset tilanteet aiheuttivat hämmennystä, sillä ne poikkesivat aiemmin totutusta. Sotilaskulttuurin omat erityispiirteet olivatkin vaikeasti yhteensovitettavissa yleisen käyttäytymiskulttuurin ja sen pelisääntöjen kanssa – erityisesti mitä tulee sukupuolten väliseen kanssakäymiseen.

Siis tietyl taval kaikki ei oikein tienny, et miten meihin pitäis niinku suhtautua. Et osa oli hyvinki niinku sellasii tosi jäykkiksiä ja sit jälkikäteen, sillon mä mietin, et onpa kummallisii tyyppijä ne on tollee, mut myöhemmin mä oon miettiny, et ehkä se johtu just siitä, et sillon mä vaan en sitä ymmärtäny, et se oli aika uus juttu heille, et naisii oli siellä, et he ei oikein tienny, et miten heiän pitäis suhtautuu. Koska on aina totuttu, et niinku tietyl taval miehet on miehii ja naiset on naisii ja yhtäkkii siel onki joku nainen, joka avaa sulle ovea ja tällasii juttuja et. Moni niist jutuist, mitä mä sillon ihmettelin, niin mä oon niinku myöhemmin ajatellu, et se johtu just siitä että ei oltu totuttu. (Leena)

Naiselle, jolle oli kaikesta huolimatta hyvin luontevaa olla ja toimia sotilasyhteisössä oli vaikea ymmärtää, mistä miesten suhtautumisongelmat johtuivat. Jos itselle sopeutuminen

sotilasyhteisöön ja sen sääntöihin oli helppoa, sotilasyhteisölle sopeutuminen naisten läsnäoloon ei ollutkaan yhtä mutkatonta. Kun itse aloitin työt ensimmäisenä naispuolisena sotilasappina – kollegani on kertonut jälkepäin – muut sotilaspapit kuulemma joutuivat ”hengittämään paperipussiin” pohtiessaan, miten ihmeessä neuvottelupäivien saunavuorot nyt järjestetään. Armeija oli miesten maailma, eivätkä muutos ja sopeutuminen tapahtuneet hetkessä tai pelkän uuden lain kautta.

Mun mielestä hlökunta suhtautu ihan hyvin, kyl nyt varusmiehetki. Toki ainahan siin on niinku sellanen pieni leima, et ku naisii tuli. Mut niit tosissaan oli ollu jo niin kauan, Vekaral tuli kuitenkin jo alusta asti ne naiset. Et se ei ollu siellä niille hlökunnalle mikään uus juttu. (Johanna)

Niin sanotaan, että liian hyvää ollakseen totta, jos vertaa maavoimiin. Koska siellä ilmavoimissahan oli ollu naisia jo pitkään ja sitä pidettiin tavallaan hyvin luonnollisena. Ja mun mielestä niinku meidän naisten välillä oli hyvä yhteishenki, kouluttajat suhtautu järkevästi ja kurssikaverit tai varusmiestoverit suhtautu järkevästi, et en mä muista, et siin ois ollu mitään. (Minna)

Suurin osa informanteista oli kokenut, että naisiin suhtauduttiin hyvin ja järkevästi heidän varusmiesaikanaan. Väistämätöntä oli kuitenkin aina jonkinasteinen erottuminen joukosta, sillä naispuoliset sotilaat olivat – ja ovat yhä – varsin pieni vähemmistö sotilasyhteisössä. Nainen ei voi niin sanotusti kadota massaan ja siksi joutuu mahdollisesti kantamaan suurempaa vastuuta omasta pärjäämisestään ja osaamisestaan – se kun näkyy ja nähdään ja siihen kiinnitetään huomiota. Tämä ilmiö on havaittavissa myös muissa yhteisöissä, jossa naiset ovat sukupuolensa vuoksi ainokaisasemassa.

En voi sanoa, että ois ollu mitään huonoa tai erilaista kohtelua tai muuta. Tietenki aina nyt jotain satunnaista pojilla, ku on nyt vielä vähän nuoria, niin joilleki se on ehkä vähän liikaa, että naiset on armeijassa. Mutta tosi vähän, että ei oo sellasta, että... (Anni)

Ja siinä vaihees, ku mä tulin RU-kurssilta, niin kurssin jälkeen ainoana naiskokelaana koko prikaatis, niin kyl sitä sit siinä toisel puolel kenttää, niin osansa sai. Et tota olik ne sit katkerii tai kateellisii tai vielä vähän kehittymättömämpiä ne miehet, et ku ne koki sit selvänä uhkana. Ehkä vähän niinku ärsyttiki se, et niil on naiskokelas siellä. Eikä sitä varmaan sellasel piirun mukaan menevällä säntillisyydellä ja esimerkillisyydellä ja semmosel niinku pilkunviilaamisella – nyt tällai jälkikäteen ajateltuna – niin ainakaan sillai sitä asetelmaa ite muuttanu parempaan suuntaan. Et mä olin kyl aika ehdoton, niin mä saatoin kyl olla myös aika rasittava. (Mirja)

Kolme informanteista arvioi omaa toimintaansa varusmiehenä (ja myöhemmin kadettina) sellaisena, että jälkikäteen ajateltuna se on voinut olla muiden kannalta ärsyttävää tai rasittavaa. Naisten into, esimerkillisyys ja sääntöjen noudattaminen, joita voisi pitää sotilaan hyveinä, ovat heidän omassa mielessään värittyneet retrospektiivisesti kielteisiksi asioiksi. He epäilevät oman persoonansa ja toimintansa ärsyttäneen muita ja aiheuttaneen myös osan heidän kokemastaan syrjinnästä, muusta asenteellisuudesta tai kiusaamisesta.

Ja sit ehkä semmonen, että jotkut, joiden kanssa ystävyysty, siis näistä miespuolisista palvelustovereista, niin öö, se oli hirveen kivaa aluks ja sitte yhtäkkiä siinä tuli jotain tämmösiä henkisiä haasteita ehkä sit heillä, et tuli niinku informaatiota tyttöystäviltä, et tämmöset ystävyysuhteet ei oo soveltuvia tai mikä sitten olikaan, että se oli jännä, miten se siinä matkan varrella joidenkin henkilöiden kohdalla aina vaihtu. Ja tää tapahtu muutamaankin otteeseen. (Liisa)

Sekään ei riitä, että nainen sopeutuu sotilasorganisaatioon ja sotilasorganisaatio lopulta myös naiseen – saman täytyy tapahtua ympäröivän yhteiskunnan osalta. Organisaation ulkopuolisissa muutos tapahtuu vielä edellisiä hitaammin, koska ei eletä arkea, eikä olla muutenkaan sisällä siinä, mitä kyseisessä instituutiossa oikeastaan tehdään ja tapahtuu. Varusmiehen tyttöystävän on helppo romantisoida yölliset vartiovuorot – etenkin, kun miehet myös itse levittävät näistä sankaritarinoita ja ilkeitä juoruja liittyen naispuolisiin palvelustovereihin. Naisen ruumista ja seksuaalisuutta ylikorostetaan mieheen verrattuna.

Varmaan kuitenkin sillä tavalla voi kuitenkin kärjistä, tai ei se kärjistämist oo, mut et viidentoista vuoden aikana on ennättänyt tapahtua hyvin paljon siinä asenneilmapiirinkin muutoksessa. On näkynyt niitä, jotka on suoraan sanonu, että naisten paikka ei ole täällä ja sit on niitä, jotka ovat hyvin myötämielisesti suhtautuneet naisiin puolustusvoimissa. Ja ja, mä niinku ehkä korostaisin tässä kohtaa sitä, että tota ehkä naisena erottuu joukosta ja aikasemmin erottu vielä enemmän. Se oli paljon isompi juttu, että naisia oli palveluksessa, mikä näky sitte esimerkiksi siinä kohtaa, kun naisilla oli kymmenen vuotta ollu mahdollisuus tulla palvelukseen, niin sitä oikein korostettiin tai tuli sellanen tunne, et sitä haluttiin korostaa ja tuli erilaisia haastattelupyynnöitä ja muuta vastaavaa. En ole oikein myötämielisesti koskaan näihin suhtautunu. (Liisa)

Media on omalta osaltaan vaikuttanut varmasti sekä kielteisellä että myönteisellä tavalla siihen, miten sopeutuminen naisten läsnäoloon armeijassa on tapahtunut. Moni

asepalveluksen suorittaneista ja sotilasuran valinneista naisista on halunnut vain olla yksi joukosta sen enempää sukupuoltaan korostamatta. Ajan myötä naisiin sotilaina on alettu pikkuhiljaa suhtautua neutraalimmin, eivätkä he erotu enää niin suuresti joukosta. Mutta tässäkin asiassa muutos on hidasta.

Informanttien mukaan suhtautuminen naisiin varusmiehinä oli osittain riippuvainen siitä, miten naiset asepalveluksessa pärjäsivät. Kärjen vauhdissa pysyminen ja kova kunto oli tärkeää.

Et tota, ehkä ne oli sit jotain yksittäisiä henkilöitä, joil oli sit jotain ongelmia naisten kans, mut seki oli sellanen, että ei ne ollu niinku henkilökohtasii ongelmii, et niist näki, että yleisesti naisia vastaan, että ei sit ottanu mitenkään henkilökohtasesti. Et sit tietenki ittee autto se, et pärjäs siel, niin ei tullu semmosta pään aukomista ihan hirveesti. Et sit taas ne tytöt, jotka ei hirveen hyvin pärjänny, niin ne sai sit kyl sit välillä kuulla ihan kunnollaki. (Venla)

Mun mielestä niinkun aika hyvin. Et täytyy niinku nostaa hattua, jos niinku mieltii, että sillon oli ihan ensimmäisiä saapumiseriä, niin tota, hyvin otettiin vastaan tai emmä oikeestaan niinkun huomannu mitään tai en ainakaan nyt niinkun muista. Että sen niinku muistan, että se et on kovassa kunnossa ja pysyy koko ajan mukana ja on niinku tavallaan kärjen mukana, niin oli kyllä tosi tärkeetä. Että se, se tota se auttaa niinku tavallaan, se auttaa. (Salla)

Ilmiönä se, että nainen joutuu todistamaan pärjäämisensä ja ansaitsemaan paikkansa miehissä yhteisössä eri tavalla kuin miehet, ei ole millään tavalla uutta tai poikkeuksellista. Koska asepalvelusta suorittavat tai sotilastehtävissä toimivat naiset väistämättä erottuvat joukosta, heidän pärjäämiseensä kiinnitetään myös eri tavalla huomiota. Samoin odotetaan, että koska nainen on tullut palvelukseen vapaaehtoisesti, hänen on myös menestyttävä – samaa ei odoteta yleisesti ottaen miehiltä, koska heille varusmiespalveluksen suorittaminen on lakiin kirjattu velvollisuus. Toisaalta nainen tekee myös itselleen asiat kaikin tavoin helpommaksi olemalla kovakuntoinen ja pärjäämällä hyvin palveluksen haasteissa.

Sit jotenki niinkun se, että mä oon pienestä pitäen paljon, niinku leikkiny poikien kanssa poikien leikkejä ja mulla oli hirveen luontevaa olla siinä niinkun kavereitten kanssa. Ja siin oli paljon mun koulusta myöskin siellä samassa yksikössä muutamia ja muutenkin siinä saapumiserässä, et tavallaan ne tiesi jo kuka mä oon. Et tavallaan mun ei tarvinnu mitään ihmeellistä olla sillon niinku vertaisille. (Salla)

Ehkä myös semmonen, että en oo mikään naisellisin nainen ollu niinku ikinä, sellanen ihan tyyppillinen tyttö, vähän sellanen rämöpää. Poikien kaa viihtyny aina ja tullu hyvin toimeen. Ja on siinä varmaan osittain ollu sellanen, et on halunnu niinku vähintään itelleen, ja ehkä myös muille, niinku näyttää, että on siihen, että vetää sen palveluksen kunnialla läpi. (Anni)

Omien kertomustensa eri vaiheissa informantit toivat esiin, että he eivät välttämättä – tavalla tai toisella – edusta ”tyypillistä naista”. He ovat kokeneet tämän puolen itsessään auttavan heitä tai muita ei-tyypillisiä naisia eteenpäin varusmiespalveluksessa, opiskeluaikana ja työuralla. Mielestäni tähän sisältyy taustalle ajatus, että naisellisuus ei ole kovin tavoiteltavaa tai arvostettua, ainakaan Puolustusvoimien kaltaisessa maskuliinisessa organisaatiossa. Mielenkiintoista olisi kuulla informanttien avaavan enemmän ajatuksiaan, millainen on ”tyypillinen nainen” tai ”tyypillinen tyttö”. Toisaalta asiaa on jossain määrin avattu sivulauseissa ja luvussa, jossa käsittelen feminiinisuuden ja sotilaan perinteisen maskuliinisuuden tasapainottelua sekä sukupuolen performatiivisuutta sotilaan arjessa.

4.2 Jo lapsena tiesin -kehys

Naiselle sotilasuran valinta ei edelleenkään ole se tavallisin vaihtoehto. Naispuoliset upseerit edustavat Suomen Puolustusvoimissa hyvin pientä vähemmistöä (n. 2%). Todennäköisesti naispuoliset sotilaat ovat joutuneet pohtimaan ja perustelemaan omaa uravalintaansa enemmän kuin saman uran valinneet miehet – koska he ovat tietyllä tapaa valinneet omaa sukupuoltaan ja siihen liittyviä oletuksia vastaan. Informanttien kertomukset päätymisestä sotilasuralle, alkoivat suurin osa lapsuudesta. Monella heistä oli muistissa – tai vähintään heille oli kerrottu – tarkka kohta, jolloin he olivat ensimmäistä kertaa todenneet haluavansa sotilaaksi. Useimmat heistä olivat pohtineet sotilasuraa jo siinä vaiheessa, kun se ei lain puitteissa ollut naisille mahdollista.

Kaikkein ekanahan tää lähti siitä, että olin viisivuotias ja katoin jotain paraatia telkkarista ja musta se oli kauheen komeen näköistä ja mä sanoin äidille, että mäki haluun, musta tulee sotilas. (Leena)

Mä muistan vaan semmosen kohdan, että silloin ku mä oon ollu, oonkohan mä ollu 9 vai 10 silloin, ku veli on ollu, vanhin veli on ollu armeijassa, niin silloin se tuli ensimmäisille lomille ja mä katoin sitä lomapukua, että siistin värinen puku, että tommonen ois kiva joskus laittaa päälle. (Venla)

Oon kuulemma 3-vuotiaana kotona ilmottanu, että sitte ku oon iso tyttö, niin meen armeijaan. (Anni)

Voitaneen todeta, että 3-vuotiaana tehty päätös tulevasta urasta ei ole sellainen, jota välttämättä seurataan asiaa sen kummemmin myöhemmin pohtimatta tai kyseenalaistamatta. Kertomuksen kannalta nuo kohdat ovat kuitenkin oleellisia – ne muistetaan ja niihin palataan, kun myöhemmin omia valintoja pohditaan ja perustellaan. Kertomukset uravalinnasta on kehystetty jälkeenpäin sillä ajatuksella, että on jo lapsena tiennyt mihin suuntaan aikoo lähteä. Kyseiset informantit ovat lapsena saaneet jonkin käsityksen sotilaan ammatista, joten oletuksena on, että kotona on asia ollut jollain tavalla puheissa tai näkyvissä ja todennäköisesti sotilaan ammattiin suhtautuminen on ollut myönteistä.

Siihen ei oo mitään yksittäistä syytä. Mä olen päättänyt sen palvelukseen tulon ennen kuin se on ollut lakiteitse mahdollista. Ilman minkäänlaista ymmärrystä, että se ei olisi ollut lain puitteissa niinku ylipäättään mahdollisuus. Eli päätös on tehty kuusvuotiaana. - - se liittyy siihen, että suvussa on ollu rauhanturvaajia tai rauhanturvatehtävissä olleita ihmisiä ja muhun on tehny se vaikutuksen. (Liisa)

Kun informantit kertovat tehneensä valinnan sotilasurasta jo lapsena, asiaan ei ole heidän osaltaan millään tavalla vaikuttanut se, että se ei ole ollut lain mukaan silloin mahdollista naisille. Kuitenkin kaikkien informanttien kohdalla asepalvelus on jo avattu naisille siinä vaiheessa, kun sinne hakeutuminen on tullut heidän elämässään ajankohtaiseksi. Kukaan informanteista ei kerro pohtineensa, että mitä jos sotilasura ei olisikaan ollut naiselle mahdollista valita. Heille valinta on näyttäytynyt vain todellisena vaihtoehtona.

Eli epäilemättä se, et ku isä on ollu upseeri, niin sitä kautta. (Anni)

Ja mä olin kuitenkin sit niin isin tyttö ja näin, että mä oon aina kyl kuunnellu vanhempia ja ja tota... Et ku niilt sai sen tuen ja innostuksen ja kannustuksen, niin sit se niinku vahvasti sitä omaa ajattelua, et no hitsi, miks ei. (Mirja)

Varmasti niin isän aktiivisen reserviläistoiminnan kautta, että olin käyny nää naisten vapaaehtoset valmiuskurssit ja tota sit se tuntu luonnolliselta vaihtoehdolta sitte lukion jälkeen. (Salla)

Yhdeksästä informantista kahden isä ja yhden veli ovat ammatiltaan upseereita ja yhdellä isän lisäksi myös äidin isä oli toiminut upseerin tehtävässä. Yhden informantin isä on ammatiltaan poliisi, joka usein rinnastetaan sotilaaseen sekä arvomaailman puolesta että sen puolesta, että molemmat ovat valtion virkamiehiä, jotka ovat tekemissä turvallisuusalan kanssa. Muutama mainitsee, että isovanhemmat ovat sodankäyneitä, mikä on osaltaan vaikuttanut uravalintaan. Koska aiemman sukupolven naisille ei ole asepalveluksen tai sotilaan uran valitseminen ollut mahdollista, on luonnollista, että isät ovat lvaikuttaneet enemmän sotilaan uran valintaan. Vaikka isä ei varsinaisesti olisi toiminut sotilaan ammatissa, myös aktiivinen reserviläistoiminta on antanut myönteisen kuvan maanpuolustuksesta ja virittänyt osaltaan ajatukseen uravalinnasta. Usein niin sanotut kutsumusammatit, kuten opettaja, lääkäri, poliisi tai sotilas, periytyvät vanhemmilta lapsille. Myös omaan uravalintaani on vaikuttanut vahvasti kasvamiseni sotilassuvussa ja isäni aktiivinen reserviläistoiminta. Kukaan informanteista ei kuitenkaan kerro kokeneensa minkäänlaista painostusta uravalintaan liittyen. Osa on tuntenut saavansa vanhemmilta kannustusta ja rohkaisua, mutta valinta on koettu omana ja sitä painotetaan nimenomaan luonnollisen tuntuiseana vaihtoehtona.

No mun mielestä se on ehkä ne omat elämänarvot eli semmonen kotikasvatus, minkä mä isän puolelta ehkä sain, että ne arvot - - se ajatusmaailma siellä kohtas täysin sitä omaa ajatusmaailma, et mitä ajattelee noista kaikista asioista. Miten sen nyt sanoo, koti, uskonto ja isänmaa. (Johanna)

Me ei olla mitenkään sellanen yltiöisänmaallinen perhe, mutta tota sillon musta tuntu jotenki tärkeeltä kunnioittaa sotien veteraanien tekemää työtä isänmaan hyväksi että meillä on kuitenkin hieno isänmaa ja he on taistellu tän isänmaan. (Leena)

No alunperin mä vähän niinku otin sen velvollisuutena, et mä koin, et mulle kaikkein luontevin tapa täyttää maanpuolustusvelvollisuus on suorittaa nimenomaan asepalvelus. (Minna)

Vanhempien, sukulaisten ja muiden ympärillä olevien ihmisten myönteinen suhtautuminen maanpuolustukseen on tukenut sotilasuraa tukevan arvopohjan muodostumista. Vaikka naisilla ei olekaan asevelvollisuutta, osa informanteista kertoo kokeneensa osallistumisen maanpuolustukseen asepalveluksen kautta omana velvollisuutenaan sekä kunnianosoituksena veteraanisukupolvea kohtaan.

Mä oon luku joskus siis, viimeistään yläasteen alussa mä oon innolla luku sotahistoriaa ja ollu kauheen kiinnostunu siitä. Et se on varmaan sen kautta tullu niinku pikkuhiljaa. Mut se mikä on konkreettinen, niin mä oon ollu joskus 15-16-vuotiaana jollain sellasilla Next Step -messuilla, tai mitähän niitä sellasia rekrytointimessuja oli ja siel oli kadettikoulun ständi. Ja siel oli kaksi kadettia, jotka piruuttaan – tämähän on siis ollu ennen vuotta -95 – niin piruuttaan otti mua ja mun kaveria niskasta kii, et hei tytöt, haetteko kadettikouluun. Mä olin ihan, et mikäs se on. Sit ne kerto, ihan asiallisesti muistaakseni, mut ne on varmaan jälkikäteen naureskellu, et hehe idiootit, te ootte naisia, ette te pääse. Mä olin ihan et vau, mä haluun tonne, se oli siinä. (Riikka)

Muistan, lukiossa päätin. En ehkä ihan tarkkaan osaa yksilöidä... Mä muistan, ku meillä kävi joku LJK:n tyyppi kehumassa LJK:ta kamalasti, niin mä sit sanoin, et mä meen kyl ilmavoimiin. Ja se oli aivan pöyristyny, et mä oon ylipäätään menossa. (Minna)

Informanteista kaksi kertoo saaneensa kipinän asepalveluksen suorittamiseen Puolustusvoimien rekrytoinnin kautta. Vaikka sotilasura ei tuolloin ollut naisille edes mahdollista tai ainakaan tavallista, ajatus siitä on jäänyt vahvasti kytemään. Vaikka rekrytoijien asenne naisia kohtaan ei ole ollut erityisen kannustava tai edes myönteinen, naiset ovat säilyttäneet kipinänsä ja pitäneet päätöksensä asian suhteen.

- - että liikunnallisuus ja ihmisten kanssa tekemissä ja tietynlainen semmonen säntillisuus. (Leena)

Kyl se lähti siitä et oli tosi urheilutausta tai ole semmonen urheilullinen, niin se urheilu oli ehkä semmonen, mikä sai lähtemään enemmänki et... sen niitten elämänarvojen lisäksi, et halus sellasta tosi liikunnallista puolta, koetella niinku itteään. Ja kyllähän mulla oli heti siinä jo taustalla se, et mitä jos lähtis alalle. (Johanna)

No varmaan se johtamispuoli ja sitte myöski niinku tää kouluttaminen, pedagoginen puoli ja sit myös tää niinku fyysisuus ja toiminnallisuus. (Salla)

Informanteista moni puhuu jossain vaiheessa varusmiespalveluksen sekä sotilaan työn fyysisyydestä ja liikunnallisuudesta. Haluan hieman kyseenalaistaa sitä, onko sotilaan työ todella nykyään niin fyysistä kuin yleisesti oletetaan tai kuin Puolustusvoimien niin virallinen kuin epävirallinenkin viestintä antaa ymmärtää. Niin oma käsitykseni usean vuoden kokemuksen jälkeen kuin informanttienkin kertomukset ovat vieneet kuvaa sotilaan eri vaiheista (varusmiespalvelus, kadettiaika, työura) siihen suuntaan, että opiskelu

ammattiin on siirtynyt akateemisempaan suuntaan. Samoin arkityöhön liittyy muun yhteiskunnan suunnan mukaisesti todella paljon toimistotyötä ja tietokoneen äärellä istumista – toki pitkälti kunkin omasta tehtävästä riippuen. Informanttien odotukset sotilasurasta kuitenkin liittyivät osaltaan juuri liikunnallisuuteen, toiminnallisuuteen ja fyysisyyteen. Verrattuna johonkin muuhun pelkästään toimistotyötä sisältävään ammattiin nämä ovat kuitenkin yhä sotilaan työn yksi puoli.

Mutta että kylhän niinku nää fyysiset tekijät on niinkun yks sellanen kysymys. Että nainen pitää treenata todella todella kovaa, jos haluaa päästä niinku tavallaan siihen keskivertomiehen vähän niinku paremmaks. Mut sitku vaaditaan niinkun äärimmäistä suorituskkyä, niin sillen se naisen niinku fysiikka ei välttämättä riitä, okei sit fysiikka on vaan yks puoli, et on muitaki niitä ominaisuuksia, mitä pitää niinku tarkastella. Mut mä haluun vaan sanoo sen, että kaikki on kaikissa tehtävissä. Joskus niinku vaan tuntuu, et se on sitä jonkun mielestä tasa-arvoa, et naisii pitää olla siellä ja täällä ja siellä. Mä haluun ottaa vähän etäisyyttä sellasest ajattelusta. (Salla)

Yksi informanteista halusi korostaa, että hänen mielestään tasa-arvoa ei ole se, että naiset pääsisivät kaikkiin tehtäviin, vaikka naisten fysiikka ei olisi tehtävien vaatimusten mukainen. Naisen fysiikka yleisesti ottaen on miestä heikompi, jolloin naisen pitää harjoitella todella paljon yltääkseen keskiveromiestenkin tasolle. Tässä yhteydessä voi olettaa, että informantti viittaa nimenomaan keskivertosotilaaseen, joka verrattuna normiväestöön on paremmassa fyysisessä kunnossa. Informantti lisää kuitenkin, että on myös muita ominaisuuksia, joita pitää tarkastella ja fysiikka on vain yksi puoli.

4.3 Varusmiespalveluksen ja määräaikaisten tehtävien kautta sotilasuralle

Varusmiespalveluksen myönteiset kokemukset ovat epäilemättä olleet suuri vaikutin sotilasuralle hakeutumiseen. Tämän lisäksi hyvät kokemukset omista varusmiesaikaisista kouluttajista on kyselyiden mukaan suurimmalle osalle kadeteista syynä siihen, että he ovat alkaneet harkita uraa Puolustusvoimissa. Monella informanteista uravaihtoehto on ollut mielessä jo ennen asepalveluksen suorittamista, mutta varusmies aika on vahvistanut tuota ajatusta entisestään.

No oli jo päättäny ennen varusmiespalvelusta, et jos se tuntuu omalta ja hyvältä, niin kyllä mä sitte haen kadettikouluun. - - Mut seki on ollu varmaan lapsesta asti sellanen ammattivaihtoehto. - - No oli se kyllä kokemuksena niinku parempi ku oli odottanu, että oli kyllä yks elämäni parhaita vuosia se varusmiespalvelus. (Anni)

Että mä ajattelin, että kyl se vuosi siellä menee helposti, mut sitten tavallaan mä kiinnyin siihen hommaan niin paljon ensimmäisten kuukausien aikana, että mulla tuli niinku sellanen olo, että tätä vois tehdä niinku pidempäänkin, et mä tiesin, et se vuosi tulee menemään kamalan nopeesti. Olin varmaan sellanen helvetin rasittava yliaktiivinen varusmies, joka koko ajan haluu tehdä kaikkee. Et se oli jotenki sellanen tosi positiivinen kokemus odotuksiinki nähden. Tottakai se porukkaki vaikutti siihen, et meil sattu olee sellanen hyvä jengi. (Minna)

Varusmiesaikaa kuvattiin hyvin myönteisenä kokemuksena. Harva eritteli tarkemmin, mikä teki kokemuksesta hyvän, mutta myönteisinä tekijöinä mainittiin hyvä porukka ja omien rajojen kokeileminen ja sitä kautta itsensä ylittäminen. Yksi informanteista kertoi toimineensa ensimmäistä kertaa elämässään tavoitteellisesti – hän halusi pyrkiä mahdollisimman pitkälle ja olla mahdollisimman hyvä sotilas.

Siis ei mul oikeestaan ollu odotuksi... ehkä sellanen omien rajojen koittelu. Ja sit ekaa kertaa elämässä sellanen tavoitteellisuus, et halus pyrkiä mahollisimman pitkälle ja olla niinku mahollisimman hyvä siinä. - - Ja sitte ne onnistumiset, itsensä ylittämiset, mihin ei ois ikinä itse osannu odottaa aikasemmin, et ois kyenny. Niin ne nyt oli sellasii hienoi hetkii kyllä. (Johanna)

Informanteista valtaosa jäi suoraan varusmiespalveluksen jälkeen Puolustusvoimiin töihin, useimmat sopimussotilaiksi. Sopimussotilaana toimiminen on tärkeä osa puolustusvoimien rekrytointia ja antaa mahdollisuuden varusmiespalveluksen jälkeen kokeilla, millaista työ sotilaana ja kouluttajana olisi. Siirtymä varusmiehestä sopimussotilaaksi ei ole valtavan suuri, mutta ero siihen, onko varusmies vai osa henkilökuntaa on kuitenkin olemassa. Varusmiespalveluksen jälkeinen ”työkokeilu” vahvisti informanttien päätöstä hakeutua sotilasuralle. Monet kokivat työyhteisön hyvähenkisenä ja kokivat saavansa kannustusta sotilasuralla jatkamiseen kadettikoulun käymisen kautta.

No, mä olin ehkä jo päättäny etukäteen, et ku mä meen sinne, et mä haluan jäädä sinne töihin, et mulle oli niinku selvää että mä jään ja mä hain tietysti näitä määräaikasia tehtäviä. (Leena)

- - mä tykkäsin tosi paljon, mä olin hirveen innostunut sinne menemisestä. Mä sanon, että sinne ilmesty sellanen sinisilmäinen ja nauravainen lettipäinen tyttö, joka tuli sinne, tota, ei mul ollu mitään odotuksia sillonkaan. Ja tota mä viihdyin tosi hyvin tietyllä tapaa, et se kulttuuri sopi mulle, semmonen tietynlainen säntillisyyys ja mä sain oppia siellä paljon asioita ja tehdä erilaisia juttuja. (Leena)

Armeijan kulttuuriin sopeutuminen ja sen kokeminen luontevaksi on varmasti oleellinen vaikuttava tekijä sotilasuralle hakeutumisessa. Kotikasvatuksessa omaksutut arvot ja oma luonne auttavat sopeutumaan armeijainstituution tiettyihin erityispiirteisiin. Naisilla asepalveluksen vapaaehtoisuus korostaa miehiä enemmän myös vapaaehtoista sitoutumista totaalisen instituution järjestelmään, sen arvoihin ja sääntöihin. Ne eivät saa olla liian suuressa ristiriidassa oman identiteetin kanssa. Informanteista useat puhuvatkin eri vaiheissa nimenomaan siitä, että oma valinta niin asepalveluksen suorittamisen kuin sotilasuran osalta on tuntunut luontevalta ja luonnolliselta.

Et tota et sil on varmasti iso merkitys, et millasii ne oli ne työkaverit ja millanen se oli se työyhteisö, et sit sä halusit niinku mennä eteenpäin. Ja se oikeestaan vahvisti sitä päätöstä, et mä haluan hakeutua kouluun. (Leena)

Yksi informanteista nostaa esiin työkavereiden ja työyhteisön merkityksen omalle uravalinnalleen. Myönteiset kokemukset niistä sopimussotilaan tehtävässä toimiessa vahvistivat hänen päätöstään hakeutua kadettikouluun.

- - sit ne sano, et he ei myönnä sulle puolen vuoden jatkoja sitte jos et sä hae Maanpuolustuskorkeakouluun. Ja mä sanoin, et voin mä sit sinne hakee, et ehtii sen vuoden olla sopimussotilaana ja sit siitä poliisikouluun. - - Sitte Poliisikoulusta tuli kirje, et on jääny pisteen päähän se ensimmäinen vaihe. - - No ei siin sit ollu vaihtoehtoja, et mä ajattelin sit, et en mä haluu jäädä lepäämään laakereillakaan, että mennään kadettikouluun ja katotaan, mihin rahheet riittää. (Venla)

Kaikille informanteille sotilaan uralle hakeutuminen ei ollut sen suurempi kutsumus, vaan näyttäytyi enemmänkin yhtenä vaihtoehtona muiden joukossa tai käytännöllisenä ratkaisuna. Monille heistä oli nimenomaan tarjottu määräaikaista työtä ja sitä kautta heidät oli saatu rekrytoitua sotilasuralle. Yleisenä käytäntönä on myös se, että määräaikaiselle sopimukselle ei saa jatkoa jollei käy kadettikoulun pääsykokeissa.

Mulle tarjottiin töitä, tai esitettiin sillä tavalla asiat, että mulla olis työpaikka tarjolla. Ja se oli ihan mielenkiintoinen tarjous ja siihen silloin tartuin. - - Mut sitä kautta mä päädyin tänne ja se oli jossain välissä näyttäytyny ikäänku siinäki valossa, mitä oli silloin kuusvuotiaana ajateltu, että sotilasura näyttää mielenkiintoiselta. (Liisa)

Määräaikaisessa tehtävässä toimiminen vahvasti monella jo lapsesta asti kytenyttä ajatusta sotilaan uran valitsemisesta. Informanteista kolme hakeutui kuitenkin varusmiespalveluksen jälkeen siviilipuolelle opiskelemaan, vaikka ajatus sotilasurasta olikin jo vahvasti mielessä. He halusivat varmistaa, että sotilasura on se, mitä he todella haluavat ja halusivat kokeilla myös muuta vaihtoehtoa ennen päätöksentekoa.

No mä olin sen kesän oli kesäkessuna sit sen jälkeen. Niin silloin mä niinku pohdin, että lähdenkö vai enkö. Ja mä tein silloin ratkasun, et mä haen yliopistoon, liikunnanopettajaks, et se oli niinku toinen ammatti. Et mä halusin jotenki varmistaa, et onko se se mitä mä haluan, vai haluaks mä kuitenkin tulla tai mennä sitte kadettikouluun. Ja kyl se oli sitte selvä, ku mä olin siellä liikunnas opiskelemassa, että kyl mä sitte haluan hakee tonne kadikseen. (Salla)

Jokainen siviilipuolelle opiskelemaan hakeutunut informantti tuli kuitenkin ensimmäisen opiskeluvuoden aikana siihen päätökseen, että ei ollut muita todellisia vaihtoehtoja kuin sotilasuralle ja Maanpuolustuskorkeakouluun hakeutuminen.

Et lunta on tullu kyl tupaan ja porstuaan ja täytyy sanoo, et ku niinku jatkuval syötöl, niin vieläki vähän ihmeellinen valinta. Mut et ku mä olin tehny sen päätöksen, et se on mun juttu, kyl mä palveluksen jälkeenkin olin viel sitä mieltä, et se on kiinnostavaa ja sit mä hain sopimussotilaaks ja se se ei sit ollu senkään vertaa hyvä homma, mutta tota silti hain kadikseen. Aattelin, et kai se siel sit niinku menee. Ja kyllähän meni, sekään ei välttämättä ollu hauskaa, mut kyllähän sieltäki sit selvis hengissä. Vähän ollu sellasia että niinku selviytymistaisteluita kyl jokainen, et sitä suuremmalla syyllä kyllä aina hämmästelly, et vitsi, mitä valintoja. Kauheella kiukulla pitäny aina vaan kerätä eteenpäin ittensä. Mut tota, mä oon varmaan kuitenkin silloinki ajatellu sitä, et täs alassa on kuitenkin semmosta, mistä mä tykkään. Enkä mä oikein osannu kuvitella tekeväni mitään muuta. (Riikka)

Erityisesti yhden informantin kertomus omista vaiheista kohti sotilasuraa on täynnä erilaisia haasteellisia kohtia, joita hän itse kuvaa lauseella: ”- - lunta on tullu kyl tupaan ja porstuaan”. Hän ihmettelee, että on kaiken kokemansa jälkeen yhä sotilasuralla – ja toiminut sotilaan ammatissa jo yli kymmenen vuotta. Varusmiespalveluksen ja sopimussotilasajan vaikeuksista huolimatta häntä kiinnosti yhä hakeutuminen Maanpuolustuskorkeakouluun ja hän kertoo, ettei kuitenkaan osannut kuvitella tekevänsä muuta. Sotilasura näyttäytyi hänelle kiinnostavana ja sellaisena, josta hän pitäisi. Hänen kohtaamansa haasteet eivät toisaalta liittyneetkään suoraan sotilaan tehtävään sinänsä, vaan olivat hänen kertomansa perusteella esimerkiksi naisia syrjivistä asenteista johtuvia.

4.4 Kadettihenki kateissa

Informanttien kokemukset kadettiajalta tulivat minulle yllätyksenä, koska itse en ole tullut sotilasvirkaan niin sanotusti ”putken läpi” eli käymällä varusmiespalveluksen jälkeen kadettikoulua, vaan siviilikoulutuksen kautta, Jostain syystä minulle oli työvuosieni aikana piirtynyt mieleen kuva, että kadettiaika oli upseereita vahvasti yhdistävä tekijä. Aikaa, jolloin luotiin hyvää yhteishenkeä, solidaarisuutta ja lojaaliutta sotilaiden välille. Sotilaiden puhe opiskelukavereistaan kadettiveljinä ja -siskoina ovat vahvistaneet tuota kuvaa.

Mut jos nyt sais valita, niin mä en haluis käydä kadettikoulua uudestaan tai ainakaan niitten ihmisten kanssa, kenen kanssa mä olin siellä. (Leena)

Sielt tuli ehkä ekaa kertaa vastaan sellanen ajatus näistä kadettiveljistä niin sanotusti, että tota... Et ne ei ollu kaikki yhtään samoilla linjoilla siitä, että niinku mun kanssa, et tää ois niinku naisen paikka. Mut pitää muistaa, et ne on tosi nuoria ja ne ei oikeesti vielä ymmärrä sitä, niinku naisen asemaa puolustusvoimissa, samalla tavalla ku oli tää kannustava henkilökunta, ne oli paljon vanhempii siinä vaiheessa. Niin tota, se oman paikkansa löytäminen sillä kadettikurssilla, niin se oli ehkä kaikkein haastavinta ja se on ollu varmasti se haastavin aika kyllä. Et siel ei niinku, siel kuitenkin on sellanen poikakoulumeininki ja kyl se, tyhmyys tiivistyy tollases porukas vähäsen. (Johanna)

Myös informanteille kadettiajan sukupuoleen liittyvät haasteet tulivat yllätyksenä. Heistä jokainen oli suorittanut varusmiespalveluksen ja osa oli myös toiminut sopimussotilaana Puolustusvoimissa. Lähes jokainen kuitenkin toi ilmi, että kadettikoulussa ensimmäistä

kertaa tuli vastaan yleisempänä ilmiönä se, että sukupuolella oli merkitystä ja osalle opiskelukavereista naisten läsnäolo oli vaikea hyväksyä.

Kertomuksissa miespuolisista kurssikavereista, jotka eivät hyväksyneet naisia joukkoonsa, nousee kuitenkin poikkeuksetta myös yritys ymmärtää heidän käytöstään ja selitellä sitä ikäänkuin parhain päin. Vaikea sanoa mikä on retrospektiivisestä tarkastelusta johtuvaa ja mikä toisaalta johtuu siitä, että kyseiset naiset yhä työskentelevät Puolustusvoimissa ja ovat tarvinneet asialle hyväksyttävän selityksen voidakseen jatkaa sotilasuralla.

Mutta tota, ehkä nyt voi puhua sitte, että jos henkilökunnassa oli yksittäisiä, jotka ei hyväksyny, niin nyt oli vähän niinku enemmän sitte sitä, joka ei hyväksyny naisia sinne kadikseen. (Johanna)

No kyllä siellä varmaan enemmän niinku siellä tuli se esille, että on nainen vastaan mies asetelma, tuntu että tosi monelle, no, tosi ja tosi monelle, mutta että kuitenkin oli niitä jätkiä oli aika paljon, joille se ei ollukaan niinku fine. (Anni)

Ensimmäistä kertaa syrjintä oli myös niin räikeää ja suoraa, että suurin osa informanteista totesi, ettei sitä voinut enää jättää huomiotta tai todeta yksittäistapaukseksi. Verrattuna naisten aiempiin kokemuksiin varusmiespalveluksessa asenteellisuus naisia kohtaan oli selkeästi yleisempää kadettien keskuudessa. Voisi kysyä, olivatko ne henkilöt, jotka eivät hyväksyneet naisia armeijaan, kadonneet massaan varusmiesaikana ja oliko kadeteiksi valikoitunut enemmän sellaisia, joille asia oli ongelma ja jotka pitivät kiinni nimenomaan sotilaan ammatista miehen tehtävänä. Raija Julkusen (2010, 147.) mukaan miesvaltaisissa työpaikoissa, kuten tehtaat, poliisi ja kirkko, naisilla on suuri riski joutua seksististen käytäntöjen kohteeksi. Naisten pääsy heiltä aiemmin suljettuihin instituutioihin ei ole poistanut sukupuolihierarkiaa ja naiset kohtaavat niissä yhä yllättävän paljon syrjintää ja häirintää. Toisaalta ainokaisasemaan liittyvässä tutkimuksessa on havaittu, että kilpailuasetelma, mikä kadettien keskuudessa epäilemättä vallitsee, lisää ainokaisten syrjintää.

Mut tota, nää on niin paljon sitte, nää, mitä siin opiskeluaikanakin oli, niin ne sitte kiteytyy aika paljon yksittäisten henkilöiden käytöksessä. Jotka sitte helposti paisuu lumipalloeffectinä eteenpäin. (Liisa)

Sanotaan näin, et ku mä siirryin ilmavoimista maavoimiin, niin kyllä mulla oli aikamoinen työ päästä siihen yhteisöön, et siellä oli selkeesti enemmän ennakoasenteita naisia kohtaan. Se ilmeni just sillai, et ku joku sano

”vittu”, niin heti pyys multa anteeks ja sellasta todella niinku sukupuolia korostavaa käytöstä oli mun mielestä havaittavissa. Et siin joutu sit tosissaan tekemään töitä, et sai sen muurin murrettua. Mut sitte olihan siellä yksilöitä.
(Minna)

Edelleen kaksi informanteista oli kuitenkin sitä mieltä, ettei heidän kadettiaikanaan koettu sukupuolesta johtuva syrjintä ollut yleisempi ilmiö vaan johtui yksittäistapauksista. Eräs informanteista vertasi kokemuksiaan ilma- ja maavoimissa ja totesi jälkimmäisessä olleen selkeästi enemmän niitä, joilla oli ennakoasenteita naisia kohtaan. Aiemmin hän pohjusti ajatusta toteamalla, että ilmavoimissa oli ollut naisia palvelemissa jo pidempään ja siellä heihin oli ehditty paremmin tottua. Maavoimiin siirryttyään hän kohtasi enemmän sukupuolia korostavaa käytöstä ja sukupuolesta johtuvia ”muureja”.

Ja sit oli kuitenkin, ku se on (vuosiluku), ku meiän opinnot on alkanu, niin -95 ensimmäiset naiset tuli palvelukseen, niin silloin oli niin vähän, et se oli kyl osalle hirvee ongelma. Et siel se sit tuli ekan kerran ilmi ja mä olin niin jotenki tyrmistyny siitä. Et siin meni aikaa, et mä en niinku tajunnu sitä, et ne on oikeesti aivan kusipäitä, hahhaha. Et sitä vaan pitäis antaa takasin, mutku ei oikeen osaa, ku on sellanen kiltti vässykkä, niin sitte, sit se on vaan vähän tietysti surkeeta. Mut meillä oli yks pioneeri, hieno mies, joka ekalla viikolla ilmotti, et neljä naista täällä on ja ykskään ei tuu valmistumaan, et savustetaan kaikki ulos. Ja vois sanoo, et onnistuhan se sinänsä, et mä olin ainoo naisista, jolla oli maisteripaikka ja mä keskeytin opinnot kandidaiheen jälkeen, mä totesin, et mä en pysty olee enää. (Riikka)

Toisaalta räikeä syrjintä ilmiönä on informanttien mukaan vain kadettiaikana esiintynyttä. Sitä selitetään kadettien nuoruudella, sillä, kuinka tyhmyydellä on tapana tiivistyä joukossa sekä toisaalta omalla käytöksellä. Jälkimmäinen selitys löytyy informanteilta muistakin kertomuksen vaiheista ja olen siihen myös aiemmin viitannut. Yksi informanteista toteaa useaan otteeseen, että oli niin kiltti ”vässykkä”, ettei osannut antaa takaisin, vaikka olisi pitänyt. Hän myös kertoo naispuolisesta kurssikaveristaan, joka oli niin tiukka antamaan takaisin, ettei kukaan uskaltanut kiusata häntä. Osa naisista otti selkeästi omalle kontolleen vastuuta siitä, että heitä syrjittiin tai kiusattiin. Moni epäili, että heissä itsessään oli jotain sellaista, joka aiheutti muissa epäasiallista käytöstä tai että heiltä puuttui kyky vastata samalla mitalla ja sillä tavalla estää kiusaamista. On hyvin tyypillistä, että kiusaamisen tai seksuaalisen häirinnän kohteeksi joutuneet saattavat hävetä kokemustaan ja jopa syyttää itseään tilanteesta. (Saresma 2010, 60–61.)

Feministisessä liikkeessä yksi teemoista on ollut tämänkaltaisten kokemusten nostaminen julkiseen keskusteluun, jotta avoimen puheen avulla vähennettäisi naisten itsesyytöksiä ja sen ajattelemista, että kyseiset kokemukset johtuisivat heidän henkilökohtaisista kokemuksistaan. Feministisen liikkeen mukaan sukupuoleen liittyvä kiusaaminen ja häirintä on osa rakenteellista epätasa-arvoa. Toisaalta yksilötasolla voi olla helpompi ajatella niiden johtuvan yksilöistä, joko itsestä tai muista, sillä rakenteita tai mekanismeja on vaikeampaa muuttaa ja niiden edessä voi tuntea itsensä voimattomaksi. Julkusen mukaan (2010, 239.) vahvan suomalaisen naisen myyttiin liittyä ajatus siitä, että tyttöjen ja naisten pitää oppia kestävään heihin kohdistuva syrjintä ja häirintä. Tytöistä kasvatetaan kestäjiä.

Se et jos miettii jotain niinku negatiivist, niin se on ehkä se opiskeluaika, et tota siin tuli just niinku tää, et niinku mä sanoin, et mä oisin ollu varmaan paljon onnellisempi, jos mä oisin tajunnu, et mun ei tarvii niinku yrittää olla mitään sen enempää ku mitä mä olen ja ymmärtää tavallaan, et se mun oma aktiivisuus ja innokkuus saatto viedä sitte toiselta sitä intoa tehdä, että joku toinen koki sen, et miks mä en oo yhtä innokas ja energinen ja tehdä tota juttua. (Leena)

- - johtuks se vaan niist ihmisistä, vai sit mielti, et johtuks se minusta vai... Olinko minä persoonana sellainen, että se oikeesti niin häiritsi muita. (Leena)

Kyseinen informantti epäilee, että hänen oma aktiivisuutensa ja innokkuutensa on vaikuttanut kielteisesti suhteeseen miespuolisten kurssikavereiden kanssa. Samankaltaista pohdintaa esittävät aiemmassa alaluvussa kaksi muutakin informanttia kertoessaan varusmiespalvelusajasta.

- - kadikses mä ajattelin sillai, et sä joudut tekee niinku kaks tai kolme kertaa enemmän töitä saadakses saman arvostuksen ku sun miespuolinen kollega, mikä tuntu vähän niinku hämmästyttävältä, et enks mä ookaan samanarvonen ihminen ku miespuolinen, et oonko mä vaan sen takii huonompi, ku mä oon naispuolinen, et sillon mä ensimmäistä kertaa mietin sitä, koska mut on kasvatettu aina sillee, et kaikki on samanarvosii, nii sillon mä rupesin ensimmäistä kertaa miettii sitä, et onko tosiaan niin, että ihmisen paikka tai sun arvostus riippuu sun sukupuolesta. Et tota, et eihän se voi olla näin. Ja tottakai sä erotuit siellä joukosta, naiset erottuu aina siellä. Et must tuntu siltä, et meitä niinku kyllättiin, vaikkei niinku, vaikkei sitä tehty tietosesti, mutta tottakai sä kiinnität huomiota, ku sä näät, et jollaki on pitkät hiukset tai se näyttää naiselta, vaikka onki ne vaatteet päällä, niin se mielenkiinto kohdistuu, et miten ne pärjää ja miten ne selviää. (Leena)

No tottakai siinä tulee varmaan vähän sellanen, et yrittää niinku todistella muille. Mutta sitte niinku parhaan mukaan yrittää olla välittämättä, mutta ei nyt tietenkään ikinä kivalta tunnu, jos tietää, et on tollasta. Ei nyt mitään sinänsä sellasta, pääasiassa ehkä nyt tsemppas vähän enemmän, että ”kattokaa nyt, että musta on tähän” -tyylisesti. (Anni)

Et se on kai sellanen yleinen niinku fiilis, mikä on monesti tullu, että niinku testataan vähän niinkun enemmän. Ja siitä on ehkä jääny itelle sellanen, että aina pitää niinku suorittaa vähän paremmin ja tota nyt ei oo moneen vuoteen ollu sellasia tilanteita, että ois niinku kokenu, et erityisesti mitataan. Et nyt on niinkun saavuttanu sellasen aseman, et ei tarvii niinkun näyttää. Mut silti niinkun pienistäki asioista saattaa tulla sellanen olo, et joutuu miettii, et okei, että et vähän katotaan niinkun suurennuslasin alla. Jos tulee uuteen paikkaan, niin sitten se jää niinkun helposti päälle sit se sellanen suorittaminen. (Salla)

Jälleen informanttien pohdinnoista nousee esiin se, että nainen joutuu monesti miesvaltaisessa yhteisössä todistamaan osaamisensa ja pärjäämisensä sekä tekemään enemmän töitä paikkansa ansaitsemiseksi kuin vertaiset miehet. Toisaalta hyvin pärjääminenään ei tuonut välttämättä helpotusta tilanteeseen, vaan sai osan miehistä kokemaan naisen entistä pahempana uhkana. Vaikuttaa siltä, että ristiriita oli olemassa joka tapauksessa tai se oli ratkaistava kuulumalla niin sanotusti keskikastiin, jolloin herättää vähiten huomiota. Ainokaisina naisten piti tasapainotella sen kanssa, että oli suoriuduttava hyvin, mutta toisaalta yritettävä tehdä itsensä mahdollisimman näkymättömiksi.

Et tota sanotaan niin, että vaikka siel oli mukavaa, niin siel oli hirveesti haasteita, semmosii niinku henkisii haasteita, että ne opiskeltavat aineet ei ollu vaikeita tai muuta niinku että siel mä niinku ekaa kertaa törmäsin tämmöseen asiaan, et mitenkä niinku miehille on hirveen hankala käsitellä sitä asiaa, et joku nainen on parempi ku ne. (Leena)

Opiskeluaikana kilpailuasetelma oli informanttien mukaan huomattavasti selkeämpi kuin varusmiesaikana – vaikka tuolloinkin toki jonkinlaista kilpailua esiintyi esimerkiksi johtajakoulutuspaikkoihin liittyen. Kadettikouluaikainen kilpailuhenki korostui kirjallisissa koulutöissä ja erilaisissa fyysisissä suorituksissa ja niissä pärjääminen ei ollutkaan naiselle pelkästään eduksi miesten hyväksynnän kannalta.

Ja kyl se niinku jossain kohis sillei niinku paljastu et, jos oli vaik ruotsin virkamiestutkinto, niin siis selkeesti huomaa, että jos ite pääs vaik sen heti läpi ja oli tehny töitä siihen. Ja sit ku kaikki jätkät ei päässykään sit läpi, niin

sit se syy oli niinku sussa, et miten sä oot muka sen tehny ja... Ja tota, et vähän niinku sillai vähättelevä tai arvioiva. Ja sit esimerkiks ku ajatettiin C-korttii, niin kun tota ei oo mitenkään lahjakas peräkärnyllä peruuttelija tai kuorma-autolla ajelija, ikin ollu ajanu sitä ennen, niin piti sit harjotella ja yrittää ja sitte niinku se teoriaki lukea, et mä oon kuitenkin ollu aika pedantti aina, et sit se minkä mä teen, niin mä teen hyvin. Niin sit ku sä pääsit siit ekalla läpi ja kaikki miehet ei päässykään, niin siitki alko sit taas semmonen, niinku että. (Mirja)

Naispuolisten kadettien tilanne oli hyvin ristiriitainen ja kompleksinen. Toisaalta odotettiin hyvin pärjäämistä ja sitä, että he todistivat ansaitsevansa paikkansa ”miesten maailmassa”. Toisaalta naisten intoa ja aktiivisuutta saatettiin katsoa pahalla – ainakin näin naiset itse arvelivat sen vaikuttavan. Kokeissa ja muissa suoritteissa onnistuminen tuntui naisten kokemuksen mukaan olevan jollain tavalla joiltain miehiltä pois ja naisten suoritusta ihmeteltiin ja vähäteltiin. Naiset kuitenkin olivat innostuneita ja motivoituneita selviytymään hyvin ja siksi myös tekivät töitä menestyäkseen – ja varmasti todistaakseen sekä itselleen että muille olevansa oikeassa paikassa.

Sillon ennen ku valmistuttiin, niin tehtiin tasa-arvokyselyä ja muuta, niin siellä kyllä tuli ilmi, että jotkut kurssikaverit, miespuoliset koki, että naiset pääsee helpommalla jostain ja muuta, mutta, tietenki joku oli saanu sen kuvan, että meiltä ei vaadita samoja cooper- tai lihaskuntotestituloksia, vaikka ne on ihan samat. Että se on sitte varmaan ollu sellanen, että omassa päässä on mietitty, että ei oo tiedetty, mistä puhutaan. (Anni)

Hyvä esimerkki naisten suoritusten vähättelystä oli huhun leviäminen, että naisilta ei vaadittu yhtä paljon kuin miehiltä. Yksi informanteista kertoo tasa-arvokyselyistä ilmenneen, että jotkut miehistä kokivat naisten pääsevän helpommalla, vaikka todellisuudessa sekä kirjallisten että fyysisten kokeiden ja testien vaatimukset olivat kaikille samat. Jonkinlainen selitys oli selkeästi kuitenkin keksittävä naisten pärjäämiselle – oli se sitten totta tai ei.

Ja sitte esimerkiks mun kämppis oli tosi semmonen, no, tietyllä tapaa miehekäs ja semmonen tosi niinku sotilastyypinen nainen ja sitte mä oon taas niinkun ihan erilainen, monen mielestä varmaan aika naisellinen ja sellanen, ei uskois sotilaaks, niin se just tuli esille, et just niinku __, ei siinä ollu varmaan kenelläkään ongelmia, no, oli joillaki, mut paljon vähemmän ku vaikka muhun suhtautumisessa, että, se on kyllä niinku isona erona. (Anni)

Informantti, joka on aiemmista vaiheistaan kertoessaan todennut, ettei ole kokenut olevansa ”naisellisin nainen” tai ”tyypillinen tyttö” ja viihtyneensä hyvin poikien seurassa, kertoo kadettiajaltaan hyvin toisentyypisen tarinan. Verrattuna opiskeluaikaiseen huonetoveriinsa hänet onkin nähty naisellisena ja hän kertoo tämän aiheuttaneen ongelmia miespuolisten kurssikavereiden suhtautumisessa häneen. Kämpin miehekkyyys ja olemus, jota informantti kuvaa sotilastyypiksi naiseksi, taas ovat helpottaneet tämän sopeutumista joukkoon. Arto Jokisen (2000, 170.) teoria siitä, kuinka naispuoliset sotilaat joutuvat armeijassa yhä hakemaan paikkansa maskuliinisten positioiden kautta, tulee näkyviin myös tässä kertomuksessa. Sukupuolen häivyttäminen maskuliinisessa yhteisössä on vähintään jossain määrin tarpeen, mutta se on mahdollista paremmin sellaisille naisille, joilla ei ole luonnostaan niin paljon feminiinisiksi miellettyjä piirteitä.

Yksi informanteista nosti esiin kadettiajalta kokemuksen suoranaisestä seksuaalisesta häirinnästä, josta hän oli lopulta joutunut tekemään ilmoituksen. Kahden joukkuekaverin ”käräyttämistä” ei kuitenkaan katsottu hyvällä ja häirintää kokenut suljettiin joukosta ulos.

Ja sit oli ekana vuonna aselajivaiheessa, jouduin ilmottaa kahesta joukkuekaverista, et he ahdistelee mua. Ja sit se tutkittiin ja hutkittiin ja todistajina oli sit tietysti kuultu koko joukkuetta ja kaikki todisti, et on nähneet ja on tapahtunu ja niin edelleen ja sen jälkeen mut suljettiinkin siitä joukosta ulos, ku mä olin paskiainen, ku mä käräytin jätkät. (Riikka)

Sotiluuteen ja sotilasorganisaatioon sekä erityisesti upseerien käyttämään termiin, ”kadettiveljeyteen”, kuuluu vahvana osana lojaalius organisaatiota sekä muita sotilashenkilöitä, kurssi- ja työkavereita kohtaan. Lojaaliutta myös testataan esimerkiksi kadettiperinteiden muodossa – jotkut asiat vain pitää kestää, vaikka ne tuntuisivat epämiellyttäviltä tai merkityksettömiltä, koska se tietyllä tavalla kuuluu asiaan. Tilanne tai tilanteet, jotka kyseinen informantti oli kokenut seksuaaliseksi häirinnäksi, eivät todennäköisesti olleet lojaaliuden testaamiseksi tarkoitettuja, mutta jälkikäteen yhteisö antoi niille sellaisen merkityksen. ”Käräyttäjät” tuomittiin epälojaaliksi yhteisöä kohtaan kannellessaan kahdesta kurssiveljestä ja heidän käyttäytymisestään. Goffman käyttää teoksessaan, *Frame Analysis*, lojaalisuuden testaamisesta termiä ”vital tests”. Goffmanin mukaan yhteisö testaa epälojaaliksi epäiltyä yksilöä – voisi ajatella, että naispuolinen

sotilas on koettu epäilyttäväksi sen vuoksi, että naiset ovat olleet uusia tulokkaita yhteisössä. Mutta, kuten totesin, tilanne tuskin on alunperin tarkoitettu testiksi, mutta se on sellaiseksi kehystetty jälkikäteen ja uhriksi itsensä kokenut onkin merkattu epälojaliksi yhteisöä kohtaan. (Goffman 1974, 97.) Toisaalta uskollisuuden testaaminen voi liittyä myös naisten ainokaisasemaan. Valta-asemassa olevan sukupuolen edustajat varmistavat testaamisen kautta, ettei kyseinen henkilö aio kääntyä heitä vastaan ja ettei tällä ole ristiriitaisia sitoumuksia yhteisön ulkopuolelle.

Muistin, me ollaan oltu ___ harjoituksessa (sotaharjoituksen nimi) silloin. Sit tuli sellanen, mä tapan pian itteni, mä en kestä. Sit mä aattelin, täst pitäis varmaan ilmottaa. Niin varmaan, todennäkösesti. Mut et se ei niinku, toinen näistä sankareista tuli myöhemmin mult pyytää anteeksi. Mä sanoin et hyvä, et et meni niinkun... Toinen ei koskaan, hänen mielestään mä en ymmärrä huumoria. (Riikka)

Goffmanin käsitys ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta sisältää ajatuksen, että henkilöillä on aina kaksi näkökulmaa – suojata omia kasvoja ja pyrkiä suojelemaan toisten kasvoja. Tätä Goffman kutsuu kasvotyöksi. Informantin kuvaamassa tilanteessa, jossa hän on ilmoittanut seksuaalisesta häirinnästä, tuloksena on välttämättä kasvojen menettäminen. Se vain ei ole selvää, kumpi osapuoli menettää kasvonsa, häirintää kokenut vai siitä epäillyt henkilöt. Jälleen tilanteen kehystäminen tapahtuu jälkikäteen ja mahdollisesti eri tavoin, kuin asiat alunperin oli tarkoitettu. Toinen häirinnästä epäilty kehysti toimintansa huumorina, jolloin hänen omat kasvonsa säilyisivät ja kasvot menettäisi asiasta ilmoittanut, joka ei hänen mielestään ole ymmärtänyt, että kyseessä on huumori. Toinen epäilty sen sijaan jälkikäteen pyysi tekoaan anteeksi, joka toki on Goffmaninkin mukaan yksi keinoista pelastaa kasvot epäonnistumisen jälkeen. (Goffman 2012, 32–42.)

Esitutkinnassaki kysyttiin, et tota, oletko antanut ymmärtää jotain. Ja minkälaisia vaatteita olet käyttänyt. Ja et houkutteliko se jotenkin ja... Huoh. Ja sit niinkun, et kaikkea muuta, että lökäreissä raahustelen, ettei kukaan vaan huomais, joo en juuri käytä enää muuta vapaa-ajalla. Ja sitte sanoin, et joo että sitku tapahtu näin, sanoin et painu helvettiin. No niin, mut sit ku sä käytät tollasii sanoja, niin sit se voi kato jonkun mielestä olla kauheen kiinnostavaa. (Riikka)

Informantin kertomusta analysoidessa nousee mieleen kysymys, miksi vaikuttaa vahvasti siltä, että häirinnästä epäiltyjen kasvojen säilyttäminen olisi niin paljon tärkeämpää kuin häirinnästä ilmoittaneen. Sotilasyhteisön korostuneen miehisessä maailmassa naispuoliset sotilaat on nähty ilmeisesti jossain määrin uhkana yhteisölle ja hegemoniselle maskuliinisuudelle. Nainen, joka ilmoittaa seksuaalisesta häirinnästä, aiheuttaa ongelman yhteisössä – ilman naisten läsnäoloa vastaavanlaisia ongelmia ei oletettavasti pääse syntymään. Esitutkinta on luonnollisesti suoritettava ja lähtökohtana on aina se, että ihminen on syytön, kunnes toisin todistetaan. Informantin kokemuksen mukaan hänestä itsestään yritettiin tehdä syyllistä, ikään kuin hän olisi jotenkin provosoinut häirinnästä epäiltyjä omalla pukeutumisellaan tai käytöksellään. Jälleen kerran ilmiö on tuttu myös ympäröivästä yhteiskunnasta ja esimerkiksi raiskauksiin liittyneistä julkisista keskusteluista, joissa naisten pukeutumista on pidetty provosointina raiskauksiin. (esim. Eduards 2012; Julkunen 2010.)

Mahdollisesti osana miesten keskinäiseen lojaaliuteen ja hegemonisen maskuliinisuuden ylläpitämiseen liittyvää ilmiötä monet informanteista mainitsevat, että kiusaamis- tai häirintätilanteissa henkilökunta ei puuttunut asiaan mitenkään.

Niin ei enää ahdistu kuitenkaan, nyt vaan niinku harmittaa. Ja suututtaa. Et niinku niin moni, henkilökuntaki on vaan niinku antanu mennä, niinku tapahtua tommosta, uh. Et itseasias muistan, et joo, se sama sankari, joka päätti, et kaikki naiset hiillostetaan pihalle, niin meil oli joku ryhmätyö, minkä olin sit tehny sen ryhmäni kanssa ja mä olin menos sen esittämään, me oltiin jossain pienes auditorios, et siin oli varmaan puol kurssia, et ei ollu koko joukko, mut kuitenkin. Hän piipitti koko mun esityksen ajan, opettaja ei sano mitään. Se oli: ”Mii mii mii mii...” Tällasta se piti ihan koko ajan. Joo. Kukaan ei puutu mitenkään. Ihan vapaasti saa häiriköidä, hahahaha. (Riikka)

Informantin kertoman mukaan yksi kurssikavereista häiriköi hänen esitystään julkisesti, eikä paikalla ollut opettaja puuttunut tilanteeseen millään tavalla. Esitystä tahallaan häirinyt henkilö oli sama, joka oli aiemmin ilmoittanut savustavansa kaikki naiset kurssilta pois, joten voi olettaa, että toiminta oli tahallista ja sen tarkoituksena oli nimenomaan nolaaminen, kiusaaminen ja saada toinen menettämään kasvonsa. Muiden läsnäolijoiden – opettaja mukaan lukien – ratkaisu tilanteeseen oli ohittaa häiriköinti täysin ja olla kuin mitään ei olisi tapahtunut. Työelämässä – tässä tapauksessa työhön

valmistavassa oppilaitoksessa – sukupuoli voidaan usein nähdä hyvin yksityisenä ja henkilökohtaisena asiana. Henkilökohtaisuus ja sukupuolineutraalius rikkoutuvat vasta äärimmäisissä tilanteissa, joihin voidaan lukea esimerkiksi sukupuolinen häirintä ja ahdistelu. (Korvajärvi & Kinnunen 1996, 238.) Opettajat ja kadetit ovat saattaneet kokea tämän yksityisen ja henkilökohtaisen asian näkyviin tulemisen kiusallisena ja hämmentävänä ja siksi halunneet esittää, ettei mitään olisi tapahtunut. Informanttien kertomat tilanteet uhkaavat tiukasti ylläpidettyä sukupuolineutraaliuden ajatusta ja nostavat esille vaikeita kysymyksiä.

Ja et niinku se vaikutti sit niinku sellasiin ku ryhmähenkeen ja sellaseen, et minkälaisena ihmisenä mua pidettiin ja tota tietyl tavalla se oli must henkisesti hirveen raskasta, et mietitään et joku väyläajajakso, jos päivät alkaa sillä, että sulle hoetaan, et sä et osaa mitään, sä ajat kiville, sä oot ihan paska. Ja tätä jatku niinku siihen saakka, et henkilökunta on esillä. Niin jossain vaiheessa sä varmaan alat ajattelee itsestäs, et mä oon ihan paska. Ja sit välil must tuntu, et eiks henkilökunta näe tällast et mitä siel tapahtuu, et onks ne oikeesti niin sokeita. Et niinku tällasta annetaan tapahtuu. (Leena)

Informantti, jonka taitoja suoriutua väyläajoista epäiltiin jatkuvasti ja joka sai kuulla olevansa ”ihan paska”, alkoi kiusaamisen seurauksena itsekin epäillä omaa suoriutumistaan. Myös hänelle aiheutti suurta kummastusta se, ettei henkilökunta puuttanut kiusaamiseen millään tavalla, vaan antoi sen tapahtua. Hänestä tuntui mahdottomalta ajatus, etteivät he olisi nähneet, mitä oli tekeillä.

Mutta näin jälkeempäin kun olen näiden ihmisten kans jutellu, keitä oli sillon muaki kouluttamassa, niin kyllähän ne sano, et ne näki, mut ei he oikein tienny, et miten tällaseen voi puuttua tai ei ollu taitoa tai kokemusta, et mitä siin niinku voisi tehdä. (Leena)

Jälkikäteen informantti oli kuullut silloiselta henkilökunnalta, että he todella olivat nähneet kiusaamista. Informantin suhtautuminen tähän on retrospektiivisesti yllättävänkin ymmärtäväistä – henkilökunta ei hänen mukaansa tiennyt, miten tilanteeseen olisi voinut puuttua, koska sellaisesta ei ollut aiempaa kokemusta.

Et, sit se on miehillä ihan selkeesti sellanen, et joukossa siin on taas se Pillit ja Pullat -ilmiö, sit ne saattaa kahden kesken olla niinku tosi mukavii ja tukee ja sillee, mut et se on vähän feikkii, et ei sit uskalla julkisesti kuitenkaan. (Riikka)

Yksi huomio kiusaamiseen liittyen oli sekin, että kahdenkeskisissä tilanteissa naiset saattoivat kokea kurssikavereiden olevan mukavia ja tukevan heitä. Kuitenkin julkisissa tilanteissa miehet säilyttivät lojaaliuden toisiaan kohtaan, eivätkä halunneet asettua esimerkiksi kiusaajia vastaan naisten puolelle.

Yhdeksästä informantista yksi korosti opiskeluaikojen hauskuutta. Hänen kokemuksensa olivat pääasiassa myönteisiä ja hän vietti miespuolisten kurssikavereidensa kanssa myös vapaa-aikaa.

Oli se rankkaa, mut se oli hauskaa. Monia viikonloppuja vietettiin poikien kanssa Helsingin yössä ja tota, pidettiin hauskaa ja tehtiin siin sivus vähän kouluaki vissiin ku valmistuttiin. (Venla)

Kyseinen informantti on haastateltavien nuorimmasta päästä ja voi olettaa, että hänen myönteisempi kertomuksensa kadettiajasta johtuu osittain siitä, että naisiin on jo hieman paremmin totuttu. Samaa toteavat kaksi vanhemmista informanteista, jotka kävivät myöhemmässä vaiheessa täydentämässä tutkintonsa kandista maisteriksi eri kurssin mukana.

Et sit maisterikurssi, mil mä täydensin, niin se oli aivan erilaista, siis se oli niinku ihan erilaista. Niin, mitä siin meni, neljä vuotta, viis vuotta, niin ihan hirvee muutos naisiin suhtautumisessa, niin niitä poikia näyttäny millään tavalla kiinnostavan, et onko siellä naisia vai miehiä. Et ne on niinku missä tahansa korkeakoulussa, sekalainen lauma. Naisia toki paljon vähemmän, mut muuten niinku. Et siin oli jo onneks tullu lyhyessä ajassa jo paljon parannusta. (Riikka)

Kyseinen informantti koki lyhyessä ajassa tapahtuneen paljon ja verrattuna hänen aiempiin melkoisen rankkoihinkin kertomuksiinsa kadettiajasta muutos olikin ilmeinen. Hänen mukaansa enää ei ollut niin suurta erottelua miesten ja naisten välillä ja myös ero siviilimaailmaan ja niin sanottuun tavalliseen korkeakouluun oli myös kaventunut. Tällä hän viitanee siihen, että Maanpuolustuskorkeakoulusta oli tullut enemmän muiden korkeakoulujen kaltainen, eikä se enää edustanut samalla tavalla korostuneesti perinteisen maskuliinista yhteisöä, jonne naisia ei välttämättä hyväksytty.

Ihmiset, jotka on ollu töissä niinku, ne nyt on nähny vähän elämää pidempään ku kadetit, joista jotkut on asunu mamman luona vielä kadiksen ajanki ja sitte huutelee siellä typeryyksiä ja sit ne opettelee sen jälkeen vasta pesemään ite pyykejään, niin se on niinku eri porukka. (Riikka)

Informanttien melko räikeätkin kokemukset kadettiaikaan liittyneestä sukupuoleen kohdistuvasta syrjinnästä ja kiusaamisesta erottuvat selkeästi varusmiesaikaisista sekä työelämän kokemuksista. Informanteista osa selittää näitä kokemuksia kadettien nuorella iällä ja sillä, että nämä ovat työelämään siirtyessään jo kasvaneet ja aikuistuneet. Kadettiaikaa leimaavat kokemukset sukupuolesta johtuvan syrjinnän korostumisesta ja lisääntymisestä voi selittää kilpailuasetelman lisäksi osaltaan se, että tuossa kohtaa sotilaan ammatillinen identiteetti on vasta rakentumassa. Identiteettiä haetaan äärilaidoista ja siihen näyttäisi tässä liittyvän maskuliinisuuden ylikorostaminen sisällyttäen myös suhtautumisen naisiin uhkana. Sotilasidentiteetin ollessa opiskeluaikana vielä varsin heiveröinen kaikki normien ja traditoiden ulkopuolella oleva näyttäytyy pelottavana ja hämmentävänä ja tämä aiheuttaa joissain vahva torjuntareaktion. (esim. Giddens 1994; Eteläpelto & Vähäsantanen 2006.)

5 NAISEN PAIKKA MASKULIINISESSA TYÖYHTEISÖSSÄ

5.1 Sopeutuminen työyhteisöön

Kysyttäessä informanteilta heidän sopeutumisestaan työyhteisöön, moni nosti jälleen esiin sen tosiasian, että heidän aloittaessaan työt naisia oli palvellut Puolustusvoimissa sotilaina vasta hyvin vähän aikaa.

No sillon jos ajattelee, et mä alotin (vuosiluku), et montas naisupseeria siel oli siihen aikaan, ei yhtään. Siel oli yks naisopistoupseeri. Et tota, kyl se oli heti haaste. Et oli siin haasteita heti alkuunsa, et mä olin heti kaikille työkavereille nähtävyyys. (Johanna)

Ku mä menin (joukko-osaston nimi) ensimmäisenä naisupseerina tai ylipäättään palkallisena naissotilana, niin se... Tota jalkaväkikorukka siellä (paikkakunta) varuskunnassa oli aika maskuliininen yhteisö, emmä sano, etteikö ne ois kaivannu naista tai siis sillä tavalla, niinku ettenkö mä ois ollu tervetullu, mut tota, niil ei ehkä ollu vastaavaa kokemusta koskaan ollu siitä. Mut otettiin ihan hyvin vastaan, mutta siin oli ehkä sellanen lievä asennoituminen, että mä olin sit niille se tyttö. (Mirja)

Ensimmäiset naispuoliset upseerit olivat siirtyneet kadettikoulusta valmistuttuaan työelämään vuonna 2000. Monet informanteista olivat myös omassa joukko-osastossaan ensimmäisiä naissotilaita palkatussa henkilöstössä valmistuttuaan 2000-luvun alkupuolella. Jälleen oli se tilanne, että naisiin ei oltu totuttu, eikä ollut vielä olemassa selkeää kulttuuria ja kehystä, miten suhtautua naiseen työtoverina ja ammattisotilana. Kadettiaikojen kaltaista naisvastaista asennetta laajempaan ilmiöön kukaan informanteista ei työelämässä ole kohdannut, mutta nainen sotilana kiinnittää erityistä huomiota ja on yhä poikkeama normista – ja oli tätä toki enemmän vielä 2000-luvun alussa nykypäivään verrattuna.

Mut se työporukka, niin ei työyhteisössä mun mielest ollu mitään ja mä oon kuitenkin (vuosiluku) menny sinne (joukko-osaston nimi) ja sieltä oli savustettu rouva yliluutnantti pihalle. Se oli niinkun tosi ikävä se henki siellä. Ja se oli vähän siis se oli taas tosi huono tuuri, et mä tuun sit kolme viikkoo sen jälkeen ja ne kattoo, et naissotilas. Mut onneks olin vaan ylikersantti, niin en oo niinku uhka kenellekään. Mut se oli kyl, se oli tosi epämurkava paikka olla töissä. Et se oli sellasta, et vanhat, irstaat ukot puhuu tahallaan semmosia, et kattoo, et millon sil menee luu kurkkuun. Ja taas kerran, ku on sellanen kiltti

vässykkä, niin sit on aina niinku vaan kauhusta kankeena, et mä kuolen tänne, apuaaa. Mutta en ihmettele siis, varmaan jos ois kadiksesta valmistumisen jälkeen menny sellaseen paikkaan, niin varmaan siis aivan järkyttävän raskasta, ku sit on vielä uhka siinä omassa asemassaan. (Riikka)

Yksi informanteista muisteli vielä tilannetta, jolloin työskenteli sopimussotilaana. Hänen mielestään työpaikassa oli tuolloin ikävä henki, mutta hän koki omaksi edukseen sen, että ollessaan ”vain” sopimussotilas ja sotilasarvoltaan alempi kuin muut työntekijät, hän ei välttämättä ollut suuri uhka kenellekään. Hän pohti naispuolista yliluutnanttia, joka oli ollut häntä ennen samassa paikassa töissä ja totesi, että tällä on varmasti ollut todella raskasta kyseisessä paikassa. Hän oli ymmärtänyt, että tämä olisi savustettu ulos, osittain juuri sen takia, että omissa asemassaan naispuolinen upseeri oli suurempi uhka miehille kuin esimerkiksi sopimussotilas.

Kysyttäessä mitkä asiat ovat vaikuttaneet työyhteisöön sopeutumiseen myönteisesti, osa informanteista nosti esiin oman hyvän asenteen merkityksen. Jälleen kuitenkin nousee esiin myös se tekijä, että jos työyhteisössä ei ole ollut hetkeen naisia, sinne on päässyt muodostumaan kulttuuri, johon naisen on vaikeampi päästä sisään. Informanttien kertomuksista korostuu usein myös yksikön päällikön merkitys työyhteisön henkeen ja omaan sopeutumiseen – sekä hyvässä että pahassa.

No siis luonne on tottakai edesauttanu, mä oon vaihtanu tosi monta kertaa yksikköä omasta halustani, koska mä oon halunnu nähdä ja oppia mahdollisimman paljon ja sitten on ollu ihan se vaihtelunhaluki. Et tosi helposti oon kyllä mielestäni solahtanu kaikkiin yksiköihin, mitä on tuolla ollu ja en mä nyt oikein tiää, et mikä ois sit ollu vaikeeta, no tottakai se on ollu vaikeeta varmaan, et kaikissa ei oo ollu naisia sit ihan hetkeen ainakaan niin tottakai sit on sellanen pieni kynnyks, et vähän niinku miettii, et mites sen kans nyt sit ollaan, jos ei tunne vielä oikein hyvin. Mut tottakai se riippuu hirveesti sitte ihmisestä. Jos on päässy muodostuu sellanen kulttuuri sinne yksikköön, et siel ei oo hetkeen naisia ollu, niin siin voi kestää hetken aikaa, et pääsee sinne sisään. Päälliköllä on kans aika iso merkitys. (Minna)

Vaihtelunhaluinen informantti oli omasta tahdostaan vaihtanut yksikköä useampaan kertaan ja kokenut päässeensä kaikissa hyvin sisään porukkaan. Jos yksikössä ei ollut työskennellyt naisia hetkeen, informantin mukaan miehillä oli kuitenkin hieman vaikeuksia suhtautua. Jälleen voi todeta, että kehys siitä, miten nainen on sotilas ja miten

miespuolisten kollegoihin tulee hänen kanssaan olla, elää ja työskennellä, tuntui puuttuvan. Vaikka naisia olisi aiemmin työskennellyt yksikössä, pitkän tauon jälkeen oli jälleen etsittävä uudestaan olemisen tapa. Miespuolisten työkavereiden hämmennys johtuneesi siitä, ettei ole valmista linjaa, jolla tulla tilanteeseen vaan jokaisen on haettava erikseen tapa miten siinä ollaan. Goffman (1974, 379.) kirjoittaa kehysanalyysissään kehyksen rikkoutumisesta. Armeijan maailman kehys on ollut vahvasti maskuliinisuuteen liittyvä ja sotilaan ammattia on pidetty fyysisesti kovana miesten ammattina. Kehys on tietyllä tapaa rikkoutunut, kun sotilaan ammatti on auennut naisille. Tämä voi aiheuttaa suuria ja yleensä varsin negatiivisesti värittyneitä tunteita kehyksen omaksuneille ja sen sisällä toimineille.

Kyl se alku oli hankala, varsinkin se oman paikkansa löytäminen. Mut siinä kävi sillei oman yksikön osalta, et, mitenhän mä nyt sanoisin, päällikkö oli niinku... aivan kamala mua kohtaan. Mut se oma työyhteisö, ne työkaverit, niin ne asettu mun puolelle sitä päällikköä vastaan, se oli hirmu kivaa, tai eihän sitä aluks ees tajunnu. (Johanna)

Yksi informanteista koki, että aloittaessaan työt valmistumisen jälkeen oman yksikön päällikkö käyttäytyi ikävästi häntä kohtaan ja tuntui testaavan hänen pärjäämistään ja selviämistään vaikeista tilanteista. Vähitellen hän kuitenkin huomasi, että omat työkaverit asettuivatkin hänen puolelleen päällikköä vastaan. Kadettikouluaikoina samanlaista puolustamista ei ollut tapahtunut, mutta työelämään siirryttäessä työyhteisön lojaalius alkoi laajeta koskemaan myös naispuolisia sotilaita.

Et tiedän, on mullaki paljon työkavereina naisia, joilla on ollu tosi paljon ongelmia ja vaikeuksia, mutta mä sanoisin, et ei varmasti kaikki johdu heist itestään, mut varmasti osa johtuu siitä, et mennään jo valmiiks sillai, et mennään niinku pelipaikalle, et minä olen prinsessa, kohdelkaa minua kuin prinsessaa. (Leena)

Eräs informantti kertoi naispuolisista työkavereistaan, jotka olivat kokeneet paljon ongelmia sopeutumisessa työyhteisöön. Syytä oli varmasti muitakin, mutta osa hänen mielestään johtui siitä, että naiset aloittivat uudessa paikassa sellaisella asenteella, että heitä pitäisi kohdella kuin prinsessaa. Sitä informantti ei erittele, ovatko kyseiset työkaverit siviileitä vai sotilaita. Oman näkemykseni ja kokemusteni mukaan tuollainen asenne saatetaan maskuliinisessa sotilasyhteisöissäkin hyväksyä siviilinaisten osalta, mutta sotilailta sellaista ei siedetä. Sotiluuteen ei kuulu feminiiniseksi miellettyjen piirteiden

korostaminen, eikä niitä korostavaa naispuolista sotilasta arvosteta tai pidetä ammattitaitoisena. Tähän kysymykseen palaan vielä analyysiosion viimeisessä alaluvussa tarkemmin. Asetelmassa sotilasmies – siviilinen feminiinisyyden korostaminen saattaa välillä olla jopa toivottavaa, sillä se pitää kiinni perinteisistä käyttäytymismalleista ja sukupuolirooleista ja tarjoaa valmiin kehyksen ja linjan molemmille osapuolille. Feminiinisesti käyttäytyvä siviilinen ei ole uhka sotilaan miehuudelle tai miehekkyydelle – toisin kuin feminiinisesti käyttäytyvä sotilasnainen, jonka voidaan nähdä tällä tavalla vaarantavan kuvan sotilaan ideaalista, joka on kaikkea muuta kuin feminiiniseksi mielletty.

No on menny kyllä tosi hyvin, että ensimmäinen kehityskeskusteluki ku käytiin esimiehen kaa tossa keväällä, niin se sano just, että on kyllä selkeesti niinku tosi pidetty työntekijä ja sit hänellä oli ollu aika negatiivisia kokemuksia naisista niinku esikuntahommissa ja että oli vähän pelänny, että tuleeko samanlainen, että kuulemma osaa olla aika hankalia vittupäitä suoraan sanottuna. Että on ollu kuulemma tosi ilonen ja positiivinen yllätys, että en oo ollu sellanen, että enemmän niinku yks niistä äijistä siellä työpaikalla. Siinäki on kyllä iso ero kouluuikaan, että ei tuolla kyllä kukaan näyttänny sitä, että ois mikään ongelma, että on nainen. Ja mäki oon ensimmäinen nainen kautta aikojen tulipatterissa, että siellä ei oo ketään naista ollu aikasemmin. On se nyt varmaan jännittäny itse ketäkin, ennen ku mä oon sinne menny, mutta ei oo ainakaan tullu ilmi mitään, että se ketään harmittais tai haittais tai ahdistais. (Anni)

Uransa alussa oleva informantti kertoi, että esimies oli antanut hänelle hyvää palautetta kehityskeskustelussa. Hyvään palautteeseen oli sisältynyt kiitos, että kyseinen informantti oli ollut esimiehen mukaan iloinen yllätys verrattuna muihin hänen tuntemiinsa naispuolisiin työntekijöihin ja enemmän yksi äijistä työpaikalla. Toisin sanoen esimies näki kyseisen naispuolisen upseerin poikkeuksena hänen aiemmista kokemuksistaan, joiden perusteella hän oli luonut kuvan naisista hankalina työkavereina – suoraan sanottuna ”vittupäinä”. Nainen sotilaana edusti kyseiselle miespuoliselle sotilaille koko sukupuolta ja positiivinen kokemus naisesta työkaverina oli poikkeus yleisestä.

Informantti tulkitsee itse tilanteen niin, ettei kukaan ainakaan vaikuttanut siltä, että olisi ongelmallista, että työyhteisössä on nainen. Esimiehen sanat saavat kuitenkin arvelemaan, että ilmeisesti tälle yleisemmin oli syystä tai toisesta ongelmallista naisten kanssa työskentely. Esimiehelle informantti oli kuitenkin erilainen tapaus, eikä ongelmaa syntynyt

sen vuoksi, että tämä oli ”yksi äijistä” eikä siinä mielessä ehkä edes varsinaisesti edustanut hänelle naissukupuolta.

No varmaan sellanen, että, no ei nyt tarvii ajatella ku miehet... Just että heittää ite sellasta soviniätiläppää välillä, ei ota niinku, no ei voi ottaa niinku vakavasti, itteensä niitä kommentteja, mitä tulee naisista tai minustakin. Sillee niinku sopivalla huumorilla ja rennosti. Sitä nyt tietenki oppi jo kouluaikana, et ei nyt sinänsä tullu mitenkään just yllätyksenä, mut joku nainen, joka ei oo ikinä ollu hirveesti miesten kaa tekemisissä, niin vois nyt olla vähän alkushokki, että se on vähän erilaista miesten kesken ku naisten kesken kuitenkin. Jutut, mistä keskustellaan ainaki, että... Sellanen avoimuus ja... Nii asiat sanotaan suoraan, että ku naisilla on vähän tapana puhua selän takana tai että ei uskalleta sanoa, niin tuolla jos ottaa joku päähän, niin sanoo sen reilusti, niin sit siit ei tuu mitään ongelmaa, sit se asia on hoidettu. (Anni)

Saman informantin oma arvio siitä, mitkä tekijät olivat auttaneet häntä sopeutumaan työyhteisöön, liittyivät myös hyvin oleellisesti paikan löytämiseen maskuliinisten positioiden kautta. Hän mainitsee soviniätiläpän heittämisen, avoimuuden ja suoruuden. Hänen mukaansa ne ovat miesten toimintatapoihin kuuluvia piirteitä, kun taas naisten kesken on tapana vähän puhua selän takana, eikä uskalleta tuoda ongelmia esiin. Kyseiset käsitykset naisten ja miesten välisistä eroista liittyvät vahvasti yleisiin stereotypioihin ja siihen, mitkä piirteet ja ominaisuudet mielletään maskuliiniseksi, mitkä feminiiniseksi. Informantin mukaan itseensä tai naisiin yleisesti ottaen kohdistuvaa huumoria ei voi sotilasyhteisössä ottaa vakavasti, vaan siihen tulee suhtautua rennosti. Tunnistan informantin puheissa vahvasti myös itseni virkaurani alkua ajoilta. Erityisesti huumorilla testataan naispuolisia sotilaita sen osalta, kuinka hyvin he sulautuvat yhteisöön ja niin sanotusti kestävät sen kulttuurin ja osaavat olla ”yksi jätkistä”. Koin itsekini niin, että on jossain määrin pakko nauraa, vaikka stereotypiat ja soviniäinen huumori eivät välttämättä naurattaisikaan, sillä niin teki oman olonsa helpommaksi ja koki olevansa hyväksytty työkavereiden keskuudessa. Väitän kuitenkin, että oman paikan lunastamisen, ammattitaidon ja ammatillisen itsevarmuuden lisääntymisen sekä iän myötä sen kaltainen ajattelu usein vähenee. Silloin ei tarvitse luopua niin paljon siitä, mikä on, miellyttääkseen muita ja löytääkseen paikkansa ja tilansa työyhteisössä. Samankaltaisia ajatuksia tulee vastaan virkaiältään vanhempien informanttien kertomuksissa. Niitä käsittelem en lisää analyysiosion viimeisessä alaluvussa.

Mut sit taas jos olisin naisvaltaises työyhteisös, niin en olis kyl tällanen varmaan ja en osais välttämät olla. Sit mä oisin se vastarannankiiski varmaan, haha. Siks on parempi pysyy tässä. Ainaki mul on tullu sellanen olo, et harrastuksis ja kaikis alkaa niinku narskuttaa hampaitaan, sitku se menee sellaseks akkailuks. Niin kyl mä luulen, et tämmösis työyhteisöis mun on ainaki helpompi itse olla. - - Siis tuntuu et naisporukas asiasta ku asiasta kadehditaan tai ollaan niinku mustasukkasia ja jotenki semmonen niinku et, mitä mä en oo oikein miesyhteisöis kuitenkaan huomannu. Et jollain on jotain, niin se ei tunnu olevan keneltäkään muulta pois. (Riikka)

Myös toisella informantilla oli samantyyppisiä käsityksiä miesten ja naisten välisistä eroista. Hänelle valinta työskennellä miesvaltaisella alalla liittyi myös siihen, että hän voisi kokea olonsa vaikeaksi naisvaltaisessa yhteisössä. Usean informantin kertomuksessa nousee esiin ajatus siitä, että kyseinen informantti ei ikään kuin laske itseään kuuluvaksi tyypilliseen naisten joukkoon – tyypillisellä tarkoitan tässä stereotyyppien mukaista, kuten informanttien kertomuksia tulkitsen. Näin ollen informanteille on ollut luontevaa kuulua nimenomaan miesvaltaiseen yhteisöön ja he ovat tunteneet olonsa siellä kotoisaksi ja hyväksi. Heille oma uravalinta ei näyttäyty ”sukupuolen vastaisena” vaan heille varsin luonnollisena – joskaan se ei sitä olisi kaikille naisille. Myös tämä on ilmiö, joka liittyy ainokaisasemaan. Vahvistaakseen kuulumistaan omaan yhteisöönsä, jossa valtaosa on vastakkaisen sukupuolen edustajia, saatetaan korostaa erottautumista muista oman sukupuolen edustajista.

Enkä mä kokenu, että mua olis sillä taval syrjitty tai niinkun että mä olisin tullu mitenkään seksuaalisesti häirityksi, et mä oon ollu aina sellanen poikatyttö ja mä oon aika hyvin menny noitten miesten kanssa niinkun kaverina. Ja sit ehkä mikä on ollu mun etu ja pelastus mones jutussa, niin mä oon ollu koko kadettikoulun ja siit ku varusmiespalvelus loppu, niin mä oon ollu varattu ja seurustellu, niin mä oon niinku monelle kollegalle ja koulukaverilleki sanonu, et mun on silleen helppo olla teiän kanssa, ku te ootte mulle pelkästään kavereita. (Mirja)

Kuten olen aiemmin todennut, miehiin verrattuna naisten ruumillisuus ja seksuaalisuus nähdään huomattavasti korostuneempana. Yksi informanteista koki, että hänellä sopeutumista työyhteisöön oli edesauttanut se, että hän oli jossain määrin poikatyttö ja miehet olivat kokeneet hänet kaverina. Samoin hän uskoi siitä olleen apua, että hän oli koko kadetti- ja työajan ollut seurustelumielessä varattu, joten tilanne oli varsin selvä sen

suhteen, että miespuoliset kollegat olivat hänelle vain kavereita. Goffmanin kehysajatteluun pohjaten voisi todeta, että tilanteen kehys on ollut hyvin selkeä ja siihen ollaan osattu tulla näin ollen myös selkeällä linjalla. Tässä tapauksessa se on tarkoittanut sitä, että kyseistä naispuolista sotilasta ei ole ikään kuin tarvinnut mieltää seksuaalisena olentona vaan hänet on voitu laskea helpommin ”yhdeksi äijistä”.

Kaikista suurin mukautumista ja sopeutumista on ollu niin tuo virkauran pituus. Näkisin, että se on suorassa suhteessa siihen sopeutumisen helppouteen, että kuinka kauan on ollu talossa ja kuinka haluaisinki sanoa, että ei ole merkitystä sillä, millaiset arvomerkit on ja mitä arvomerkkejä kantaa, niin sillä on yllättävän suuri merkitys. Tässä kohtaa alkaa jo tuntua siltä, että omaa jo sellasta senioriteettia, että sillä omalla mielipiteellä ja omalla näkemyksellä on arvoa muidenkin silmissä. (Liisa)

Jo pidemmän virkauran tehneillä informanteilla oli yhtenäinen kokemus siitä, että oma paikka oli löytynyt, eikä ammattitaitoa tarvinnut enää samalla tavalla todistella kuin uran alkuaikoina. Informanttien kertomusten mukaan pitkän työkokemuksen ja ammattitaidon kasvamisen myötä sukupuolen merkitys oman paikan löytymiseen ja arvostuksen saamiseen vaikuttaisi vähenevän.

5.2 Ammattitaidon todistaminen

Informanttien pohdinnassa sopeutumisestaan työyhteisöön ja oman paikkansa löytämisestä, tulee ilmi sama kuin varusmiespalvelukseen ja kadettikouluun liittyvissä kertomuksissakin: naisen on ansaittava paikkansa ja todistettava ammattitaitonsa. Nainen sotilaana ei voi hukkaa massaan ja nainen joutuu myös kohtaamaan väistämättä sukupuoleensa kohdistuvat ennakkoluulot – nainen monesti edustaa itsensä lisäksi myös koko naissukupuolta.

Onhan siin, joo on siin sukupuolieroja. Kylhän ku nainen menee töihin, varsinkin aluks, kun ihmiset ei tiedä, mitä sä teet, mitä sä osaat, osaaksä ja niin pois päin, niin onhan siin tietty heti se naisleima, että hei, niinku et katotaan. Et kylhän mä jouduin heti tosi ison tulikokeen eteen. - - Mut et sillee piti eka näyttää, että osaa, ennen ku jengi pysty luottaa siihen tai siis pysty ajattelee sillei, että joo, että kylhän se osaa nää hommat, se pystyy tekee asioita ja tällee näin. Ku mies tulee, niin se vähän niinku hukkuu siihen massaan. (Johanna)

Mut tietyllä tavalla sitä naisilta odotetaan, jopa sitä, että sä olisit pikkasen reippaampi ja suunnitelmallisempi ja tekisit asiat hyvin ja viimesen päälle.
(Venla)

Informantti kertoo työnsä alkua ajoista ja siitä, kuinka joutui heti suureen tulikokeeseen ja koki, että sillä testattiin hänen ammattitaitoaan ja pärjäämistään. Hänelle tämä näyttäytyi sukupuolikysymyksenä: mies hukkuu massaansa ja naista katsotaan suurennuslasin kanssa. Lähes kaikilla informanteilla oli sama kokemus. Silloin kun kyseistä naista ei vielä työyhteisössä tunnettu, suhtautuminen oli epäluuloista ja odotettiin, että nainen todistaa ammattitaitonsa ja ammatillisuutensa. Osa totesi, että tavallinen osaaminen ei riitä, vaan naisen on oltava lisäksi parempi kuin keskivertomiehen. (Samasta ilmiöstä esim. Julkunen 2010.) Ammattitaidon kyseenalaistaminen oli kuitenkin informanttien mielestä helpompi kestää, kun se kohdistui koko naissukupuoleen, eikä ollut henkilökohtaista.

No kyl tietyllä tavalla, alussa ehkä pitää. Sillon ku kukaan ei niinku tunne. Kyl joissain tilanteis on sellanen, et pitää niinku näyttää se oma ammattitaito jollakin tavalla pikkasen vahvemmin ku miesten. Mut sit taas se, että ku on tekemisis sellasten ihmisten kaa, jotka jo tuntee sut ja tuntee sun ammattitaidon, niin niitten kaa ei sitte tarvii enää oikeestaan todistella yhtään mitään. Et lähinnä se koskee sellasii, joiden kans ei oo aikasemmin ollu yhtään tekemisis ja sit ehkä jollain tavalla heistä paistaa se läpi, et on ollu ehkä huonoi kokemuksii naissotilaiden kanssa tai en tiedä, onko naisten kans yleensä, mutta kyl sitä välil on törmänny sellasiin henkilökuntaan kuuluviin, nyt näin henkilökuntaan kuuluvana itsekin, että on hirveet ennakoasenteet, en tiiä, johtuuko se sit siitä, et on ollu naissotilait, joitten kaa ei oo tullu toimeen tai onko naisten kans sit yleensä jotain ongelmii kautta haasteita, mut ite en oo koskaan ottanu sitä henkilökohtasena. Vaan lähinnä niinku vaan yleensä naisiin kohdistuvana. Ja aika usein sitte, ku on sen oman ammattitaitonsa näyttäny ja he huomaa, että okei, että millanen tyyppi mä olen, niin ei oo sen jälkeen kyl ollu mitään ongelmii. (Venla)

Informanttien yhteinen kokemus oli kuitenkin se, että kun ammattitaidon oli saanut todistettua ja työkaverit tunsivat, ongelmia ei enää ilmennyt. Silloin, kun tuli vastaan uusia ihmisiä, jotka eivät olleet tuttuja, sama asetelma toistui ja naisen oli todistettava olevansa ammattitaitoinen sotilas.

Että en niinku itekään pidä itteeni todellakaan niinku semmosena tyyppillisenä sotilaana tai et olettaisinkaan, että kukaan niinku missään kadullakaan ees harkitsis, että tuo varmaan on. Ja tossaki, ku syksyllä alko eka kurssi, niin kyllä mä sitä etukäteenki ajattelin, että voi olla joilleki oppilailleki, että pitää

vähän niinku silleen todistella tietyllä tapaa, että ne ottaa niinku vakavasti. Nuorena naisena täällä kuitenkin niin, ihan ymmärrettävää, jos kaikki ei ota heti sillei ihan samalla lailla ku vaikka jotain vanhempaa isokokosta miestä vaikka. (Anni)

Kyllä mä nyt iteki lähtökohtasesti arvostaisin miesupseeria kouluttajana niinku enemmän ku naista, jos en vielä tunne ihmistä. Just niinku se, että kyllähän siihen niinku törmää varmasti ja törmännyki justinsa, että pitää niinku todistella enemmän.(Anni)

Yksi informanteista toteaa, ettei hän edusta ulkoisesti tyypillistä sotilasta ja siksi piti ymmärrettävänä, että ammattitaito oli erikseen todistettava, eikä hän nauttinut lähtökohtaisesti arvostusta sotilaana. Hän kertoo, että arvostaa itsekin miespuolista upseeria kouluttajana enemmän kuin naista, jos ei vielä tunne kyseistä henkilöä. Tämä kertoo siitä, että sotilaana mies on normi ja normista poikkeavan – eli tässä tapauksessa naisen on todistettava olevansa hyvä sotilas voidakseen tulla ylipäätään hyväksytyksi ja mielletyksi sotilaaksi.

Varmasti niinkun, varmasti jotenki se tarve tulla hyväksytyks aiheuttaa niinku sen suorittamisen. Että sitten, jos nyt tässä käsitellään miehet ja naiset. Niin jos ajatellaan, et miehet on, ne on lähtökohtasesti hyväksytyjä siinä organisaatiossa ja ne voi olla miten vaan, okei, on hyviä ja huonoja, mut silti ne niinkun hyväksytään helpommin. Ja heillä ei oo sellasta taakkaa itellään, et pitäis jotenki ansaita paikka tai niinku yrittää erityisen paljon, et ois niinkun ihmisenä arvokas. Kun sit naisilla saattaa helposti tulla tällanen olo, et pitää hankkia se paikka ja pitää niinku tulla hyväksytyks ja tässä on varmasti sen itsetunnon kanssa paljon tekemistä. Että jos on hyvä itsetunto, niin sitä ei tuu niin paljon. (Salla)

Informantti, joka oli tehnyt jo pidemmän virkauran, mietti itsetunnon ja ammattitaidon todistelun välistä suhdetta. Hän toteaa, että jos on hyvä itsetunto, ei ole niin suuri hyväksytyksi tuleminen tarve, eikä myöskään niin suurta tarvetta todistella muille omaa osaamistaan ja ammattitaitoaan. Hän oli omasta mielestään jo päässyt siihen kohtaan – biologisesta ja virkaiästään johtuen – ettei hän kokenut todistelulle tarvetta. Ilmiö oli kuitenkin hänellekin varsin tuttu. Hänen näkemyksensä mukaan miehet ovat lähtökohtaisesti hyväksytyjä sotilasorganisaatiossa, eikä sillä ole edes niin suurta väliä, oliko hyvä vai huono sotilas. Mies on joka tapauksessa niin sanotusti sotilaan normin täyttävä, lähtökohtaisesti aina enemmän kuin nainen.

Et mua on kohdeltu tosi hyvin, mä oon kokenu jotenki sille, miten mä sanoisin, mul on hyvät työkaverit, mä oon kokenu, et mua kohdellaan niinku tasavertasena. Tottakai tulee välillä vastaan sellasia tyyppejä, et ne ei pidä sua minään, tai sä näät heti. Mut mä aattelen, et mä en anna sen häiritä, et ei oo mun asia ruveta todistelemaan sille, et mäkin osaan. Vaan mä mietin, et jonain päivänä se huomaa tai sit se ei huomaa. Et mun maailma ei muutu sen paremmaksi, et arvostiko se mua tai ei. Et kyl mun täytyy saada mun arvostus, minkä mä saisin omana itsenä ja sillä, mitä mä osaan, mä en haluu teeskennellä tai yrittää jotain muuta, mitä mä en olis. (Leena)

Myös toinen virkaiältään vanhempi informantti koki, ettei hänen enää tarvitse todistella muille mitään. Tulkintani mukaan kumpikaan edellisistä informanteista ei ajatellut, että muiden suhtautumisessa naiseen sotilana olisi tullut muutosta, vaan he kokivat muutoksen tapahtuneen nimenomaan heissä itsessään. Ikä ja kokemus, sekä niihin liittyvä itsensä löytäminen niin henkisesti kuin ammatillisesti helpottavat todistamisen taakkaa. Informantit eivät enää antaneet muiden hyväksynnälle tai arvostukselle niin suurta painoarvoa kuin ehkä aiemmin.

5.3 Yksittäistapauksia

Kuten edellisestä alaluvusta käy ilmi, nainen edustaa sotilasyhteisössä vahvasti omaa sukupuoltaan joukkona. Aiemmat huonot kokemukset naispuolisista sotilasta vaikuttavat suhtautumiseen naisiin sotilaina yleisemmällä tasolla. Sama ei toteudu miesten kohdalla. Jokainen informanteista on jossain kohtaa tiellään sotilaaksi ja sotilasyhteisön jäseneksi kohdannut sukupuolesta johtuvaa syrjintää tai ennakkoluuloja. Nämä tilanteet ja tapaukset kuitenkin kehystetään naisten narratiiveissa lähes poikkeuksetta yksittäistapauksiksi.

Meiän yksikös ei ainakaan ollu mitään ongelmaa siinä. Ainoo mikä on koko mun varusmiespalvelusajalta ollu, niin tota silloinen aliupseerikoulun johtaja. Mut toisaalt hän nyt ei edelleenkään tuu ilmeisesti kenenkään kans toimeen, et on varmaan joka ihmisryhmää vastaan jotain, et se on ollu enemmän sit sellasta ja vanha majuri. Ja siitäki on 15 vuotta aikaa, niin tota seki menee enemmän siihen piikkiin. Mä hain nimittäin sinne sopimussotilaaksi ja koska mä olin aukin kirjoilla sillon, niin hän oli tietysti mun päällikkö. - - majuri kerto sitte, ku oli paperin lähettämisaika jo ohi, et hän ei oo puoltanu eikä hän oo laittanu nit eteenpäin, koska hän ei naisia tänne huoli. (Riikka)

Kyseinen informantti ei kokenut, että hänen varusmiesaikaisessa yksikössään olisi yleisesti ottaen ollut mitään ongelmaa liittyen naisiin sotilaina. Hänen esimiehensä aliupseerikoulussa oli kuitenkin jättänyt hänen hakupaperinsa sopimussotilaaksi lähettämättä, sillä hän ei halunnut naisia sinne töihin. Tämä kävi ilmi vasta hakuajan päätyttyä. Informantti selitti esimiehen käytöstä sillä, että tällä oli mahdollisesti muitakin ihmisryhmiä vastaan jotain – ei pelkästään naisia. Samoin hän totesi, että siitä on jo pitkä aika. Tähän voi lukea sisältyvän toiveen siitä ja uskon siihen, että asiat ovat tuossa ajassa muuttuneet parempaan suuntaan sotilaiden tottuessa naispuolisiin kollegoihin.

Mut et toki (varuskunnan nimi) oli se yks kouluttaja... aina löytyy se yks, joka ei välitä, mutta tota niitäki päitä on saatu käännettyä. Vaan sillä omalla päättävällähän tahdolla, et kyl mä tän hoidan. Mut en mä sit tiä, et se yleinen käsitys, et muuttuuko niillä kuitenkaan. (Johanna)

Toinen informantti muisti myös varusmiesajaltaan yhden kouluttajan, jolla oli selkeästi jotain naispuolisia sotilaita vastaan. Hän toteaa, että on päässyt kuitenkin omalla toiminnallaan vaikuttamaan sellaisten sotilaiden mielipiteisiin, jotka eivät naisia yhteisöön hyväksy. Hänellä on silti epäilyksensä siitä, että kyseisten henkilöiden yleinen asenne naisia kohtaan kuitenkaan muuttuisi. Mielenkiintoinen asetelma sinänsä, että naisia syrjivä mies on tässä yhteydessä yksittäistapaus ja hyvin sotilaana pärjäävä nainen samaten vain yksittäistapaus. Tällä perusteella ei voi yleisesti olettaa, että naisista olisi sotilaiksi.

Oikeestaan ehkä ihan jotain yksittäisiä hahmoja oli, joista selkeesti huomaa et ne oli ihan syntymästään asti kasvatettu siihen, et on naisten töitä ja miesten töitä ja sit ne jotenki näytti sen, mut se oli niin pieni osuus, et se ei sillä tavalla haitannu menoa yhtään. Et pysty itse käsittelemään, tietysti se et ku on itse tällanen vähän kovapäisempi yksilö, niin se oli kuitenkin pisara meressä. (Minna)

Myös kolmas informantti muistelee varusmiesaikaansa ja naispuolisiin varusmiehiin suhtautumista toteamalla, että oli joitakin yksittäisiä sotilaita, jotka tavalla tai toisella osoittivat, että naisten ei heidän mielestään kuulu olla sotilaita. Hän selittää miesten asennetta sillä, että heidät on lapsesta asti kasvatettu erottamaan naisten ja miesten työt. Näin ollen naiset sotilaina aiheuttivat näiden miesten maailmassa turhan suuren ristiriidan. Heidän sisäistämänsä kulttuuriset sukupuoliroolit eivät päteneetkään enää sotilasorganisaation sisällä ja tämä mitä ilmeisimmin hämmensi heitä. Informantti toteaa,

että häntä asenteelliset henkilöt eivät juuri hetkautaneet, sillä he muodostivat hänen näkökulmastaan niin pienen ryhmän. Hän myös toteaa olevansa kovapäinen yksilö, minkä hän kokee helpottavan asian ohittamista olankohautuksella.

Varusmiesaikaisten syrjintäkokemusten lisäksi informanttien kertomuksissa esiintyi myös samankaltaisia kohtaamisia sekä opiskeluaikana että työelämässä. Kadettiajan kokemuksia olen jo käsitellyt laajemmin. Lisäksi informantti, joka puhui myönteisimmin kadettiajastaan, nosti esiin syrjintäkokemuksen tuolta ajalta yksittäistapauksena. Asia tuli hänelle mieleen haastattelun loppuvaiheessa, kun kysyin, oliko vielä muita asioita, joita hän haluaisi tuoda esille.

Siellä tää lähin esimies, joka oli kadettikurssin johtaja, niin hänellä oli selkeesti jotain ongelmii naisii kohtaan, että se tuli tos viel mieleen. No se oli lähinnä semmost naljailuu ja jatkuvaa kettuuluu, semmost niinku lapsimaista kiukutteluu - - Hän on niinku mun sotilasurallani ainut, kehen on törmänny, kenellä niinku selkeesti on ongelma. Ja näin jälkeinpäin sitte hän on ollu työtehtävissä, joissa on ollu kollegana naissotilaita ja oon kuullu, ettei nekään ihan hirveen hyvin oo menny, että ehkä jopa semmost niinku seksuaalista ahdisteluu ja tämmöstä, niin sotilas- ku siviilihenkilöiden, niinku naispuolisten. (Venla)

Informantti kertoo kyseisestä esimiehestään, että tämä oli käskenyt hänet aina muita vaativampiin tehtäviin ja tilanteisiin, jotta hän ei selviäisi ja saisi huonoja arvosanoja. Hän kertoo, ettei tämä ollut vain hänen kokemuksensa, vaan myös hänen miespuoliset kurssitoverinsa olivat huomanneet asian, koska se oli niin silmiinpistävää. Samoin esimies oli laskenut hänen arvosanojaan suorituksista, jotka muut kouluttajat olivat arvioineet ja joita tämä ei ollut edes nähnyt. Informantti oli omassa aselajissaan tuolloin ainoa nainen. Hän kertoo selviytymiskeinokseen sen, että alkoi vältellä tilanteita, joissa joutui kohdakkain kyseisen esimiehen kanssa. Hänen mukaansa sellaisilla naispuolisilla sotilailta, jotka olivat ”mielin kielin” esimiehen suuntaan, oli selkeästi helpompaa kuin hänellä. Hän arvelee, että koska hän ei itse suostunut mielistelyyn, tilanne oli hänelle haasteellisempi. Tässäkin voi nähdä muiden informanttien syrjintäkertomusten kanssa yhteneviä piirteitä. Aina osa vastuusta otetaan kaikesta huolimatta myös itselle: on pärjännyt liian hyvin kokeissa, ollut yli-innokas, pilkunviilaaja tai ei ole suostunut mielistelyyn – yhtä kaikki ymmärretään syrjimistä tai asenteellisuutta ja selitetään sitä myös omalla käytöksellä, joka on mahdollisesti ollut jollain tavalla vääränlaista.

Vaikka informantit ovat yleisesti ottaen kokeneet sopeutuneensa hyvin työyhteisöönsä ja löytäneensä paikkansa siellä, myös työyhteisössä he ovat kohdanneet asenteellisuutta naispuolisia sotilaita kohtaan.

Ja kylhän se sit vei aikansa ja kyl täs nyt voi vuosien varrella sanoa, et oonhan mä siel niinku oman paikkani löytäny, et mul ei oo enää sellasta että ois niinku hankaluuksia työkavereiden kanssa. Voidaan taas palata siihen, että yksittäisiä henkilöitä, ja niillehän ei voi mitään, koska niitten mielipiteitä ei voi muuttaa ja ne on niin vahvasti sitä tiettyä mieltä, et naiset ei kuulu tähän ammattiin ja niille ei voi mitään. Ja sit kuitenkin, sanotaanko et valtaosa on taas sitä toista mieltä, että ollaan ihan tasavertasia työntekijöitä siellä kaikki. Ja ei mua niinku millään, kukaan ei pysty ainakaan sitä niin räikeesti tekemään ku silloin aluks tai samalla tavalla, et tottakai sitten, mitä jossain tulee ilmi, että joku tietty henkilö ei välttämättä sitte pidä naisia minään tolla alalla. Siihenki on jo niinku tavallaan tottunu ja sitte vaan antaa asian olla. Et itte koen, et on tosi hyvä henki siellä työpaikalla ja koen, että mä oon tavallaan vois sanoa, että lunastanu paikkani siellä. (Johanna)

Ja kyllä mä sanon, et on vieläki, tulee vastaan sellasii tyyppejä kelle on, niinku vaikka naisii on ollu jo pitkään, niin kelle on haasteellista, et naiset on niinku siin toimintaympäristössä. (Leena)

Ensimmäisten naisten valmistumisesta upseereiksi oli haastatteluja tehtäessä kulunut aikaa noin 16 vuotta. Varusmiesaikaisia ja kadettikouluna aikaisia kokemuksia siitä, että naisia kohdeltiin tavalla tai toisella erilailla kuin miehiä, kehystettiin sillä, ettei naisiin sotilaita oltu totuttu. Työyhteisöllä oli tässä vaiheessa ollut aikaa sopeutua asiaan 16 vuotta. Informantit kokivat, että kyseessä oli jo pitkä aika, eivätkä käyttäneet työyhteisössä kokemansa syrjinnän selityksenä enää sitä, että ei tiedetty, miten naispuolisten sotilaiden kanssa tulisi olla. Informanttien kertomuksissa heijastelee ajatus siitä, että työyhteisö laajempaan kokonaisuuteen on jo tottunut heihin (naisiin), mutta jäljelle jäävät yksittäistapaukset, joiden negatiivinen suhtautuminen naispuolisiin sotilaisiin ei tule muuttumaan. Useimmat informanteista toteavat, että siitä ei enää jaksaa välittää ja siihen on jo osaltaan tottunut. Tässä edesauttaa varmasti se, että he ovat kokeneet jo löytäneensä ja lunastaneensa paikkansa työyhteisössä. Kuten edellisessä luvussa olen todennut, erityisesti iällä näyttäisi olevan vaikutus siihen, että sukupuoleen kohdistuva syrjintä ei niin sanotusti pääse enää ihon alle, eikä saa naista kyseenalaistamaan omaan ammattitaitoaan tai sotiluuttaan.

Et arvostan kovasti sellasii miehii, jotka sanoo ihan suoraan, et he ei niinku hyväksy naisia siellä, et he pelaa sillon avoimin kortein ja heiän kans tulee yleensä tosi hyvin toimeen. Et sellaset sit, jotka yrittää muka, et juu, kyllä minä hyväksyn naiset, mut sit kaikest toiminnast näkyy, et he ei oo niinkun mitenkään sitä, hyväksy tai se on heille sellanen tabu. (Leena)

Yksi informanteista toteaa, että sellaisten miesten kanssa, jotka tuovat avoimesti julki oman mielipiteensä naisten sopimattomuudesta sotilaksi, on helpompi tulla toimeen kuin sellaisten, jotka eivät hyväksy naisia sotilaina, mutta pyrkivät piilottamaan sen. Niin sanotusti rivien välistä tulevan asenteen edessä ihminen on usein aseettomampi ja siitä on vaikeampi saada kiinni. Kun tietää, että tuo ihminen ei hyväksy naisia yleisemmällä tasolla, on helpompi jättää tapaus omaan arvoonsa ja todeta, ettei sillä ole tekemistä oman persoonan tai ammattitaidon kanssa. Tämä on myöskin oma kokemukseni virkauraltani kohdatessani sellaisia kollegoita, jotka eivät hyväksy naisia pappeina, sotilaina tai sotilaspappeina. Avoimin kortein pelaaminen antaa mahdollisuuden ymmärtää tilanteen kehys ja määritellä itse millaisen painoarvon sille antaa. Samoin se antaa mahdollisuuden tarpeen vaatiessa puolustaa omia oikeuksia tai puuttua tilanteisiin, joissa tapahtuu sukupuoleen kohdistuvaa syrjintää.

Ei oo ollu sellasta, mitä yhdellä kurssikaverilla. Tai se on ollu tämmönen, se on sit joutunu jättämään leikin kesken. Ja mitä hänen kanssaan on keskusteltu, niin nimenomaan siitä syystä, et työkaverit ei sit hyväksyny työyhteisöön. Et itellä ei oo ollu koskaan työkavereiden kanssa mitään ongelmii. Sitte ku ne heittää vitsii naisista, niin sit pitää myöski kestää se, et sit tulee vitsiä miehistä takasin. (Venla)

Ajoittain informanttien kertomuksissa vilahtelevat ne naiset, jotka ovat luopuneet sotilaan urasta. Haastateltavia yhdistävä tekijä on se, että he eivät ole missään vaiheessa kohdanneet sellaista tilannetta tai ristiriitaa, että eivät olisi kaikesta huolimatta halunneet jatkaa sotilaan uralla. Tässä mielessä informanttien kertomukset voi nähdä jossain määrin myös selviytymistarinoina – onhan heistä jokainen kohdannut tiellään kuitenkin myös vaikeuksia. Niiden naisten, jotka ovat niin sanotusti jättäneet leikin kesken, tarinat voisivat olla hyvin erilaisia.

Pariin otteeseen mulla on tullu vastaan semmonen tilanne, että mulle on perusteltu asioita ja lähinnä sitä, että en ole tullut valituksi tai en pääse jonnekin nimenomaisiin juttuihin, että kun sinä olet nainen. Ne on niitä

niinku, mitkä kypsytää. Koska siinä ei ole katsottu sillon mitään muuta asiaa. Ja välillä tuntuu, että organisaatio pyrkii naurettavissa tilanteissa suojelemaan sitä mun naiseuttani ja pelastamaan mut uhilta, jota se rupee kuvittelemaan, möröiltä, joita se näkee ja mä itse en näe. En tiedä, että olenko sitten naiivi tai muuten hyväuskonen, sinisilmäinen, mutta mä haluaisin lähteä siitä ajatuksesta liikenteeseen, mikä kuitenkin niinku kaikkialla on kirjoitettu, että kaikilla pitäis olla samanlaiset mahdollisuudet.
(Liisa)

Muissakin yhteyksissä varsin virallista puhetta tuottanut informantti haluaa myös sukupuolikysymyksessä seisoa organisaation virallisen linjan takana ja uskoa siihen. Hän ei ole omalla kohdallaan halunnut nähdä, että jotkin tilanteet olisivat johtuneet hänen sukupuolestaan. Hän arvioi itse, että saattaa olla hyväuskoinen, mutta haluaa kuitenkin ajatella, että kaikilla on samanlaiset mahdollisuudet sukupuolesta riippumatta. Tämä on täysin Puolustusvoimien virallisen diskurssin mukaista ajattelua ja puhetta. Informantti kuitenkin on kohdannut joskus tilanteita, joissa hänelle on perusteltu esimerkiksi valitsematta jättämistä sillä, että hän on nainen. Hän kehystää tilanteet siten, että organisaatio on pyrkinyt niissä suojelemaan häntä, mutta on tehnyt sen hänen itsensä niin haluamatta. Itse hän ei ole nähnyt mitään ongelmaa, mutta hänen naiseutensa suojeleminen on tapahtunut ulkopuolelta.

5.4 ”Mä haluan olla mahdollisimman neutraali” – sukupuolen performatiivisuus sotilaan arjessa

Judith Butlerin teoria sukupuolen performatiivisuudesta (esim. Butler 1993, 2006; Koivunen & Liljeström 1996; Pulkkinen 2000), siitä, kuinka sukupuoli suoritetaan toistamalla tuttuja eleitä, jotka ovat kulttuurisesti vakiintuneita ja tiettyyn sukupuoleen liitettyjä, näyttäytyy sotilasyhteisössä äärimmäisen mielenkiintoisena. Jos sukupuolen tekemistä ja esittämistä kuvataan esimerkiksi ruumiin muokkaamisella, puhetavalla ja -äänellä, kävelytyylillä ja tunneilmaisuuilla, ei tarvitse kovin kauaa tarkkailla naispuolisten sotilaiden työntekoa huomatakseni, että heidän tekemänsä ja esittämänsä sukupuoli on usein kulttuurisesti mieheksi luokiteltu. Asia ei ole kuitenkaan niin yksinkertainen ja sukupuolen tekemisessä löytyy naispuolisten sotilaiden välillä runsaasti eroja ja variaatioita. Haastatteluaineiston perusteella ei voi sanoa juurikaan kävelytyylistä tai tunneilmaisuuksista, mutta informanttien kertomuksista on havaittavissa (sekä mies- että nais-

)sukupuolen esittämistä vaatetuksen tai kosmeettisen ehostautumisen kautta- Yksi informanteista nostaa esiin myös puhettavan.

Suomihan on tietyllä tapaa aika sellanen sukupuolineutraali maa. Et jos mieltii ihan meidän puhekieltä, niin meillä ei oo he- eikä she-pronomeineja vaan meillä on vaan ”hän” ja se on hyvin niinku tämmönen sukupuolineutraali juttu. Ja mä niinku koen, et okei, ku mä oon töissä, niin mä oon nainen, eikä musta tule miestä, enkä mä edes yritä muuttua mieheksi. Mut siellä me ollaan tietyllä tavalla niinku sukupuolettomia. Et kyl musta varmasti näkee, et mä oon nainen, mut mä en koe, et mua kohdellaan niinku naista vaan mä koen, et mua kohdellaan niinku kaikkii, niinku tasapuolisesti ja se on niinku se, mitä mä haluan. (Leena)

Suurin osa informanteista kokee sotiluuden sukupuolineutraalina. He eivät itse tuo eksplisiittisesti esiin ajatusta siitä, että naispuolinen sotilas joutuisi hakemaan paikkansa maskuliinisten positioiden kautta. Selvimmin sen kuitenkin tuo esiin virkaiältään nuorin informantti, joka puhuu ”tyypillisestä sotilaasta” ja kuvaa perinteisen maskuliinista miespuolista sotilasta. Puolustusvoimat koetaan pääsääntöisesti sukupuolineutraalina ja tietyllä tapaa pukeutuessaan virkavaatteisiinsa eli uniformuun sotilaasta tulee sukupuoleton.

En mä tiedä, mä en jotenkin osaa erotella, tai en halua erotella, et naissootilaat ja miessootilaat, sotilas on sotilas. Ja mä en ite ainakaan nää siinä mitään ristiriitaa. Ja en oo kyl joutunu painii tämmösen asian kaa. Että tota, mun mielest ehkä tärkeintä tässä ois säilyttää se oma ittensä, oma niinkun identiteetti, et nimenomaan ei tarviis lähtee mitään rooli esittää. Et sotilas on niinku termi, jolla voidaan niinku, se on siis osa identiteettiä, sillei oo mun mielestä mitään väliä, onko se mies vai nainen, sotilas on sotilas. (Johanna)

Kyseinen informantti kertoo, ettei ole kokenut minkäänlaista ristiriitaa oman naiseutensa ja sotiluuden välillä. Hän kokee, että tärkeintä on oman itsensä säilyttäminen, ettei esitä sotilaan roolia vaan että sotiluus on osa identiteettiä. Hänelle sotiluus ei ole ainoastaan ammatti, vaan hän kokee sen myös omaa identiteettiään määrittävänä tekijänä. Hän kokee sotiluuden määrittävämpänä tekijänä kuin sukupuolen. Löyttyniemen (2004, 119.) tutkimuksessa lääkäreistä hänen havaintonsa sukupuolikysymyksessä ovat samansuuntaisia. Hänen kysyessään informanteiltaan sukupuolen merkitystä heidän

olemiselleen ja toimimiselleen lääkärinä he eivät halunneet pitää sitä identiteettinsä keskeisenä määreenä.

Mä oon aina vihannu sitä, että halutaan nostaa naisupseeri tai naissotilas tai naisvarusmies esiin, se on upseeri, se on tota sotilas, aliupseeri, varusmies, oli se sukupuoli mikä hyvänsä. En ehkä niinku, tai en koe, että itse olisin halunnut sitä sieltä erikseen nostaa esiin. Kyl se on aina joku muu, joka sen kortin vetää esiin. (Liisa)

Yhtä lukuunottamatta kukaan informanteista ei kerro, että olisi kokenut sisäistä ristiriitaa naiseuden ja sotiluuden välillä. Ristiriita on kuitenkin olemassa, sillä edelleen sotilaan normia edustaa mies. Mutta tuo ristiriita ei ole niin paljon sisäinen kuin ulkoa tuleva. Kyseisen informantin toteamus siitä, että aina joku muu vetää niin sanotusti sukupuolikortin esiin, on hyvin kuvaava. Kun tutkijana lähdin haastattelussa kaivamaan juuri tämän tyyppisiä asioita, saatoin huomata hänessä ärsyyntymistä, että osallistun samalla tavalla tuohon keskusteluun ja siinä mielessä omalta osaltani nostan ja vahvistan ristiriitaa. Koin, että hänen sanansa olivat jossain määrin suunnattu myös minulle. Hänen suhtautumisensa tutkimusaiheeseeni oli varmasti osatekijä, miksi hänen puheensa pysyi alusta loppuun melko vahvasti virallisella linjalla.

Tai sit jännää on, kuinka joissain puhutteluissa kokouksissa vastaavissa se nostetaan ikäänkuin erikseen esiin, et joukossa saattaa olla joku nainen. Et alotetaan, et "hyvät herrat" ja sit yhtäkkiä huomataan, et oho, et täällähän on muitakin ja sit mennään ihan vaikeeks ja ruvetaan siihen väentämään puhuttelua ja muuta kaikkee. Ja mä en nyt en oo ollu ehkä hirveen nuuka siitä, et mä nyt pystyn ihan hyvin lukemaan itseni siihen joukkoon, vaikka puhuttais hyvistä herroista. Joskus toki tuntuu, et se on ihan tietoista semmosta piikkiä, mut en mä nyt tiää, onks siitä koskaan kannattanu välittää, et se on ehkä enemmän siitä puhujan pikkumaisuudesta ehkä kumminki. (Liisa)

Informanttien kertomuksissa on sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti lausuttuna se toive, että he haluavat olla sotilaita sotilaiden joukossa ilman, että heihin tai heidän sukupuoleensa kiinnitetään millään tavalla huomiota tai ilman, että heille osoitetaan minkäänlaista erityiskohtelua. Sillä, onko huomio osoitettu hyvässä tai huonossa tarkoituksessa, ei ole suurta merkitystä – informantit osoittavat närkeistymisensä ja kyllästymisensä siihen, että sukupuolikysymys on aina läsnä, kun sotilas on ei-normin

mukainen eli toisin sanoen nainen. Anni Ojajärven (2015) havainnot naispuolisista varusmiehistä ovat hyvin samansuuntaisia – naiset kokevat sukupuolensa ongelmalliseksi vain silloin, kun heitä kohdellaan sukupuolensa edustajina. Niidenkin informanttien osalta, jotka eivät koe sukupuoltaan sotiluuden kanssa ristiriitaiseksi, on kuitenkin huomattavissa sukupuolen häivyttämistä ja pyrkimystä sukupuoliseen neutraaliuteen. Sotilaan virkavaatteet auttavat häivyttämässä. Voisi kuitenkin väittää, että virkavaatteet eivät sinänsä ole neutraalit, vaan ne ovat varsin maskuliiniset ja alunperin miesten käyttöön suunnitellut. Myös se, mitä informantti kertoo kokouksen aloituksesta: ”hyvät herrat”, on osoitus siitä, että lähtökohtaisesti sotilas on miespuolinen.

Et täytyy sanoa, et vaatteet vois ehkä olla, mut Suomessa haetaan siinäki sellasta tietynlaista neutraaliutta, et meil on se miesten koppelakki ja käytetään solmiota, ku muissa maissahan naisilla on semmonen solmuke ja naisellinen lakki ja näin. Mut et meillä siinäkin haetaan sitä tietynlaista, ehkä neutraaliutta. Et mä en tiedä, et johtuuko tää siitä, et miehet kokee olonsa jotenki epävarmaksi, et tää on niinku heidän tapansa, miten mä sanoisin... tehdä niinku olonsa helpommaksi, et naiset ei oo niinku naisen näkösiä, et heidän ei tarvii niinku mieltää sitä asiaa. (Leena)

Eräs informanteista epäilee, että miespuolisille työkavereille voi olla helpompaa, jos naiset eivät näytä niin naisellisilta. Siinä mielessä on hyvä, että vaatetus ei ole naisellisuutta korostavaa, jolloin asia ei ole niin paljon mielessä. Tämä voi olla totta myös niin päin, että naiselle univormu on siinäkin mielessä suojavaate, että se suojaa naista miesten katseilta tehdessään hänestä vähemmän seksuaalisen ja häivyttämällä hänen sukupuoltaan. Myös Ojajärvi (2015) havaitsi etnografisessa tutkimuksessaan, että naiset kokivat liian suurten sotilasvaatteiden edesauttavan sukupuolen häivyttämistä ja vähentävän erottautumista miehistä. Toisaalta juhlavaatetuksessa naispuolisilla sotilailta on miesten asusta eroava ohjeistus ja naisten on tiettyssä juhla-asussa pakko käyttää hametta. Tähän viitataan jo teoriaosuudessa, jossa kerron suomalaisen naisen stereotypiasta ja siitä, kuinka naisellisuutta ei arjessa korosteta, mutta juhlissa se on sallittua ja jopa suotavaa. Arkivaatteiden maskuliinisuus ja toisaalta juhlavaatteiden feminiinisyys kuvaavat hyvin naispuolisten sotilaiden ambivalenssia sekä jatkuvaa tasapainottelua mieheyden ja naiseuden välillä.

Mä en ehkä sillai koe tasapainoilevani tän asian kanssa. Ehkä sitä joskus miettii siltä kannalta, että käyttäytyy ehkä niinkun rajoitetummin, kun mitä saattais sitten muunlaisessa yhteisössä. Että välttäis jonkunlaisia väärinkäsityksiä. (Liisa)

Ajattelen tässä kohtaa informantin viittavan samaan asiaan eli sukupuolen ja seksuaalisuuden tietynlaiseen häivyttämiseen. Välttyäkseen ikäviltä väärinkäsityksiltä hän kokee käyttäytyvänsä sotilasyhteisössä rajoitetummin kuin jossain muussa yhteisössä saattaisi käyttäytyä. Maskuliinisessa yhteisössä naisen seksualisoiminen on usein korostuneempaa kuin sellaisissa yhteisöissä, joissa on tasapuolisesti miehiä ja naisia.

Mut et onhan niit tiettyi juttui ja jotkut hajuveden käytöt, siis semmonen niinkun naiseuden korostaminen siin työyhteisössä ei oo soveliasta. Et tota, eihän sul voi olla pitkät ja lakatut kynnet tai jotaki tekoripsii, sellasii, mitkä on tonne kulmakarvoihin asti tai näin. Et joskus ois kiva, kun vois niinku korostaa sitä omaa naisellisuutta. Mutta toki niin eihän se mihinkään sotaharjoituksiin sovellu millään lailla, enkä mä sellast kaipaa, mut et niinkun. (Mirja)

Yksi informanteista toteaa, että vaikka välillä kaipaakin työssä sitä, että voisi näyttää naisellisemmalta, se ei toisaalta vaan sovellu tietynlaiseen ympäristöön tai tilanteeseen, kuten sotaharjoituksiin. Hän kuvailee sellaista feminiinisyyttä, joka ei hänen mielestään ole sotilasyhteisössä soveliasta: ”pitkät ja lakatut kynnet” sekä tekoripset, ”mitkä on tonne kulmakarvoihin asti”. Myös hajuveden käytön epäsoveliaisuus tulee mainituksi kahden informantin kertomuksissa. Esimerkiksi hajuveden käytön soveltumattomuuteen sotilaille ei ole olemassa turvallisuuteen liittyviä perusteita – toisin kuin esimerkiksi ohjeessa pitää pitkät hiukset kiinni palveluksessa. Tässä asiassa kyseessä vaikuttaa siis olevan ainoastaan naiseuden ja naisellisuuden korostamiseen liittyvä piirre, jota ei koeta soveltuvaksi sotilasyhteisöön. Feminiinisuuden korostaminen on uhka sotilaan ammatilliselle uskottavuudelle. Ojajärven (2015) tutkimuksessa naispuoliset varusmiehet kontrolloivat paitsi omaa myös muiden naisten ulkonäköä ja toimintaa ja antavat palautetta liiasta turhamaisuudesta. Mari Käyhkön (2006, 161–163.) väitöskirjatutkimuksessa siivoojaopiskelijoista esiintyy myös hyvin samankaltaisia vaatimuksia ja normeja ulkonäköön ja erityisesti naisellisuuteen liittyen. Vaatetus, meikki, hiukset, eleet ja tuoksu huomioidaan kaikki ohjattaessa opiskelijoita oikeanlaiseen ammatilliseen ulkoiseen olemukseen. Siivoojien ohjeissa näkyy toki käsitys ammatillisuudesta, työturvallisuudesta

ja hygieniasta, mutta Käyhkö liittää analyysissään kyseiset vaatimukset myös käsitykseen naisen puhtaudesta ja hyvyydestä sekä naisruumiin ja moraalisuuden kytköksistä.

Kyllähän ihmisellä on ihan sellanen luontanen tarve pyrkiä sopeutumaan siihen joukkoon. Ei se oo sitä, et joku olis nimenomaisesti vaatinut mua olemaan tietynlainen. Et, et mul on ollu yks ainoa huono esimies tässä, tässäkin asiassa, et hän oli ihan avoimesti soviniisti, siis toi sen hyvin monella tavalla julki, niin siitä niinku tuli vähän semmonen vastareaktio, et no nyt ainakin kyllä, nyt ainakin kyllä olen erittäin korostuneesti nainen ihan vaan niinku sen takia, että ihmisiä on, jotka käyttäytyy tuolla tavalla ja ajattelee noin. Niin tota, se ei oo missään tapauksessa ollu se syy, että olis niinku halua tavallaan sulautua joukkoon. Ehkä siinä on ollu jotenki se, että miesten kanssa on ollu jostain syystä niinku helpompi olla kaveri, silloin kun on tavallaan, karsii tiettyjä naisellisia piirteitä, et ei tavallaan korosta sukupuolta, mutta kylhän se oikeesti on niin, että se on ihan sama, korostaako niitä, kunhan vaan tekee sen omalla tyylillään. (Minna)

Eräs informantti toteaa, että ihmisellä ylipäätään on luontainen tarve pyrkiä sopeutumaan joukkoon. Naispuolisen sotilaan aloittaessa työt varsin miesvaltaisessa työyhteisössä sopeutumiseen liittyy oleellisena osana, ettei suuresti korosta naiseuttaan ja naisellisuuttaan, vaan pyrkii päinvastoin häivyttämään sitä. Kyseinen informantti ei ole kuitenkaan kokenut, että vaatimus sukupuolen häivyttämiseen olisi tullut ulkopuolelta, vaan hän oli itse tullut silloin siihen tulokseen, että joukkoon on helpompi päästä sisälle sillä tapaa. Kun hän kohtasi tilanteen, jossa esimiehenä toimi avoimesti soviniistinen miespuolinen sotilas, hän alkoi vastareaktionä korostaa omaa naiseuttaan. Hän toteaa, että kyseinen esimies ei siis missään tapauksessa vahvistanut halua sulautua joukkoon ja häivyttää omaa sukupuolta, vaan päinvastoin. Syyksi oman sukupuolen häivyttämisen tarpeeseen hän kertoo, että miesten kanssa on helpompi olla pelkästään kaveri, kun karsii itsestään naisellisia piirteitä. Hänen oma mielipiteensä kuitenkin on, että toisaalta on sama, korostaako sukupuoltaan vai ei, kunhan tekee sen omalla tyylillään. Tässä hän yhtyy muiden virkaiältään vanhempien informanttien ajatukseen, että tärkeintä on olla aito oma itsensä, eikä yrittää olla jotain muuta kuin on tai vetää jotain roolia.

Että tää ympäristöhän tavallaan pakottaa tiettyyn muottiin, mut silti ei. Et must se on niinku hyvä, et naiset tuo esiin, että ne on naisia, tai on niinku omia ittejään. Et se on niinku enemmän se oman ittes löytyminen, joka on tässä tärkeää. Koska silloin, ku sä löydät sen oman ittes, että on, niin silloin sä voit töissäki olla oma ittes, sellasena ku sä oot. (Salla)

Kuten aiemmin olen todennut, kukaan informanteista ei ole kokenut suurta ristiriitaa naiseuden ja sotiluuden välillä. Osa on kuitenkin pohtinut asiaa ja kokenut, että joutuessaan työroolissaan häivyttämään sukupuoltaan ja naisellisia piirteitään, niitä haluaa jossain määrin tuoda enemmän esiin vapaa-ajalla.

Mä en oo ehkä niinkun ristiriitaa, mut kyl mä oon sitä joutunu pohtimaan. Et tavallaan niitä naisellisia puolia haluaa ehkä korostaa sitte niinku vapaa-aikana. Koska nehän lähtee ihan pienistä asioista, että on hiukset auki tai että on vähän meikkiä tai on mekko tai näin, sillonhan sä korostat niitä naisellisia piirteitä, mitkä et halua korostaa täällä. Koska se niinkun, se, tai tuntuu vaan siltä, että niinku sellasia naisellisia piirteitä ei niinku, vaatteidenki takia tai muuten ei tuu korostettuu, eikä halua, koska se, mä en ainakaan halua, että joku kattoo mua ikäänkuin, sillä tavalla, ymmärrät mitä tarkoitan. Et mä haluan olla mahdollisimman neutraali. Mut silti omana ittenäni. Että mä en niinkun sano, että mä mitenkään haluaisin niinkun piilottaa mun naisellisia piirteitä, päinvastoin, ne tietyt naiselliset piirteet on ja nehän on osa mua, myös täällä töissä. Mut sit tällaset ulkoiset tekijät korostuu sitte ehkä niinku vapaa-aikana. (Salla)

Naisellisuudesta puhuttaessa lähestulkoon kaikki informantit nostavat esiin nimenomaan ulkoisia asioita: hiukset, meikki, kynnet, hajuvesi tai mekko. Kyseinen informantti kuitenkin tuo esiin sen, että tietyt naiselliset piirteet ovat osa häntä ja pysyvät sillä tavalla hänen mukanaan myös töissä ja sotilaana. Hän mieltää naiseuteen ja naisellisuuteen kuuluvan sisäisiä ja ulkoisia piirteitä, joista sisäiset ovat osa hänen pysyvää identiteettiään ja osa on sellaisia ulkoisia piirteitä, joita hän itse haluaa korostaa vapaa-ajalla maskuliinisen työroolin vastapainoksi. Työroolissa sukupuolisesti neutraalimmin esiintyminen on tässäkin kohtaa esitetty naista itseään suojaavana asiana. Univormun informantti kokee suojaavan tietynlaisilta ei-toivotuilta katseilta.

Mut ehkä tietyl taval semmonen, edelleen sellanen äidillinen rooli sit kuitenkin kuitenkin korostuu täälläki, vaikei oo edes äiti tai kenenkään äiti ja suurin osa työkavereist on vanhempii ku ite, mut silti semmonen, et asiat tulee tehdyksi, se huolehtiminen, niin emmä tiedä, onko muilla naissotilailla, mut ainaki itellä. (Venla)

Ei oo siis sillee, ku mä en oo sellanen niinku, sillai perinteisesti äidillistä tyyppiä, niin mä en oo sitä sit kotonakaan sen, siinä mielessä, sen enempää. - - Toki mä varmaan saan olla pehmpi ku miehet, helpommin. Tosin mä en välttämättä ole, mut siis... - - Mut mä luulen, et jos mä oisin sellanen, niin se hyväksyttäis helpommin, niinku henkilökunnan piirissä. Jos mies on sellanen, niin siit ei välttämättä tykätä. Ja se on vähän niinku sellanen, sekin on

väärin. Ei pitäis antaa kellekään sitä roolia siinä niinkun sukupuolen mukaan. Mut sen kyl huomaa, kyl se menee niinkin. (Riikka)

Informantit mainitsevat myös sellaisia naiseen liitettyjä ja feminiinisiksi miellettyjä piirteitä, jotka eivät liity ulkonäköön. Myös naispuolisten sotilaiden uskotaan helposti olevan äidillisiä, hoivaavia, pehmeitä ja lempeitä miespuolisiin kollegoihinsa verrattuna. Kulttuuriset naisia koskevat odotukset ja oletukset kohdistuvat heihin riippumatta siitä, millaisia he ovat persoonaltaan tai miten he hoitavat työnsä. Myös äidillinen rooli asetetaan helposti työyhteisön naispuoliselle jäsenelle, vaikka tämä ei todellisesti olisi kenenkään äiti. Yksi informanteista kuvaa kuinka hänen oletetaan hoitavan paitsi omat tehtävänsä, myös huolehtivan muiden asioista ja muistuttavan heitä tehtävistään. Toinen informanteista kertoo, kuinka varusmiehet olettavat hänen olevan pehmeämpi ja siksi tulevat hänen puheilleen, vaikka todellisuudessa miespuolinen kollega suhtautuisi heihin huomattavasti ”äidillisemmällä” asenteella. Hän pohtii myös sitä, että työyhteisössä hänen on helpompi olla pehmeä kuin miesten. Miehillä ei välttämättä sallita samalla tavalla naiselliseksi miellettyjä ominaisuuksia.

Ei mulla varmaan mitään sellasta. Ehkä just päinvastoin ennemminki. Et ei mun tarte mennä korkkareissa minnekään, että en mä oo missään naisten ammatissakaan, että jos ei niinku huvita, niin ei tarvii. Ja kaikki varmaan ymmärtää sen paremminki, että... (Anni)

Toisaalta jotkut informanteista kertovat kokevansa, että heille on ollut helpotus, ettei töihin tarvitse laittautua tai yrittää olla jotenkin naisellinen, sillä he eivät koe sitä omakseen. Informanteista nuorin kertoo uskovansa, että tätä ymmärretään paremmin myös työyhteisön ulkopuolella, kun hän selittää olevansa sotilas. Hän toteaa, ettei ole naisten ammatissakaan ja siksi hänen ei myöskään tarvitse vastata sosiaalsiin odotuksiin siitä, millainen on naisellinen nainen. Sosiaaliset paineet naisiin liitettyistä ulkonäköön ja toisaalta myös käytökseen tai tapoihin liittyvistä odotuksista lientyvät sotiluuden myötä ja tämä vaikuttaa olevan osalle informanteista myös helpottavaa.

Emmä siis, no onhan siinä tottakai ristiriita, mut mä oon tykännyt aina ristiriidoista. Et jotenki sitä aina välillä... No alkuun se oli ehkä sitä, et pyrki niinku mukautumaan siihen muottiin. Ja olin sitten niinku paljon korostuneemmin sotilas ulkoasultaan ja varsinkin töissä sitä pyrki niinku oikein korostamalla korostamaan ja ehkä se vähän heijastu vapaa- ajallaki.

Mut sitte taas, mitä vanhemmaksi on tullu, niin sitä enemmän sit taas haluu korostaa sitä toista puolta, niin töissä kun sit varsinkin vapaa-ajalla. Et se kontrasti voi olla aika iso. Ainakin ulkosesti. Ja sit taas, se on tuonu tietynlaista rohkeutta tuo ikä, tuoda niinku töissäki esiin selkeesti niinku omia piirteitään, et ei tarvitse aina miettiä, et yhdistääköhän noi se siihen, että mä oon nainen, koska sillä ei niinku oo mitään merkitystä. (Minna)

Virkaiältään melko kokenut informantti oli oikeastaan ainoa, joka lausuu eksplisiittisesti kokevansa, että naiseuden ja sotiluuden välillä on olemassa ristiriita. Hän kertoo sotilasuransa alussa kokeneensa sen niin, että hänen piti mukautua tiettyyn muottiin ja olla korostuneemmin sotilas. Jo aiemmin olen todennut, että ikä on näyttäytynyt tärkeänä tekijänä oman ammatti-identiteetin kannalta – samalla kun muutenkin oma identiteetti on enemmän löytymässä ja rakentunut aikuisen ihmisen pysyvämmäksi identiteetiksi.

Oikeestaan niin, et aika vähän niinkun muuttaa olemusta, puhetapaa, ulkonäköä, no ulkonäköä sen verran, ku YLPALVO (Yleinen palvelusohjesääntö) vaatii ainaki periaatteessa, ei aina ihan niinkään, mutta, kuitenkin sillai, ettei tavallaan muuta itseään niin paljon, kun ehkä ennen teki. (Minna)

No, joo siis siin mieles, että vast siis niinku nyt viime aikoina mä oon niinku välil miettiny, et ois kiva, jos vois vaikka lakata joskus kynnet. Tai jos joskus vois laittaa päällensä jotakin kaunista. - - Mut johonki juhliin on kauheen kiva laittautua, koska kuitenkin niinku mun mielestä vaikka on sotilaana, niin se ei tarkota sitä, että pitäis yrittää olla kuin mies. Koska mun mielestä myöskin nainen voi olla ihan yhtä ammattitaitonen ja arvostettu ja ylpeä siitä omasta sotilaan ammatistaan ku niin maskuliininen mieskin. Ja toki meidän YLPALVO antaa tiukat kriteerit siitä. (Mirja)

Yleinen palvelusohjesääntö antaa tiukat raamit siihen, miltä sotilaan tulee näyttää ja myös siitä, miten sotilaan tulee käyttäytyä. Tämä ei anna sen enempää naisille kuin miehillekään suurta mahdollisuutta korostaa omia persoonallisia piirteitään – olivat ne sitten sukupuoleen liittyviksi miellettyjä tai eivät. Noiden raamien sisällä on kuitenkin jonkinlaista joustovaraa. Informantti, joka on uransa alussa esiintynyt korostuneesti sotilaana, kertoo virkavuosien karttuessa muuttavansa itseään yhä vähemmän. Myös toisen virkaiältään vanhemman informantin kertomuksessa tuli esiin, että työ- ja arkiminä ovat tulleet yhä lähemmäksi toisiaan, minkä hän on kokenut erittäin hyvänä asiana. Jälkimmäinen informantti nostaa esiin ajatuksen siitä, että naisellisuuden korostaminen voisi liittyvä ammatilliseen uskottavuuteen. Hän näkee tarpeelliseksi todeta, että nainen voi

olla yhtä arvostettu kuin maskuliininen mieskin. Toisaalta hän myös haluaa tuoda julki sen, että naisenakin voi olla ylpeä omasta sotiluudestaan.

Mutta kyllä se niinkun, tässä ku kattoo taaksepäin, 15 vuotta työuraa sitten opiskelut ja varusmiespalvelus sit viel viis vuotta lisää, et käytännös 20 vuotta on eläny tässä niinku ikäänkuin miehisessä ympäristössä, niin on se oma niinku minäkuva vähän niinku heilunu tässä myös. Että ite ku on lähteny sellasesta ihan poikatyöstä, niin tavallaan se on ollu tosi luontevaa olla sellanen poikatyttö pitkään, sit on tullu joku vaihe omassa elämässä, että niinku se naiseus on tullu esiin eri tavalla varmaan just niinkun lasten myötä ja näin, et on niinku tullu sit erilaisia juttuja. Jolloin varmaan on päätynyt sellaseen niinkun hyvään tasapainoon. Et on sitä, on niinku molempia, sopivasti. (Salla)

Näyttää siltä, että iän karttuminen, tietyn aseman ja statuksen saavuttaminen omassa työyhteisössä sekä varmuus omasta ammatillisesta osaamisesta antavat mahdollisuuden myös tuoda enemmän esiin omaa naiseutta ja naisellisuutta. Informanteista virkaiältään ja fyysiseltä iältään vanhimmat kuvaavat tasapainon löytämistä ja oman naiseuden helpompaa ja vapaampaa sovittamista myös työrooliin.

Myös sen takia, että perinteisen sotilaan olemus on muuttunut myös noiden miesten osalta aika paljon, niin se on helpottanu. Ja sellanen kaikenlainen heterogeenisyys on huomattavasti suvaitumpaa, niin sit ei tarvii itsekään, ei tarvii äijäillä niinku sen takia, et kun muutkin. Niin ei siin mun mielest nykyisin kun joukko on niin kirjavaa, se on taas persoona, ei se sukupuoli. (Riikka)

Ristiriitojen kuvaaminen on auttanut havaitsemaan ne kohdat, joissa käydään neuvotteluja sukupuolesta ja joissa tapahtuu tasapainottelua mieheyden ja naiseuden kanssa. Informantit ovat kuitenkin kertomuksissaan halunneet tuoda esiin, että Puolustusvoimat on myös monella tapaa tasa-arvoinen työyhteisö. He kertovat, että ne naiset, jotka ovat edenneet urallaan, ovat arvostetussa asemassa työyhteisössään. He nostavat esiin myös miesten kanssa yhdenmukaisen palkkauksen sekä uralla etenemisen tasaveroiset mahdollisuudet. Lisäksi naisten kertomuksissa näkyy vahvasti se, että asiat ovat muuttuneet siitä, kun ensimmäiset naiset ovat astuneet asepalvelukseen, aloittaneet kadettikoulun tai työnsä upseerin tehtävässä. Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat väistämättä myös sotilasyhteisöön. Kun yhteiskunnassa perinteiset miesten ja naisten roolit alkavat murtua, se vaikuttaa myös perinteiseen sotilaan rooliin.

Nuoret on jo tottunu, et ku ne on ollu alokkaita, niin siel on ollu naisia komppanianpäälliköinä ja sit ne tulee tonne rukkikurssille ja kadetit, niin heil on siellä naisia vertaisina, et niinku heille se on aika lailla luonnollista. Varmaan siinä menee sellanen yks sukupolvi, et tavallaan et se on sit niinku luonnollinen asia, elämää. (Leena)

Muutammat informanteista kertovat, että ovat pitkän uransa aikana nähneet muutosta suhtautumisessa naisiin sotilaina. Erityisesti nuorempi varusmiessukupolvi, joista myöhemmin tulee myös kadetteja ja ammattisotilaita, pitää jo jossain määrin luonnollisena, että heidän joukossaan on myös naisia. Informantit puhuvat uudesta sukupolvesta ja näkevät suhtatumisen naisiin armeijassa kehittyvän varsin positiiviseen suuntaan.

Mut mä muistan, et mä oon kuullu sillon joskus 2000-luvun alussa, et se joku norjalainen naisupseeri, se oli sukellusveneeseen päällikkö muuten, nyt ihan vastikään oli juttuu siitä, niin se oli sanonu, että niin se menee, että ku palvelukseen astuu ne alokkaat, jotka on syntyneet sellaseen aikaan, et ne ei muista muuta kuin sellasen ajan, et naiset on armeijassa, sit loppuu isoimmat ongelmat. Nyt meil on ne. Ei niil oo, sit siin ei oo vaan mitään juttua, ku se ei oo uutuus. Et miten tässä nyt pitää olla. Niin kyl sen niinku näkee. Nyt ollaan siinä vuodessa just sopivasti. Et se on tässä välissä tapahtunu, se on positiivista. Ja se on ollu aika iso se muutos, nopee. Uus sukupolvi. (Riikka)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ollessani aivan alkutekijöissä pro gradu -tutkielmani kanssa, suunnittelin tutkivani naispuolisten sotilaiden kokemia ristiriitaa naiseuden/naisellisuuden ja sotilaan perinteisen maskuliinisuuden kanssa. Ristiriita muuttui ensin oletetuksi ristiriidaksi ja sittemmin luovuin kokonaan kyseisestä sanasta tutkimuskysymyksen muotoilussa. Haastattelujen läpikäyminen ja analysointi on osoittanut, että naispuoliset upseerit eivät yhtä lukuunottamatta kerro kokeneensa ristiriitaa oman naiseutensa ja sotiluuden välillä. Mutta asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen.

Informanteista vain yksi totesi eksplisiittisesti, että naiseuden ja sotiluuden välillä on olemassa tietty ristiriita. Osa informanteista ei halunnut puhua varsinaisesti ristiriidasta, mutta kertoi kuitenkin pohtineensa asiaa. Osa informanteista totesi suoraan, ettei koe asiassa minkäänlaista ristiriitaa. Kuitenkin jokaisen informantin kertomuksessa on havaittavissa tasapainottelua naiseuden ja naisellisuuden sekä sotiluuden välillä – ristiriita on kertomusten eri vaiheissa läsnä vähintään implisiittisesti. Jokainen informanteista on varusmiespalveluksesta kadettikouluun ja lopulta työelämään siirtyessään joutunut hakemaan paikkaansa sotilasyhteisössä ja käymään sukupuolineuvotteluita. Noihin neuvotteluihin on kuulunut kysymys siitä, miten paljon omaa sukupuolta voi ja pitää häivyttää tai korostaa ja millä tavalla sukupuoli liittyy sotilaan identiteettiin, ammatillisuuteen ja ammattitaitoon.

Jokaisen informantin kertomuksessa sotilaan uran valitseminen näyttäytyy täysin luonnollisena. Kuitenkin sotilaan ura on perinteisesti miesten hallussa olevana ammattina vastoin naisen kulttuurista sukupuoliroolia. Uravalinnasta näyttää puuttuvan sisäinen ristiriita, mutta ulkoinen ristiriita on ilmeisen olemassaoleva. Naisten elämäntarinat ja tie sotilaaksi näyttäytyy suurimmalla osalla informanteista johdonmukaisena ja tietoisena valintana, jota vastoinikäymisetkään eivät ole horjuttaneet. Tämä on varsin tyypillinen piirre kerrottaessa omaa elämäntarinaa ja tarkasteltaessa elämää retrospektiivisesti – se esitetään juonellisena ja koherenttina kertomuksena, jolloin erilaiset tilanteet saavat nykypäivästä käsin uusia merkityksiä. Useimpien informanttien kohdalla voisi puhua selviytymistarinarasta tai pätevän toimijan normalisoivasta onnistumistarinarasta (Oinas 2004). Useat informanteista kehystävät uravalintansa isänmaallisuudella ja maanpuolustustahdolla,

joita myös pidetään yleisesti hyväksytyinä syinä suorittaa vapaaehtoinen asepalvelus. Monella informanteista kertomus uravalinnasta lähtee rakentumaan lapsuudesta, josta he joko muistavat itse uravalintaan liittyvän ratkaisevan kohdan tai heille on sellainen kerrottu. Lapsuudenkodin arvot ja myönteinen suhtautuminen maanpuolustukseen ovat olleet ratkaisevia tekijöitä sotilaan uran valitsemisessa. Lapsuudesta juurensa juontava uravalinta antaa myös kuvan sen kutsumuksellisesta ulottuvuudesta, vaikka se ei ole kenenkään informantin kertomuksissa ääneen lausuttua, eikä kutsumus sanana esiinny kertaakaan. Uravalintaan selkeästi vaikuttavia tekijöitä olivat myös myönteiset kokemukset varusmiespalveluksesta sekä sopimussotilaana toimimisesta.

Naisten kertomuksista kadettiaika erottui varusmiespalveluksesta ja työelämästä aikana, jolloin he kokivat eniten sukupuolesta johtuvaa syrjintää. On mielenkiintoista tarkastella, mikä teki juuri kadettiajasta sellaisen, että kiusaaminen lisääntyi varusmiesaikaan verrattuna ja sitten taas toisaalta väheni työelämään siirryttäessä. Kyseessä kuitenkin olivat samat ihmiset, jotka yhtäläillä suorittivat asepalveluksen ja sitten kadettikoulusta valmistuttuaan siirtyivät kouluttajan tehtäviin Puolustusvoimissa. Maanpuolustuskorkeakoulun opettajien kanssa käymieni keskustelujen, aineiston analyysin, aiempien tutkimusten ja oman pohdintani perusteella vaikuttaa siltä, että kadettien keskinäinen kilpailuasetelma lisää naisiin kohdistuvaa syrjintää. Toisaalta kadetit ovat nuoria sekä iältään että sotilaina. Oman identiteetin ja ammatillisen identiteetin rakentuminen ovat siinä pisteessä, että niiden osalta testataan erilaisia ääripäitä ja haetaan omaa tapaa olla sotilas. Niin mies- kuin naispuolisilla kadeteilla tämä näyttäytyy usein nimenomaan maskuliinisuuden korostamisena. Naisilla se on miestapaisuuden omaksumista ja naiseuden häivyttämistä, miehillä maskuliinisuuden korostamista perinteiseen miehuuteen kuuluvilla keinoilla, joihin voi lukea muun muassa seksistiset käytännöt. Tradition ulkopuolelta tulevat ihmiset tai ilmiöt ovat uhkana kadettien vielä hauraalle sotilasidentiteetille, ontologiselle turvallisuudentunteelle ja hegemoniselle maskuliinisuudelle.

Kaikkien informanttien kertomuksista on hyvin selkeästi luettavissa se ajatus, että oman sukupuolen korostaminen ei töissä ole suotavaa. Sukupuolen korostamiseen liitetään perinteisesti feminiinisiä ulkonäköä koskevia piirteitä, kuten lakatut kynnet, pitkät tekoriipset, mekot ja korkokengät. Toisaalta armeijan kaltaisessa totaalisisä instituutiossa jokainen varusmies ja ammattisotilas joutuu luopumaan jossain määrin omaan

identiteettiinsä ja persoonaansa kuuluvista piirteistä. Asepalvelusta suorittavien osalta tähän suostuminen ei pohjautu vapaaehtoisuuteen vaan laissa määriteltyyn velvollisuuteen. Vapaaehtoista asepalvelusta suorittavat naiset ja sotilasuran valinneet suostuvat instituution sääntöihin ja normeihin lähtökohtaisesti omasta vapaasta tahdostaan. Yleinen palvelusohjesääntö määrittää sotilaan ulkonäköä. Uusimmassa YLPALVO:ssa (2017, 17) edellytetään esimerkiksi tatuointien peittämistä tietyissä tilanteissa sekä tarkennetaan edellisen YLPALVO:n ohjeistusta hiusten, parran ja meikin osalta. Naispuolisilla sotilaille osittaiseen luopumiseen omasta identiteetistä liittyy kuitenkin miehistä poikkeavalla tavalla vaatimus oman sukupuolen häivyttämisestä. Monet feminiinisiksi mielletyt piirteet ja ominaisuudet eivät ole sovitettavissa yhä varsin maskuliiniseen sotiluuden ideaaliin. Sukupuoli liittyy naisten ollessa kyseessä myös ammattitaitoon ja sen kyseenalaistamiseen naiseuden vuoksi. Naispuoliset sotilaat joutuvat todistelemaan osaamistaan ja ammattitaitoaan erityisesti uransa alkuvaiheessa ja uudessa työyhteisössä aloittaessaan.

Informanttien eksplisiittisesti lausuma toive on tulla kohdelluksi samalla tavalla kuin kaikki muutkin – toisin sanoen miehet. Ongelmallista työyhteisölle ja mitä ilmeisimmin myös sotilasorganisaation ulkopuolisille on se, miten naispuolisiin sotilaisiin tulee suhtautua ja miten heitä tulee kohdella. Ristiriita tässä kohtaa syntyy naisten kulttuurisen sukupuoliroolin ja sotilaan maskuliiniseksi mielletyn työroolin välisestä yhteentörmäyksestä. Suhtautumisongelmat ratkaistaan eri tavoin ja ääripäitä tässä edustavat naisten yli- tai aliarvostaminen. Yliarvostamisessa naisia huomioidaan kohteliaiksi miellettyillä tavoilla, kuten mainitsemalla heidät erikseen (etu)nimellä kokoontumisissa, joissa paikalla on naisen lisäksi vain miehiä. Aliarvostamiseen liittyy naisten vähättely ja lähtökohtainen ammattitaidon kyseenalaistaminen sukupuolesta johtuen. Pahimmillaan se on suoraa kiusaamista tai häirintää.

Judith Butler tuo sukupuolen performatiivisuuden teoriassaan esiin mahdollisuuden kulttuuriseen muutokseen toistamalla sukupuolta eri tavoin, säännöistä ja normeista poikkeavalla tavalla. Haastattelemieni upseerien sosiaalinen sukupuoli on nainen, mutta ammattiroolissaan sotilaana he joutuvat monella tapaa performoimaan miessukupuolta: pukeutumisen, äänenkäytön ja -värin sekä muiden maskuliinisiksi miellettyjen eleiden kautta. Sukupuolen voi ajatella olevan liikkeessä ja myös tämä antaa mahdollisuuden muutokseen. Osa informanteista kuvaa itseään ei-typillisenä naisena, mutta toisaalta he eivät myöskään koe imitoivansa miestä tai olevansa kokonaan neutraaleja sukupuolensa

osalta. Työroolissaan he häivyttävät sukupuolensa mahdollisimman neutraaliksi, mutta se ei kuitenkaan koskaan katoa.

Iän ja työkokemuksen sekä tietyn aseman saavuttamisen myötä informantit kuitenkin kertovat suhtautuvansa eri tavalla naisellisiksi miellettyjen piirteidensä ja ominaisuuksiensa esille tuomiseen. He ovat rohkeammin naisellisia, eivätkä koe sen horjuttavan heidän asemaansa tai sitä, miten muut arvioivat heidän ammattitaitoaan. Tällöin voisi ajatella, että sotilaan kulttuurinen sukupuoli esitetäänkin eri tavoin, ei enää niin maskuliinisena. Sotilaan normin ollessa mies, sotilaan esittäminen siten, että toistetaan myös naiselliseksi miellettyjä eleitä voi mahdollistaa sotilaan kulttuurisen sukupuolen muutoksen. Naispuolisten upseerien pieni määrä Suomen Puolustusvoimissa hidastaa sotilaan kulttuurisen sukupuolen ja sotilaan normin muuttumista, mutta sen voi nähdä olevan kuitenkin mahdollista. Sotilaan kulttuurisen sukupuolen muuttumisen ja sotilaan maskuliinisen ammatti-identiteetin dekonstruoiminen merkitsisi yhä moninaisempia mahdollisuuksia sekä miehille että naisille olla sotilas ja purkaisi nykyistä kaksinapaista ja hierarkista sotilaan ja naissotilaan asetelmaa. Naispuolisilla sotilailla on mahdollisuus osallistua toisten määrittelemän kehyksen murtamiseen ja määrittellä se uudelleen, niin että myös he mahtuvat sen sisälle.

Iän karttumisen ja siihen liittyvä itsensä löytäminen ja aikuisen identiteetin muodostuminen helpottavat vanhempien informanttien kertomusten mukaan olemista naisena ja sotilaana. Toisaalta voi myös ajatella, että iän myötä katoaa tietynlainen idealismi, joka mahdollisesti on leimannut informanttienkin toimintaa opiskeluvaiheessa ja virkauran alussa. Idealismin ”maallistumisen” myötä oma identiteetti ei rakennu enää niin paljon instituution tarjoamista aineksista: arvojen ja normien jopa kritiikittömänä omaksumisena. Yksi informanteista kuvaakin tätä kehitystä kertomalla, että hän yritti aluksi olla ”vähän liiankin sotilaallinen” sekä töissä että vapaa-ajalla. Myöhemmin uralla yksilölliset ja persoonalliset piirteet saavat ammatti-identiteetissä enemmän painoarvoa.

Samasta aihepiiristä ja jopa samasta aineistosta olisi mahdollista lähteä jatkotutkimuksissa useampaankin suuntaan hieman laajentamalla ja täydentämällä aineistoa. Yksi mahdollisista tutkimusaiheista olisi ”sotilas äitinä” -teema. Ajattelen sotilaaseen äitinä liittyvän kaksi ulottuvuutta: sekä naispuolinen sotilas todellisesti äitinä että naispuoliseen sotilaaseen perinteisten sukupuolikäsitysten mukaan liitetyt ominaisuudet, kuten

hoivaavuus ja pehmeys. Aineistossa on kertomuksia siitä, kuinka ensimmäiset naispuoliset sotilaat kohtasivat haasteita raskauteen liittyen, kun tämä vaikutti tulevan työyhteisölle suurena yllätyksenä. Valmiita toimintamalleja sotilaan raskauden varalle ei siinä vaiheessa vielä ollut, vaan ensimmäisten naisten oli taisteltava asiaa eteenpäin. Erityisen mielenkiintoisena kysymyksenä pidän kuitenkin nimenomaan äitiyden liittämistä naispuoliseen sotilaaseen, vaikka tämä ei todellisesti olisi kenenkään äiti. Yksi kysymys on, miten hoivaavat ja pehmeät piirteet sopivat yhteen sotilaan ideaalin kanssa, johon liittyvät tietty kovuus sekä toisaalta elämän säilyttämisen sijaan kouluttautuminen tappamaan tilanteen niin vaatiessa.

Toinen aihe jatkotutkimukseen olisi naispuolisen sotilaan ruumiillisuus, josta aineistossa löytyi myös useita viittauksia suoraan ja epäsuorasti. Miespuolisen sotilaan ruumiillisuutta on jonkun verran tutkittu ja toisaalta sotilasjoukkoa kokonaisruumiina. Naiseus tuo kuitenkin sotilaan ruumiillisuuden useita lisäulottuvuuksia naisen ollessa mielletty miestä ruumiillisemmaksi ja myös naisen ruumiin ollessa miehen ruumista seksuaalisoidumpi. Sotilaan ammatin fyysisyys ja oman ruumiin hallitseminen ja jopa kurittaminen ovat jo sinänsä mielenkiintoisia ja tähän naiseuden liittäminen on kiehtovaa.

Jo aineiston esittelyn yhteydessä totean, että haastattelemieni naisten kertomukset ovat pitkälti selviytymiskertomuksia. Esitän myös kysymyksen, millaisia olisivat olleet niiden naisten kertomukset, jotka eivät ole jatkaneet sotilasurallaan eteenpäin vaan ovat keskeyttäneet jossain vaiheessa. Jatkotutkimuksessa olisi kiinnostavaa tutkia, mitkä asiat ovat saaneet naiset valitsemaan sotilasuran jättämisen. Heidän näkökulmansa esimerkiksi sukupuoliteemoihin voisi olla hyvin toisenlainen, sillä heidän ei tarvitse enää sopeutua sotilaan ja sotilasyhteisön maskuliinisuuteen tai olla välttämättä lojaaleja sotilasorganisaatiota kohtaan. Olisiko näiden naisten haastattelujen kautta mahdollista päästä paremmin niin kutsutun onnellisuusmuurin taakse? Omassa aineistossani virallista puhetta tuottanut informantti piti tiukimmin kiinni onnellisuusmuurista, joka rakentui vahvasti instituutioon ja organisaatioon kohdistetun lojaliteetin varaan. Muiden informanttien osalta muuri vaikutti rakoilevan enemmän. Siihen sisäpuolisuudellani oli varmasti edistävä vaikutus.

Sen lisäksi, että haastattelemanii naispuoliset upseerit ovat joutuneet tekemään identiteettityötä muokatakseen itsestään ammattitaitoisia, ammatillisia ja arvostettuja

sotilaita, muutosta on tapahtunut myös instituutiotasolla. Jo naisten vapaaehtoisen asepalveluksen hyväksyminen pakotti Puolustusvoimia tarkastamaan ja muuttamaan käytäntöjään ja esimerkiksi sotilaallista diskurssia ja sitä kautta korostunutta toiseuden tuottamista. Naiset ovat toimineet katalyytteina ja muutosvoimana suhteessa armeijainstituutioon. Myös yksittäisten sotilaiden kohdalla suhtautuminen naisiin on monesti muuttunut, kun naisiin on paremmin totuttu ja alun hämmennys on poistunut. Naisten löydettyä paikkansa ja oman ammatillisen identiteettinsä heitä on myös alettu arvostamaan. Sitä kautta voidaan puhua myös kulttuurin muutoksesta. Muutoksen leviäminen yksilötasolta koko instituutioon on hidasta, mutta mahdollista. Toivon, että olen tutkimuksellani voinut osallistua näennäisen sukupuolineutraaliuden purkamiseen ja nostanut esiin epäkohtia, joiden korjaantumisen kautta muutos mahdollistetaan. Tutkimukseni tarkoitus on ollut myös antaa informanteille ääni, jonka kautta heidän toiveensa tulla kohdelluksi tasavertaisesti tulee kuulluksi ja heidän oikeutensa olla sotilaita tulee tunnustetuksi.

LÄHTEET

- Aamulehti (6.2.2017): Pääesikunta torjuu naisten kutsunnat: ”Hallitsemattomasti lisääntyvä halu suorittaa asepalvelus”. Kirjoittajat: Mantsinen, Jecaterina & Roslund, Riku. Saatavilla <<http://www.aamulehti.fi/kotimaa/paaesikunta-torjuu-naisten-kutsunnat-hallitsemattomasti-lisaantyyva-halu-suorittaa-asepalvelus-24256174/>>, luettu 11.2.2017
- Alasuutari, Pertti (2001). Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Vastapaino.
- Apo, Satu (1999). Myyttinen nainen. Artikkeliteoksessa: Suomalainen nainen. Helsinki: Otava, 9–23.
- Bertaux, Daniel (toim.) (1981). *Biography and Society: The Life History Approach in the Social Sciences*. Beverly Hills: Sage
- Butler, Judith (1993). *Bodies that Matter: on the Discursive Limits of ”Sex”*. New York: Routledge.
- Butler, Judith (2006). *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Carreiras, Helena (2006). *Gender and the Military. Women in the Armed Forces of Western Democracies*. New York: Routledge.
- Connell, R.W. & Messerschmidt, James W. (2005). Hegemonic Masculinity. Rethinking the Concept. *Gender & Society*, Vol. 19 No. 6, December 2005, 829-859.
- Eduards, Maud (2012). What Does a Bath Towel Have to Do with Security Policy? *Gender Trouble in the Swedish Armed Forces*. Artikkeliteoksessa: Kronsell, Annica & Erika Svedberg (toim.). *Making Gender, Making War. Violence, Military and Peacekeeping Practices*. New York: Routledge, 51–62.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2007). Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Raine Valli. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–43.
- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja (2006). Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa: Eteläpelto, Anneli & Jussi

Onnismaa (toim.). Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura, 26–49.

Giddens, Anthony (1995). Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa: Beck, Ulrich; Anthony Giddens & Scott Lash. Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino, 83–152.

Goffman, Erving (1974). Frame Analysis, An Essay on the Organizations of Experience. Cambridge: Harvard University Press.

Goffman, Erving (1997). Minuuden riistäjät: tutkielma totaalisista laitoksista. Riihimäki: Mielenterveyden keskusliitto.

Goffman, Erving (2012). Vuorovaikutuksen sosiologia. Tampere: Vastapaino.

Goldstein, Joshua S. (2001). War and Gender. How Gender Shapes the War System and Vice Versa. Cambridge: University Press.

Haaland, Torunn Laugen (2012). Friendly War-Fighters and Invisible Women. Perceptions of Gender and Masculinities in the Norwegian Armed Forces on Missions Abroad. Teoksessa: Kronsell, Annica & Erika Svedberg (toim.). Making Gender, Making War. Violence, Military and Peacekeeping Practices. New York: Routledge, 63–75.

Halonen, Pekka & Ilpo Karvinen (toim.) (2017). Yleinen palvelusohjesääntö. Helsinki: Pääesikunta. Saatavilla <http://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2258487/PEVIESTOS_YLPALVO+2017/3684dac2-c7ac-4d93-b792-34649f6e2f5d>, luettu 14.2.2017

Heikkinen, Hannu L.T. (2001). Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Raine Valli. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 116–132.

Heinänen, Jukka (2012). Upseerien arvotutkimus 2007. Teoksessa: Sirén, Torsti (toim.). Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa. Millä arvoilla muutoksen maailmassa? Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen Julkaisusarja 2. Artikkelikokoelmat

20/2008. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitos ja Kadettikunta ry, 7–30.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2001). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka; Pirkko Remes & Paula Sajavaara (2003). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hyvärinen, Matti; Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) (1998). Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.

Jacoby, Tami Amanda (2010). Fighting in the Feminine: The Dilemmas of Combat Women in Israel. Teoksessa: Sjöberg, Laura & Sandra Via (toim.). Gender, War and Militarism. Feminist Perspectives. Santa Barbara, California: Praeger Security International, 80–90.

Jokinen, Arto (2000). Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere: Tampere University Press.

Julkunen, Raija (1999). Sukupuoli, työ, hyvinvointivaltio. Teoksessa: Suomalainen nainen. Helsinki: Otava, 79–100.

Julkunen, Raija (2010). Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.

Kallioniemi, Eija (2016). Suomen kuvalehti 40/2016: Kansalaispalvelusta kaikille.

Kanter, Rosabeth Moss (1993). Men and women of the Corporation. New York: Basic Books.

Koivunen, Anu & Marianne Liljeström (2004). Kritiikki, visiot, muutos – feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti. Teoksessa: Koivunen, Anu & Marianne Liljeström (toim.). Avainsanat. 10 Askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 9–34.

Korhonen, Anne (2001). Kieli armeijan arjessa: diskurssien analyysi sotilaskoulutuksesta. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 32 (2001): 1, 4. artikkeli. Saatavilla

<<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1376100>>, luettu 29.12.2016

- Korvajärvi, Päivi (1996). Sukupuoli työpaikalla. Teoksessa: Kinnunen, Merja & Päivi Korvajärvi (toim.). Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Jyväskylä: Vastapaino, 89–108.
- Korvajärvi, Päivi & Merja Kinnunen (1996). Lopuksi: työelämän sukupuolistaminen. Teoksessa: Kinnunen, Merja & Päivi Korvajärvi (toim.). Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Jyväskylä: Vastapaino, 233–240.
- Kostian, Ville (2017). PV tilastot. Sähköpostiviesti. Vastaanottaja: Suvi Kouri. Lähetetty: 25.1.2017, luettu 25.1.2017. Yksityinen sähköpostiviesti Pääesikunnan koulutusosaston osastoiesiupseerilta.
- Kuusipalo, Jaana (1999). Suomalaiset naiset politiikassa. Teoksessa: Suomalainen nainen. Helsinki: Otava, 55–78.
- Käyhkö, Mari (2006). Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa. Diss. Joensuu: Joensuu University Press.
- Lammi-Taskula, Johanna (1994). Päivikotien moninaiset miehet. Teoksessa: Sipilä, Jorma & Arto Tiihonen (toim.). Miestä rakennetaan maskuliinisuuksia puretaan. Tampere: Vastapaino, 119–132.
- Laukkanen, Tiia & Anni Ojajärvi (2016). Nainen miesten kuntokoulussa – naisvarusmiesten blogikirjoituksia palveluksen arjesta, kunnosta ja kestämisestä. Teoksessa: Berg, Päivi & Merja Kokkonen (toim.). Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 186, 229–249.
- Layder, Derek (1998). Sociological Practice: Linking Theory and Social Research. London: Sage.
- Lehto, Anna-Maija (1999). Naiset Suomen työelämässä. Teoksessa: Suomalainen nainen. Helsinki: Otava, 101–128.
- Leinonen, Minna; Nikkanen, Risto; Otonkorpi-Lehtoranta, Katri (2012). Sukupuolten tasa-arvo puolustusvoimissa - kehittämistarpeiden näkökulma asepalvelusta suorittavien ja henkilöstön kokemuksiin. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto.

Liljeström, Marianne (2004a). Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa: Liljeström, Marianne (toim.). Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 9–22.

Liljeström, Marianne (2004a). Kokemukset ja kontekstit historiankirjoituksessa. Teoksessa: Liljeström, Marianne (toim.). Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 141–166.

Liljeström, Marianne (2004b). Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa: Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.). Avainsanat. 10 Askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 111–138.

Lähteenmäki, Maria (1999). Vastuu kasvattaa itsenäisyyttä. Teoksessa: Suomalainen nainen. Helsinki: Otava, 39–54.

Löyttyniemi, Varpu (2004). Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli. Auscultatio Medici. Diss. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.

Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus -toimikunta (1993). Naisten vapaaehtoinen asepalvelus: naiset ja sotilaallinen maanpuolustus -toimikunnan mietintö = betänkande av kommissionen Kvinnorna och det militära försvaret. Puolustusministeriö, Helsinki.

Maavoimien tiedotteet (2.3.2016): 842 naista haki asepalvelukseen. Saatavilla <http://maavoimat.fi/artikkeli/-/asset_publisher/842-naista-haki-vapaaehtoiseen-asepalvelukseen>, luettu 08.03.2016

Närhi, Paula (2012). Nainen, pappuus ja ristiriita?. Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Oinas, Elina (2004). Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa: Liljeström, Marianne (toim.). Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 209–227.

Ojajärvi, Anni (2009). Combon kolmas ääni: Mikä totaalinen laitos?. Teoksessa: Hoikkala, Tommi, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi. Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 94, 78–84.

Ojajärvi, Anni (2015). Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä. Diss. Helsinki: Nuoristotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 163, Tiede.

Ojajärvi, Sanna (2004). Toistamisen politiikka: Judith Butler ja sukupuolen tekeminen. Teoksessa: Mörä, Tuomo; Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen (toim.). Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Helsinki: Gaudeamus Kirja / Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd, 255–273.

Palin, Tutta (2004). Ruumis. Teoksessa: Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.) Avainsanat. 10 Askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 225–244.

Persson, Alma (2011). Changing Boundaries, Defending Boundaries. Gender Relations in the Swedish Armed Forces. Diss. Linköping: Linköping University.

Pulkkinen, Tuija (2000). Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa: Anttonen, Anneli; Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.). Feministejä – Aikamme ajattelijoita. Tampere: Vastapaino, 43–60.

Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätös (2015). Saatavilla <<http://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2267037/PEVIESTOS-PV-HTP-2015/0d6acf49-69c9-4369-b222-e06e4b41867f>>, luettu 20.01.2017

Rahkonen, Keijo (1995). Elämäkerta: tarua ja totta. Teoksessa: Haavio-Mannila, Elina; Tommi Hoikkala; Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus. Helsinki: Gaudeamus, 142–156.

Roos, J.P. (1988). Elämäntavasta elämäkertaan. Jyväskylä: Tutkijaliitto.

Saastamoinen, Mikko (2001). Elämänkaari, elämäkerta ja muisteleminen. Teoksessa: Kuusela, Pekka & Mikko Saastamoinen (toim.). Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma. Kuopio: Sosiaalitieteiden laitos, Kuopion yliopisto, 259–198.

Saresma, Tuija (2010). Kokemuksen houkutus. Teoksessa: Saresma, Tuija; Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.). Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 59–74.

- Silvasti, Tiina (2014). Sisällönanalyysi. Teoksessa: Massa, Ilpo (toim.) Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus, 33–48.
- Syrjälä, Leena (2007). Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Raine Valli. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 229–240.
- Tallberg, Teemu (2010). Puolustusvoimien henkilöstö sukupuolittain vuosina 2004–2008. Teoksessa: Jukarainen, Pirjo & Sirkku Terävä (toim.). Tasa-arvoinen turvallisuus? Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 27–38.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Varsa, Hannele (1996). Sukupuolisen häirinnän ja ahdistelun prosessi. Teoksessa: Kinnunen, Merja & Päivi Korvajärvi (toim.). Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Jyväskylä: Vastapaino, 125–142.
- Via, Sandra (2010). Gender, Militarism, and Globalization: Soldiers for Hire and Hegemonic Masculinity. Teoksessa: Sjöberg, Laura & Sandra Via (toim.). Gender, War and Militarism. Feminist Perspectives. Santa Barbara, California: Praeger Security International, 42–53.
- Vilkko, Anni (1990). Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa: Mäkelä, Klaus (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 81–98.
- Walker, David (2016). Putting "Insider-ness" to Work: Researching the Identity Narratives of Career Soldiers About to Leave the Army. Teoksessa: Williams, Alison J.; K. Neil Jenkins; Matthew F. Rech & Rachel Woodward (toim.). The Routledge Companion to Military Research Methods. New York: Routledge, 256–267.

LIITTEET

HAASTATTELURUNKO

Taustatiedot:

- ikä
- siviilisäätty, perhetilanne
- koulutustausta
- työvuosien määrä
- vanhempien koulutus ja ammatti

Varusmiespalvelus:

- Mikä sai hakeutumaan palvelukseen?
- Millaisia odotuksia oli, täyttyivätkö ne?
- Millaisia haasteita kohtasit? Fyysisiä? Henkisiä? Miten selviydyit niistä?
- Miten kokemuksesi mukaan naisiin suhtauduttiin?

Uravalinta ja ammatti-identiteetti:

- Mikä sai hakeutumaan sotilasuralle?
- Millaista opiskeluaika oli? Miten koit kadettitraditiot? Entä koulutuksen fyysiset haasteet?
- Millaisia odotuksia oli työhön liittyen? Miten ne ovat toteutuneet?
- Miten sopeutuminen työyhteisöön on tapahtunut? Mikä on edesauttanut/tuottanut haasteita?
- Millainen on mielestäsi hyvä sotilas? Miten asemoit itsesi tässä asiassa?

Työ, arki ja perhe:

- Miten työn ja arjen/perheen yhdistäminen on sujunut, millaisia mahdollisia haasteita?
- Oletko kokenut ristiriitaa työ- ja arkiroolisi kesken? Miten olet sen ratkaissut?
- Oletko kokenut joutuvasi tasapainottelemaan sotiluuden ja naiseuden kanssa? Oletko tuntenut tarvetta korostaa naiseuttasi tai naisellisuuttasi suhteessa maskuliiniseksi miellettyyn sotiluuteen?